

ALGIMANTAS LISAUSKAS

IŠ

PRAGARO

ANGOS

UDK 947.45.08

Li512

*D kojame
p. Vytautui Lisauskui,
p. Viktorui Lapatinskui,
ir Genocido tyrimo centrui
pad jusiems išleisti ši knyg .*

ISBN 9955-590-42-4

Algimantas Lisauskas

Iš pragaro angos

2006

Algimantas Lisauskas

(1926-1999)

Vien vakar , nu jusi prie savo vyro Algimanto kapo, ant paminklinio kryžiaus radau pakabint rožan i . Nenustebau. Ne kart ant jo kapo esu radusi g li puokš i . vairiuose politini kalini , tremtini , partizan susirinkimuose jis vis dar minimas su didele pagarba.

Kol kas laikas nesunaikino jo atminimo. Taigi nusprendžiau atiduoti duokl jo bendražygiams, bendramin iams, paskelbdama jo straipsni ir kalb rinkin . Surinkau ne tik išspausdintus jo straipsnius, paskelbtas kalbas, bet ir kai kuri darb juodraš ius, planus. Manau, kai kurie straipsniai yra dabar aktualesni nei j rašymo laikotarpiu.

D koju, visiems pad jusiems parengti ši knyg , ypa jo pusbroliui Vytautui.

Laima Lisauskien

Lemtingieji birželiai ir dienos po j

1940.06.15. Paskutin mokslo met diena. Aš s kmingai bai-
giau antr j gimnazijos klas . Motina atvažiavo parsivežti mane
ir atsiskaityti už kambar su šeimininku. Jis dirbo Kaišiadori
komendat roje raštininku. Visuomet linksmas ir juokaujantis,
šiandien piet par jo išbal s ir nesavas. Paklaustas kas atsitiko, jis
tepasak : "Gyvename paskutines valandas". Žinojau, kad vyks-
ta sunk s m šiai Pranc zijoje, kad Urbšys važin ja Maskv ,
kad rusai kimba d l kažkoki prasig rusi kareivi dingimo, bet
mano gimnazistiška galvel joki rimt pavoj Lietuvai nemat .
Tik v liau sužinojau, kad šeimininkas gerai žinojo k sak . Lietu-
vos kariuomen s generalinis štabas nelaukdamas politini vyki
atomazgos, dirbo savo darb ir apskri i komendat roms dav
slapt sakym pasiruošti mobilizacijai taip, kad gavus signal , ji
t pa i sekund b t prad ta vykdyti. Deja, signalo nesulauk .

O aš su mama ramiai pervažiavome skersai Vilniaus-Kauno
vieškel . Už valandos juo jau žygiavo Kauno link nenutr kstanti
raudonarmie i kolona. Vakare pasiklaus s radijo, prisiminiu
T. Kosciuš k ir perfrazavau jo žodžius: "Finis Lituaniae!".

* * *

T pa i pavakar per Kaišiadoris Kaun važiavo dainuojan-
tis traukinys. Karo mokykla gr žo iš manevr Pabrad s poligone.
Kari nams aspirantams tai buvo mokymo kurso pabaiga. Gav po
jaunesniojo leitenanto žvaigždut , jie tur jo išeiti atsarg . Pernai
Kaišiadori gimnazijos abiturientai *in corpore* padav pareiškimus
stoti karo mokykl ir dabar pravažiuodami savo miest moja-
vo stoties perone vaikštin jan ioms mergait ms. Vaikinai svajojo
apie studijas, darb , vedybas.

Palemone traukin sustabd . Traukinio vadas nu jo pas stoties

bud toj :

- Kas atsitiko?

Išsigand s bud tojas atsak :

- Kauno stot už m rusai ir man prigrasino nieko neleisti.

Karininkas žaibiškai susivok .

- Sujunk su Kauno stotimi.

Bud tojas sujung , karininkas pa m ragel ir piktai rusiškai paklaus :

- Po emu nepropuskajete ešalon?

- Kokoj ešalon?

- Vojenyj!

- Jezdžiaj.

Po dešimties minu i traukinys su kautyn ms pasiruošusiais kari nais sustojo geležinkelio stotyje. J išvyd s soviet generolas neteko žado. Prib g s prie išlipusi iš vagon Lietuvos karinink vien tik kartojo:

- Tolko bez krovi! Tolko bez krovi!

Traukinio vadui pareikalavus leisti paskambinti generalin štab , generolas staiga atsigavo:

- Pažaluistva, zvonite!

Iš generalinio štabo buvo gautas nurodymas traukiniu vyk-ti Šan i ramp . Kai pagaliau kari nai sugr žo savo kareivi-nes Aukštojoje Panemun je, ant aplinkini kalv pamat blogai užmaskuotus rus sunkiuosius kulkosvaidžius, nutaikytus karo mokykl .

* * *

1941.06.14. Per kaimus lekia juodas gandas: "Veža žmones Sibir !". Pary iui išvež mokytojus Bieliauskus, buvus policijos nuovados viršinink su šeima, Juozas Ba kauskas sp j s iššokti per virtuv s lang ir nub g s mišk , kur jau buvo susirink ap-dairesni vyrai, bet matydamas, kad rusai jau veža keliu jo jaun žmon su mažais vaikais, nu j s pats pasidav s. Pašnibždomis kalbama apie du vyrus, išvengusius išvežimo ir pasteb tus pamišk je. Visi laukia kito išvežimo ir karo su vokieiais. Jis tur t prasid ti rytoj, sekmadien , birželio 15 d. Su t vu kažk

dirbome prie kelio. Juo j s žmogus pasikalb jo su t vu ir nu-
eidamas pasak :

- Ne, rytoj karo nebus. Sak pranešti, kad atid jo iki kito sek-
madienio, birželio 22.

Dien dirbame, nakt miegoti einame sodo pakrašt . Su savi-
mi nešam s ryšulius su b tniausiais daiktais. Jei atvažiuos vežti
ir sp sime pab gti, jie bus reikalingi, jei su iups, irgi gerai - vis-
kas supakuota...

Pusbrolis, jau atitarnav s kariuomen je, neišken ia ir mane
nusived s beržyn lin parodo šautuv , keist , nematyt . Lyg b t
smulkaus kalibro, bet apkaba kaip karabino.

- Tuojau reik s! - paaiškina.

Kito vežimo Sibiro laukta po savait s. Šauliai jam pasiruoš .
Miške, prie vieškelio Kruonis-Dars niškis, prot vi išbandytu
b du pakirto medžius. Tr m jams važiavus mišk , keli priek
ir atgal užverst gri vantys medžiai, prasid j s šaudymas b t
ženklas visiems sl ptis.

Laukt nakt niekas neatvažiavo. Pary iui vyrai gal ir gird jo
dund jim Kauno pus je, bet gal jo nekreipti d mesio, nes jau ke-
lias dienas rusai manevruodami bumps jo iš patrank .

Kai kit dien jie susirinko nuošalioje vietoje pasitarti, vietinis
skundikas juos parod jau sprunkantiems rus kareiviams. Surištus,
užklijuotomis akimis juos nusivar mišk ir žiauriai nukankino.

Kažkas atsitiktinai miške gird j s kankinam j klyksmus ir
kaip Batu io Albinas iš paskutini j j g sušuk s:

- Mirštame už Lietuv !

* **

Rus kareiviai nakt pašaud iš patrank Užnemun , ryt
skubiai išsinešdino, nes paaišk jo, kad vokie iai jau pasiek
Vilni . Kruonio miestelis atrod kaip išmir s.

Arlauskas už jo Pikštaro namus, kuriuose buvo sik r s mili-
cijos štabas ir paklaus pas Pikštariukes:

- Kur Žigunovas, milicijos viršininkas?

- Ui, jo jau vakar vis dien nebuvo.

- O kur kiti?

- Namojau vakar iš jo.

Arlauskas per jo per kambarius - tikrai nieko nebuvo ir niekas neužrakinta. Viename sand liuke kabojo paradin buvusio policijos nuovados viršininko išausko uniforma ir kardas. Šaunam j ginkl nebuvo. Raštin je atidar s spint tarp byl rado vien su užrašais "Slapti" ir " tariami", pasid j s ant stalo prad jo vartyti. Joje buvo seni n pranešimai. Tuokart jo vaik zas ir bailiai apsidair :

- Kur milicijos viršininkas?

- Aš juo esu, - atsak Arlauskas.

- Tai kad ne tas, - suabejojo.

- Žigunovo n ra, dabar aš jo vietoje. K j s turite milicijos viršininkui pranešti?

- ia aš surašiau visus tuos, kurie turi šautuvus ar pistoletus ir kur jie gyvena, - ir išsitrauk kelis prirašytus popierio lapus.

- O šitas lapas, tai mergos, kurios sekmadien pasiuvo lietuviškas v liavas ir išk l ant šauli stiebo viduryje miestelio ir virš mokyklos dur . Šitas lapas, tai t , kurie paskandino kelt , kad iš Kauno b gdami kareiviai negal t per Nemun pereiti.

- Tai kaip jie gal jo j paskandinti? Sukapojo valtis, prakirto jose skyles?

- Ne, tas buv s šauli keltas geležinis. Jie pripyl valtis vandens ir jis nuskendo, bet aš žinau, kurioje vietoje jis nuskend s. Aš parodysiu ir kur jie lyn paskandino. O šitas lapas tai t , kurie jo sargyb Kruonšilio s smaukoje su šautuvais ir lauk kada veš žmones Rusij .

- Gerai, einam dabar.

Arlauskas nieko nenučiuokiant vaik z nusived prie r sio, kuriame Pikštaras anks iau laikydavo statin se silkes ir gyvas žuvis, o dabar milicija laikydavo suimtus žmones, st m j vidun ir uždar . Gr ž s raštin n, joje rado milicinink Išganait . Atsargiai pris lin s, iupo už dešin s rankos ir j užlauž , kaire ištrauk iš d klo pistolet . Milicininkas perdaug nesipriešino. Arlauskas j nuramino, pasak s, kad nebijot , nes es s doras žmogus, ir pasišauk pro šal einant taip pat buvus policinink Jankevi i . Visi trys prad jo tartis k toliau daryti. Tuo kartu raštin jo ekisto uniforma apsireng s Fiodorenka iš D diški , kuris dirbo Kaune kal jimo priži r toju:

- Kur milicijos viršininkas?

- Aš ia pats vyriausias, - tar Arlauskas ir atsistodamas nukreip parabel tiesiai kakt .

- Rankas aukštyn!

Jankevi ius iškrat sulaikyt j . Dabar jau buvo du parabeliai. Fiodorenk kišo t pat r s , o Ižganai iui liep drauge eiti ir pasiklausti, k anuodu šnek sis. Lik dviese, tar si toliau, bet jo Juozas Seniukas.

- Vyrai, k j s ia darote? Pašte Pikštariuk s paskambino Kaišiadoris, praš pagalbos, aiškino, kad j s nuginklavote milicij ir uždar te areštin . Aš supratau, kad ia tuoju bus kareiviai.

* * *

1943 metais Kaišiadori gimnazijoje Vilniaus universiteto studentas Henrikas Ribokas k r Lietuvos laisv s kovotoj s jungos grup . Jai priklaus Vytautas Lapatinskas, dabar gyvenantis Jungtin se Amerikos Valstijose, Stasys Pinkevi ius (v liau Pinkus), tap s žymiu menotyrininku, dvidešimtam amžiui einant pabaig mir s Vilniuje, Jeronimas Tamašauskas, karo pabaigoje žuv s Karaliau iaus apylink se, ir aš. Tuometinis Lietuvos laisv s armijos galiotinis Trak apskri iai (jo paties žodžiais) Pranas Maleckas perdav mums rašom j mašin l , rotatori ir vis pak matric . Prad jome leisti laikrašt l "Laisvei bundant". Ginklus vartoti mok savisauogos kariai, kuriems vadovavo viršila Jonas Misi nas, v liau žinomas kaip Žalias Velnias. Didel laikrašt lio tiražo dal jis ir išplatindavo.

Grup je niekas nežinojo, kad man pavesta vykdyti žvalgyb . gij s pasitik jim , gaudavau sovietin "Trakie i š k " iš broli Grigoni - Antano, Prano ir Jono (v liau Vilniaus universiteto prorektorius). Ieškodamas ginkl , užmezgiau kontakt su soviet partizan ryšininku. Iš jo sužinojau, kad su rus partizanais ryš palaiko ir keli Kaišiadori policininkai. Kadangi tiek rusus, tiek vokie ius laik me priešais, tai ši žini niekam neperdav me.

Kiekvienas grup s narys tur jo po kelet pagalbinink - jau nesni gimnazist . Mano grup je j buvo net aštuonetas, vienas iš j - dabar žinomas poetas Dr gva. Sl pdami savo s jung , kiekvien susirinkim paversdavome mažiau tartina nelegali skaut sueiga.

Gimnazijoje buvo ir kit grupi , bet konspiracija neleido ieškoti ryši ir išsiaiškinti t grupi veiklos pob džio.

Kai Kaišiadori gimnazijos abiturientai, sudar LLKS grup s aktyv ir "redakcijos kolektyv ", iš jo Vietin rinktin , m s grup s veikla ir pogrindžio spaudos leidimas kuriam laikui nutr ko.

Vis sumaiš i metais m s tuo metu nuošal krašt b gdavo sl ptis kit apylinki , miesteli ir net Kauno žmon s.

Karas Lietuvoje jo jau tre ius metus, art jo jo pabaiga, ta iau dauguma Anglinink apylink s gyventoj vis dar nebuvo mat jokio vokie io. Kažkoks ... leiteris kart nor jo patikrinti, kaip atiduodamos duokl s, bet, kol pasiek m s apylink , Anglinink seni no ir Kruonio viršai io buvo taip nuvaišintas, kad nei pats k mat , nei j , vežime šiauduose gulint , kas pasteb jo.

Vermachto vadovybei dar kart "planingai" ištiesinus fronto linij , paaišk jo, kad netrukus Lietuv sugr š bolševikai. Lietuvos laisv s armijos Trak apskrities vadovyb prad jo kai kuriuos pertvarkymus ir pasiruošimus sutikti naujus vykius.

Kai buvo išformuotas Marijampol s Vietin s rinktin s batalionas (po šiuo pavadinimu sl p si karo mokykla), gr žau namo. ia sutikau pradžios mokyklos mokytoj Antan Pilypon , kur neblogoai pažinojau. Jis baig Kaišiadori gimnazij , karo mokykl , po to stojo medicinos fakultet . Kai vokie iai universitet uždar , atvyko ia mokytojauti.

Jis mane pasikviet savo namus, kur be ilg žang liep vietoje perskaityti Lietuvos laisv s armijos status, ir ia pat "Prieš Diev ir visus kritusius už Lietuvos laisv ir nepriklausomyb ..." prisaikdino. Aš dar bandžiau prieštarauti, kad nesu karininkas (LLA pradžioje buvo tik Lietuvos kariuomen s karinink organizacija). Jis primin , kad buvau kari nas ir to pakanka. At jo toks laikas, kad nebegalima laikytis formalum ir reikia pulti prie darbo.

Kit dien nuvestas pas Tamoši nus išsižiojau iš nuostabos, pamat s taip gerai paž stam rašom j mašin l "CONTINENTAL" ir rotatori . Antanas šyptel jo lyg niekuo d tas ir pasak :

- Na, ir gerai, kad paž sti. Nereik s mokytis, "Laisvei bundant" eis ir toliau.

Pasirodo, jis jau buvo suorganizavęs spaustuvą su perklimu Barevius.

Tamošienė sodyba, kuri buvo atvežtas rotatorius ir rašomoji mašina, stovėjo ant kalvelės ir nuo jos gerai matyti aplinkiniai laukai ir keliai. Antra vertus, pasinaudojant miško takais ir vežliu sodu, sodybą buvo galima ateiti ir ją palikti pašalini nepastebėti.

Šeiminkai buvo šaunūs žmonės. Jų šaunumo nemenkino kai kurios savybės, užkli davusios kaimo aštraliežuviams. Senoji Tamošienė šiuos namus iš savo tėviškės buvo atsinešusi kažkokią tirtą ir šeimoje visi sakydavo dėl vietoje aukštaitiško aglio. Visi tai laikė meilės kalbos trūkumu ir vadinome juos grebliais. Buvo kalbama, kad senis Vincas vaikus ir pačią auklė davė su ne diržu, o dvilinka karvi rišama grandine, tačiau perkeldamas trobas vieniems viduryje atšlaimo paliko ten augus beržyną. Jo žmona ir dukros vaikščiavo tylios, kaip šešėliai, tuo tarpu su nesusi užaugo galiniai. Jie buvo darbštūs, kantrūs ir nepripažindavo jokių kompromisų. Vyresnysis, Pranas, jau senbernis, garsus savo pasakojimais, pilnais klausytojus stulbinančių perdėjimų ir nebet dalykų, kuriais galėję ir pats patikdavo. Jaunesnysis, Albinas, santurūs, baigęs pradžios mokyklą šešis skyrius, bet būvęs daugelio merginų išsvajotuoju, jei nebet tokie stambi gabaritai.

Kai į seklyčioje barškinau rašomąją mašinėlę ir dirbdavau su rotatoriumi, tik vienas Pranas kartais piršt galais eidavo pranešti, kad joks pavojus dar nepastebėtas. Atrodė, kad šeimoje daugiau niekas nieko ir nežino. Kai baigdavau darbą, Pranas slapdavo spaustuvą pėdsakus, Albinas išnešdavo laikraštėlius tik jam žinomiems platintojams, o aš per sodinulį davau mišką ir namo pareidavau nežinia iš kokios pusės.

Atėjo birželis. Iš Antano Pilyponio buvau gausus medžiagis ir nurodym išleisti dar vieną, matyt, paskutinį, "Laisvei bundant" numerį.

Praėjusi naktis lėktuvai, pasišviesdami raketomis, stengėsi subombarduoti Kaišiadorių geležinkelio stotį, bet, kaip netrukus paaiškėjo, stotimi palaikė greta esantį durpyną su ilgomis tiesiomis durpių rietuvėmis. Joms ir teko pagrindiniai smūgiai. Tik kelios bombos netiesiogiai pataikė į miestelį.

O laikrašt lyje dar kart aiškinome, kad du baisieji galvažudžiai, Stalinas ir Hitleris, tarpusavyje kovos iki paskutinio atod sio ir j valstyb s sugrius kaip ir 1918 metais, tod l Lietuvos vyrai turi visomis priemon mis vengti rus mobilizacijos. Vokie i kariuomen s jie išveng . Ateis laikas, kai visi prival s ginti atkurt Lietuvos valstyb .

Atspausdinau ir prastin karo veiks m suvestin , kuri da rydavome sugretindami abiej kariaujan i šali vyriausi j karini vadovybi (Oberkommando des Wehrmacht ir Verchov-naja Stavka) pranešimus ir gaudavome visai objektyv vaizd .

Frontas nudund jo vakarus, palikdamas gaisravietes, bomb duobes, nepalaidotus lavonus ir išm tytus vairius ginklus. Pra jo savait po to, kai rusai forsavo Nemun ties Dars niškiu. Mes gr žome iš evakuacijos.

Nor jau išsimaudyti Nemune, bet ant kranto gul jo išpampusi arkljo dv sena. Up vis dar plukd taip pat išpampusius kareivi lavonus.

Senis Zamulis iš anos pus s, vis gyvenim su savo luotu vert sis iš žvejybos, dabar kraust srov s nešam kišenes ir nuavin jo geresnius batus. Pasakojo, kad kažkur prieš Kaun skersai up s ištempta virv , už kurios lavonai užkli na. Ten juos traukia krant ir laidoja.

Visai neseniai priešais Barevi ius poros kilometr Nemuno pakrant gyn aštuoni jauni vokietukai, be savo mašinpistoli tur j tik vien lengv j kulkosvaid ir minosvaid . Matyt, iš nuobodumo jie patratindavo iš kulkosvaidžio kr mus, kuriuose tar si pasteb j kažk tartino arba imdavo svaidyti minas m s sodybas.

Kaimynas Danišauskas d l vokie i išdaig , kurios gal jo supleškinti jo sodyb , buvo priverstas išsikraustyti iš nam . Pamat s miške prie Girnos kalno rus tank , dav tankistams por buteli namin s, kad jie tuos vokietukus išr kyt , ir nurod j apkas viet . Tankistai namin išg r ir neliko skolingi - išr pliojo pamišk ir prad jo lupti iš patrank pušyn l už Nemuno, kuriame buvo sik r vokie iai. ia atb go t ž karininkai, prad jo pl sti tankistus ir grasinti karo tribunolu už savivališk šaudym .

Kaimynas su savo vežimu apdairiai spruko tolyn mišk , nes tankistai prad jo aiškinti, kieno užsakym jie vykdo. Atkut vokiečiai atsilygino min kruša. Viena mina pataik i tank ir nusk l šarv plokšt , kuri po karo ilgai tebegul jo miške.

- Paslaptingas karo menas. Nuo Girnos, Vy iakalnio, Atko iaus kaln buvo galima apšaudyti kelis kvadratinius kilometrus Užnemun s, ir vokiečiai tame plote nedr st net nosies iškišti.

ia buvo galima paprasčiausiai bristi, plaukti per Nemun be mažiausio pavojaus, galima buvo statyti tilt iš ia pat, paupyje, sand lyje gulin ios miško medžiagos.

- Bet, matyt, tokia karo taisykl : nereikia veržtis pro ten, kur n ra prieš.

- Taigi. Kitas reikalas prie Dars niškio. Norint pasiekti Nemun , reikia žygiuoti dviej kilometr plo io lyguma, kuri iš priešingo aukšto kranto vokie i puikiausiai apšaudoma. Pasiekus Nemun , taip pat apšaudomiems, plaukti sikibus koki kluono dur ar tvoros galo. Gal kokiam kas penktam išlipus krant , po kulk lietumi dar kopti aukšt skard , nuvyti vokie ius, užimti Ba kinik li "bravor ", mirtinai nusigerti ir pakli ti po "tigro" vikšrais - ia jau rimta kova.

Šitaip ir panašiai svarst me apie karo dalykus, sus d prie daržin s ant r st . S d jo t vas, pusbrolis Jonas su draugu iš Kauno, pora kaimyn . Staiga pasirod nepaž stamas rusvu, namuose austu fren iumi bernas, kuris pri jo prie man s ir padav popieriuk : "Atvykti š. m. rugpj io ... dien 10 valand Kruonio vals iaus b stin ... komisij ... atlikti karin s prievol s..." Reiškia jau!

Pak liau akis ir pama iau toki piktdžiugišk ir paniekinam veido išraišk , kad iškart atsigavau:

- Gerai, laukit!

Bernas n žodžio nebetar ir nu jo Danišausk link.

Kai namiškiams pareiškiau, kad kariuomen neisiu, pasitarimas buvo trumpas, o sprendimas aiškus - šiandien pat išeiti pas pusbroli Kaun . Kol rengiausi, prad jo rinktis kaimo vyrai, taip pat jau gav šaukimus.

- K darom?

- Vyrai, aš negaliu jums nei sakyti, nei nurodyti. Aš pats kariuomen neinu, laikinai išeinu Kaun , kur mobilizacija turb t

dar nepaskelbta. Manau, kad ir visi tur tum t neiti. N ra ko galv d ti už svetimus reikalus.

Simanas, Marijonas, Pranys, Petras - visi stov jo tyl s, prisl gti naujo didelio r pes io. Gera tokiems kaip aš - susiruošiu ir einu. Kiti tur jo šeimas, mažus vaikus, kuriuos reik jo maitinti, kius ir laukus, kuriuos reik jo apdirbti. Išėti kariuomen - b ti varomiems mirt , kaip šimtus var prie Dars niškio, likti namuose - užtraukti gr sm sau ir namiškiams...

- Jei neiti, tai neiti, bet tik visiems, - pam st s pasak Petras ir pasisuk s nu jo, net neatsisveikin s.

Pirm j nauj j okupant paskelbtos mobilizacijos dien Kruonio šaukiam j komisij tik po piet pasirod pirmas šaukiamasis - invalidas nuo vaikyst s Juozas Kapo ius. siut komisijos nariai vargšo vos nesumuš . m tardyti, tardami, kad atsi stas pasity ioti iš komisijos. Žmogus vargais negalais rod , kad dokumentai ir jam reikalingi.

Saukiamieji išsislapst . Kas išvyko kitur, išsitais s dokumentuose gimimo metus, kas tiesiog lind jo šiauduose. Okupantams prad jus šaukiamuosius gaudyti, Kazok kaimo vyrai pasipriešino ginklu. Šios s kmingos kautyn s paskatino ir panemunie ius ginkluotis bei ruoštis kovai.

Tuo tarpu Kruonyje nauja valdžia suorganizavo "strib " b r , kurio branduol sudar vietiniai ir iš Jonavos atvyk rusai. Ši pl šik siaut jimas visiems tiek griso, kad buvo nutarta juos sunaikinti. Buvo suorganizuoti vietiniai vyrai, užmegzti ryšiai su Kalvi ir užnemun s partizanais. Vadovauti m si Petras Ber kštis iš Apsuonos kaimo. Jau buvo aptartas planas ir numatyta puolimo data - naktis prieš K ias, kada stribai mažiausiai gal jo tik tis puolimo. Deja, t dien Kruon atvyko kuopa rus kareivi ir operacija buvo atid ta iki patogesnio laiko.

A. Pilyponis, kaip Medicinos fakulteto antro kurso studentas, buvo atleistas nuo mobilizacijos. Aš metais "pasijauninau" ir prad jau dirbti VDU Technologijos fakultete. Ne vienam studentui pakei iau ar sunaikinau vokie i laikais išduotas charakteristikas ir kitokius dokumentus. Mano pad tis buvo labai nepatikima ir netur jo jokios perspektyvos, tod l pasinaudojau iš Žemaitijos rus sugr žint pab g li srautu ir su jais nu jau

karo komisariat . ia paaišk jo, kad aš, kaip trumparegis, visai netinkamas kariuomenei.

Dabar teko pasisendinti. Susitvarkiau dokumentus ir prad jau studijuoti Filologijos fakultete. Laisvai jud damas, palaikiau ryš tarp Kauno ir m s apylink je besikurian i partizan b ri . 1945 met vasar atnaujinom laikrašt lio leidim , dabar jau "Partizano" pavadinimu. Iš Tamoši n persik l me bunker Vaiguvos miške. ia mane saugodavo trys vietiniai partizanai: Simanas P ras, Marijonas Spurgis ir Antanas Mork nas. V liau prie j prisid jo Jonas Jurkevi ius iš Arlaviški . Iš Vaišvydavos miško dažnai ateidavo L šio-Juodel s b rio vyrai. Ir mes eidavome tolimesnes apylinkes rinkti ginkl , gauti tabako. Teko susišaudyti su Aukštosios Panemun s sribais.

V liau grup s vyrai legalizavosi. Vis lauk nelengvas likimas. Legalizavusieji buvo priversti pasirašyti pasižad jimus pranešin ti apie jiems žinom antisovietin veinkl . O vyrai buvo patriotai, tod l ir toliau palaik ryšius su partizanais ir pogrindžiu. A. Mork nas išsik l Petraši nus, kur vien ryt buvo rastas pakartas ar pats pasikor s statybos aikštel je. Antanas arba atsisak dirbti ir buvo nužudytas, arba nusižud , neišlaik s tampos.

Sugedus rotatoriui, atsišaukimus gaminome šapirografu. Juo dirbti išmok žurnalistas Vandalinas Junevi ius. Rašom ja mašin le spausdindavo Filologijos fakultete dirbusi R ta Luckut . Leidin lius pasirašydavome "LLA", kartais buvo nurodoma dar prid ti "Lietuvos Vy iai" ir "Lietuvos Egl " arba j santrumpas. Kas buvo "Vy iai", nežinau, jiems lyg atstovavo Vacys Smelenskas, v liau mir s lageriuose. "Lietuvos Egl " buvo studen i organizacija, kurioje žinojau dalyvaujant R t Luckut , Aleksandr Šal i t -Smelenskien ir kitas. Jos dirbo dr siai, bet protingai, ir MGB j neiššifravo. Baigusios universitet , daugiausia mokytojavo. A. Pilyponis nieko konkre iai nepasakodavo apie aukštesni sias LLA strukt ras, ta iau vien kart , parod s prorektorius kio reikalams pavaduotoj , pasak : " sid m k, tai Lukša".

1946 met pavasar pagaus jo arešt student aplinkoje. Areštavo Algird Kavaliausk ir Vac Smelensk iš Istorijos-filologijos fakulteto, medicinos student Juoz Vytaut Jurgut ,

gyvenus gretimame kambaryje. Po keli dien , kovo 28, - Antan Pilypon . Netrukus buvo areštuoti kiti studentai medikai - Povilas Balaišis bei Juozas Tolišis. J byl pateko ir mano klas s draugas Zigmās Šven ionis, tuo metu Kaune gyven s su brolio Vytauto dokumentais. Jis palaikydavo ryš tarp Kauno ir Didžiosios Kovos apygardos. Kaip iš bylos matyti, jiems iš dalies pavyko apmulkinti MGB, vietoje LLA prisiimant dalyvavim tuo metu neveikusioje ateitinink organizacijoje. Apie mane byloje n žodžio.

Mano eil at jo paskutin rugs jo dien . Po savait s tardymo nuvež Vilni ir padar akistat su V. Smelensku. Tai mane nustebino, nes su juo bendravau tik epizodiškai. Tardytojo klausim , ar visk papasakojo apie mano antisovietin veikal , atsak trumpai: "Visk ". Tuo akistata baig si. Aš visk neigiau. Mane pervež

Kaun ir kit dien išsikviet nebe tardytojas Semionas Manovas, o kitas žydas, prisistat s kapitonu Nachimu Dušanskiu. Jis pareišk , kad kaltinamosios medžiagos mane pasodinti pakanka, bet aš turiu galimyb išpirkti savo kalt , dirbdamas MGB naudai. Tokiai išei iai mes b davome pasiruoš . Lietuvoje kovos buvo pa iame karštyje ir jose reik jo dalyvauti bet kokia kaina. S d ti niekada nebus per v lu. Atsaciau tardytojui, kad esu doras tarybinis pilietis ir susižav j s ži riu garbing ekist darb . Nežinau, ar jis patik jo mano pabr žtu tarybiškumu, bet, be ceremonij sak s surinkti kompromituojan i medžiag apie kaišiadorišk student Adolf Veli k , paleido namo. Dušanskis nežinojo, kad A. Veli k pažinojau ne tik iš gimnazijos, bet ir iš Vietin s rinktin s bei iš studento byloje pakeistos jo biografijos. Sutik s Veli k , jam visk papasakojau. Iš pradži galvojome abu b gti mišk , bet art jo žiema, nebuvo pasiruoš , tod l aš pasi liau pažaisti: aš j verbuosiu pogrind , o jis apie tai praneš komjaunimui ar kadr skyriui. Taip laim jome por m nesi , kol ekistas kvailiu mane išvadino, kad dirbu ne iš to galo: ne aš tur jau verbuoti, o mane tur jo užverbuoti. Veli k po to, atrodo, paliko ramyb je ir neareštavo. Iš man s daugiau nieko nepeš , bet netrukus atsirado labai meilus, ta iau liesas, išbal s ir trumpai kirptas draugas. Vaikinas, matyt, buvo gerokai palaužtas, ir aš nesiryžau atvirai su juo pasikalb ti. Supratau, kad žaidim reikia baigti, tuo labiau, kad, nutr kus pogrindžio ryšiams, netur jau jokios atramos. Atsisvei-

kinau su koleg mis Egl mis, kitiems nei universitete, nei darbe radijo komitete nieko nesakiau, ir išvykau. Pa iu laiku, nes vakare darboviet man s ieškoti at jo du nepaž stami vyrai. Po m nesio mišk iš jo ir kurso draug Diana Glemžait . V liau ji žuvo Šiaur s Lietuvoje, su kitais partizanais susisprogdinusi bunkeryje.

Iki pavasario slaps iausi pas d d kunig Juoz Vaitiek n Šešuol liuose. Atšilus sugr žau gerai žinomus bunkerius Vaiguvos miške, kuriuos man su kr va ginkl perleido jau legalizav si kaimynai. Miške buvusia rašom ja mašin le naudojosi vietin pogrindinink grup "Atspara". Jai priklaus Petras Ambroževius, Albinas Tamoši nas ir kiti. Ilgiau kaip m nes gyvenau vienas, naktimis užsukdamas pas t vus. Po kiek laiko pavyko susisiekti su Kruonio partizanais. Vien dien at jo Jovaras - Albinas Visockas, Siaubas - Lekavi ius, Tigras - Burbulis ir išsived mane b rio stovykl Baltaraištyje, kokie trys kilometrai nuo Kruonio.

ia stovyklavo Didžiosios kovos rinktin s tre iojo bataliono "Narsuolio" kuopos vyrai. Kuopos numeris buvo 9 ar 12: matyt, kuopos tur jo ne bataliono, bet visos rinktin s numerius. Kuopos viršila buvo Jupiteris. Stovykloje dar buvo Lokys, žuolas, Papartis, Sakalas, Sapiega, kit vard jau neatsimenu. Vien dien stovykl atvyko rinktin s ryši karininkas Meška - R. Randis. Be kitos informacijos, perskait Bendrojo demokratinio pasipriešinimo s j džio vadovyb s sakym apie du vyriausiojo partizan štabo pareig nus (vienas iš j buvo vadinamas generolo s neliu), kurie, dezertyrav iš štabo, pab go Suvalkij , ten šmeižia vadovyb ir griaua partizan jud jim . Visiems partizan daliniams sakoma, juos pagavus, sušaudyti vietoje. Tik gerokai v liau išaišk jo, kad tai buvo garsiojo išdaviko J. Markulio pastangos sunaikinti J. Lukš ir A. Zaskevi i .

V liau Mešk kelis kartus lyd jau inspektuojant b rius Semeliški - Beižioni apylink se. Rudeniop gavau kvietim susitikti su Kauno pogrindininkais. Suprasdamas, kad d l savo trumparegyst s miško s lygomis esu visai prastas kovotojas, nutariau gr žti Kaun . Be to, nepatiko per didelis partizan pasyvumas, diktuojamas nuostatos nevykdyti joki veiksm dešimties kilometr spinduliu nuo stovyklos. Kur tada k vykdyti?

Kaune k r me Nemuno laisv s front , pavald Lietu- vos laisv s frontui. M s vadas buvo Algirdas Kavaliauskas, studijav s Vilniaus pedagoginiame institute Aleksonio pavarde, štabo viršininkas Aitvaras - Antanas Markevi ius, Kaune gyven s Mackevi iaus pavarde. Operatyvin s grup s vadas buvo Desantas - Kazys Kunca, gyven s Kaune erkausko pavarde, atsi stas nuo Simno iš "Šturmo" dalinio. Kažkokias pareigas tur jo Old Šater- handas - Jurgis Paulionis iš Tauro apygardos, Juozas Jakavonis, Justas Miglinas - abu iš Dz kijos. Karin s dalies vadas vadinosi Broniumi, buvo aukštas, vyresnis nei trisdešimties met karinin- kas, vadovav s dideliam partizan b riui pakaun je. Man buvo pavesta vadovauti žvalgybos skyriui.

Prie m s prisijung du pusiau legaliai gyven žiežmariškiai - Gedunskas ir Slanina. Pavasariop organizacijoje buvo apie tris- dešimt nari . Deja, vienos operacijos metu žuvo šaunus vaikas, joje dalyvav s su Aitvaru ir Desantu. Nežinau jo tikro vardo ir pa- vard s. Tur jo jis padirbtus dokumentus Juozo Bankausko vardu, gyveno su motina prie teatro tarp Laisv s al jos ir K stu io gatv s.

Paulionis ir Kunca tur jo ryši su rus antisovietiniu po- grindžiu Radijo klube. MGB pogrindininkus susek ir karininkas Pastuchovas areštuojuamas nusišov . D jome daug pastang , kad susisiektume su Tauro apygarda. Pagaliau gavau užduot vykti susitikim Kanto gatv je. Paulionis v liau pasakojo, kad ryšiui tarpininkav s taurie i atsi stas Kibirškštis, aukštas juodbruvas vyras, kur jam pristat s Daumantas (kitas, ne J. Lukša) ir kiti pati- kimi Tauro vyrai. Susitikimas ne vyko. Po poros dien , balandžio 29-t , buvau suimtas sesers bute Italijos gatv je. T pa i nakt Kaune buvo areštuota labai daug žmoni . Per tardym paaišk jo, kad Kibirškštis buvo MGB agentas.

Po penkiasdešimt dvi valandas trukusio tardymo, tinkamai apdorotas, buvau stumtas Kauno MGB kal jimo tre i j (gal neklystu?) kamer . Joje pama iau du vyrus. Vienas iš j , smulku- tis, išblyšk s ir apž l s vešlia juoda barzda, ženg prie man s ir nusteb s š ktel jo:

- Tai ir tu ia!

Mano akinius tardytojas buvo pasilik s savo stal iuje, matyt, bijodamas, kad su stiklo šuke nepasipjau iau. Ma iau visai pra-

stai, tai grei iau iš balso atpažinau poet Antan Miškin . Vos ne-riū virtau iš netik tumo.

Poet pažinau studijuodamas Kauno Vytauto Didžiojo univer-sitete, dar prieš pasitraukdamas mišk . Student vakaruose kar-tais paskaitydavau k nors iš savo prozos bandym . Tuose vaka-ruose dažnai dalyvaudavo ir dvi tikros meno žvaigžd s - poetas Antanas Miškinis ir operos dainininkas Antanas Ku ingis. Jie vakarus pritraukdavo ypa daug lankytoj . Nors buvo laikoma-si privalomos sovietin s pozos, nuo ši vyr visada dvelkdavo nepriklausomyb s laik dvasia.

Miške ir pogrindyje retai skaitydavau soviet laikraš ius, ta iau žinojau, kad 1947 met ruden A. Miškinis buvo kažkokie literat ros žinovo iš LKP CK spaudoje vanojamas už eil rašt "Ru-duo", kuriame, es , deklaruojamas nesveikas pacifizmas, kosmo-politizmas, dekadentizmas ir už viso to slypintis buržuazinis nacio-nalizmas. Matyt, tai buvo pirmas viešas spyris numatytai aukai.

Ir štai abu stov jome vienas prieš kit , likimo suvesti pusr sio kamer su grotuotu langeliu. Tre ias buvo veterinarijos studentas Romas Mikšta nuo Veliuonos. Po kiek laiko kalb buvo kaip vanden-s. Buvome visiškai atviri. Aš Miškiniu pasitik jau lyg t vu, o jis, matydamas, kaip mane "apiformino" Kauno MGB viršininkas pulkininkas Rudyla, suprato, kad aš esu doras vaikis.

A. Miškinis jau buvo ats d j s daugiau kaip keturis m nesius, iš j vien karceryje, visiškoje izoliacijoje. ekistai j šiek tiek respektavo, tod l nemuš , o steng si palaužti psichologiškai. Buvo kaltinamas dalyvavimu Bendrojo demokratinio pasipriešinimo s j dyje, straipsni "Laisv s žvalgui" rašymu ir kitokia pogrindi-ne veikla. Jo tardymas jo pabaig .

Šis susitikimas man buvo tikra laim . Matydamas, kaip esu fiziškai ir dvasiškai sumaitotas, Miškinis visaip steng si, kad aš galutinai nesusmuk iau. Tuo labiau, kad prie vis "malonum ", kuriais apr pindavo tardytojai, prisid jo danties skausmas, iškritus laikinai plombai. Atviram nervui užmarinti dav kram-tyti stipraus kaimiško tabako, kuris tikrai pad jo. Pamok , kaip valgom j duben l panaudoti tualete. Ten pamat s mano pajuodusi s dyn , paguod , kad jos garbei parašys epigram . Maždaug toki :

*Juk kiekvienas ten pratri...,
bet išlaik beletristas.*

Tai, žinoma, buvo mano aukščiau iausias literatūrinis pripažinimas. Neišsenkančiame jo pasakojime, anekdotu ir linksniu nutikimu sraute cenzūros reikalavimų nebuvo paisoma, bet nebuvo ir jokio vulgarumo. Norėdamas mane atpalaiduoti nuo nežmoniškos tampos, priversdavo juoktis pro ašaras beveik tiesiogine prasme. Ir ašaros nudžiūvo...

Daug ir domiai pasakodavo apie savo draugystę su Jonu Kosu-Aleksandravičiumi, kurią mėsą apylink laiką savo kraštiečiu. Prisiminė, kaip Jonas, pakvaišęs iš laimės dėl šiek tiek meilės, nusipirko nežmoniškai brangią Coty kvėpalą ir juos iššlakstė ant sniego kieme ir gatvėje apie namus, nes troško, kad tokie valandų pasaulyje viskas būtų žvū. Ir kokius eilrašius jie tą vakarą rašė. Ir kaip ilgai jie maitinosi paprastais žmoniškais pamėgtais silkes. Poet draugystę nenutrūko ir J. Kosu-Aleksandravičiui išvykus.

Prancūzų. Vykstant karui, Miškinis badmiriaujančiam draugui pasiuntė iš Lietuvos siuntinį už sumą, didesnė nei visas oficialiai gautas atlyginimas. Dėl slapyvardžio Kosu - paties Jono slepiamas anekdotas apie Konstanciją, Oną, Stasą, Sarą ir Uršulę neturėjo jokio pagrindo. Jonas manė, kad reikia kaip nors išsiskirti, nes Lietuvoje kiekvienas žinomas jei ne Bagdonavičius, tai Aleksandravičius. Pravertė jam ir Kuosos pravardę. O po kelių metų iš Aisio slapyvardžio ir pavardę pasidarė.

Kartą, besikalbant apie Salomėją Nerį, Miškinis pasakė, kad jie buvo labai nuoširdūs draugai. S. Neris iš Rusijos grįžo labai pasikeitęs. Didelės dalies pokarinių eilrašius, Miškinio žodžiais, ji niekam nerodžiusi. Kai, atėjus laikui, jie bus paskelbti, tada pamatysime tikrąją Salomėją Nerį. Jau sunkiai sirgdama, ji tuos eilrašius patikėjo ir perdavė A. Miškiniui, nors Petras Cvirka buvo suorganizavęs aktyvų poetų sekimą. Tuos eilrašius A. Miškinis saugiai paslėpė.

Kalbėdamas ir apie savo bylas. A. Miškinis papasakojo, kad jis yra suimtas su didele grupe pagrindininku ir partizanais. Drauge suimtas ir Antanas Kušingis, su kuriuo turėjo akistatę. Ekistai užuodė, kad pas Miškinį buvo už juos pats Tauro apygardos va-

das Žvejas. Miškinio žodžiais, tai buv s jaunas, gražus vyras, apsirėng s Lietuvos kariuomen s pulkininko uniforma.

Po poros m nesi , jau b damas kal jime Mickevi iaus gatv je, iš kito j bendrabylio kunigo Stank no sužinojau apie vis Bendrojo demokratinio pasipriešinimo s j džio tragedij , apie j atlikt milžinišk darb vienijant partizan jud jim , j strukt rizuojant, apie J. Markulio-Erelio išdavyst , apie Skirmanto ir Mažy io kelion užsien su memorandumu Popiežiui.

R pestingai, tiesiog t viškai globojamas, aš prad jau atsigauti. Tada prasid jo rimtos kalbos apie poezij . A. Miškinis ir karceryje, ir kameroje k r eiles. Savo k rinius jis saugojo atmintyje. Prisime- nu "Vor karceryje", "Neli sk, merguž le", kuri ni niuodavome kameroje, eil rašt apie tremtinio laišk ant berželio tošies. Bet svarbiausia buvo psalm s.

Poetas jau buvo suplanav s vis j cikl ir pagal nuotaik eilia- vo atskiras vietas. Psalm s tur jo apgiedoti m s vargus ir žygius, nelaimes, kent jimus, tremtis ir gal gale pergal . Paskutiniai cik- lo psalm "Magnificat" tur jo d koti Dievui ir j garbinti. Jau buvo sukurtos IV psalm ir V Kalini psalm , keli kit apmatai. Au- toriui didel r pest k l psalmi metrika. Vien dien jis man s paklaus , ar aš kartais neatsimenu psalmi melodijos. Vaikyst je man iš vis pamald labiausiai patikdavo mišparai b tent d l vargonininko giedam psalmi . Aš gerai prisiminiau gana monotonišk re itatyv ir j pani niavau. "Primatavome" eil rašt bei melodij ir pamat me, kad tinka. Poetas gal jo ramiai dirbti toliau, o visi trys mes gal jome sukurtas psalmes tyliai giedoti. Ir Romas, ir aš jau buvome išmok užbaigtas psalmes atmintinai.

Toje kameroje pra jo trys savait s, ir kart Miškin išved . Su- sitikome Vilniuje po dešimties met . Be Miškinio kameroje tapo visai nyku, bet aš pajutau, kad baisiausia jau praeityje, kad aš jau nustojau matyti per sienas. Kai kada pasirodydavo, kad aš jau atsities s. Jau iau didel d kingum tam nuostabiam nedidukui žmogui, pus met nema iusiam saul s, nešan iam sunki ne- dalios našt ir sugeban iam pad ti silpnesniam, galin iam švies- ti kitiems pa iame "šio purvino gyvenimo dugne". Psalmi , šio lietuvi poezijos unikumo, suk rimas komunist kal jime ir šian- dien n ra visiškai suvokta galingos dvasios pergal .

Po savaitės ir mane išvedė. Pakliuvau didesnė kamer, kurioje buvo tiek žmonės, kad aukštiejiems ar kitiems išsigulti vietos neužteko. Čia radau ir Antaną Kūtingą, kurį pradžiai mokėti Psalmių mintinai.

O tardymas vyko toliau. Mūsų nelaimė, provokatoriaus Kibirskio rankas pakliuvo Aitvaro laiškei taurėms su gana smulkiu prisistatymu. Daug pastangų reikėjo, kad būtų neišsiplėstė. Iš dalies tai pavyko. Buvo sudaryta tik septyniems pagrindininkams. Karo tribunolas nuteisė keturis: mane, Kūtingą, Paulionį ir Aitvaro pusbrolią - bendravardį ir bendrapavardį Antaną Markevičią. Visiems buvo paskelbta mirties bausmė, bet ji tuo metu buvo keičiama dvidešimt penkerius metus nelaisvės lageriuose, papildomai pridėdant penkis metus be pilietinių teisių. Vladas Markevičius, Juozas Jakavonis ir Justas Miglinas buvo išstremti.

Po daugelio metų, vartydamas savo bylą, suradau pažymėjimą, kad Aitvaras - Antanas Markevičius buvo atsitiktinai sulaukytas gegužės 22 dieną ir atvežtas MGB, nusinuodijęs strichninu.

Vilniuje veikusi mūsų organizacijos dalis buvo išaiškinta poros metų - 1950 metais. Tada buvo suimti Algirdas Kavaliauskas, Stasys Pinkus bei kiti.

Mūsų keturis po teismo uždarė vieną kamerą. Po valandos jie atvedė ir provokatorių Liudą Civiškį. MGB tardytojai žinojo, kad svarbiausi dalykai iš mūsų neišpės, todėl kalbėjime dar pralaidė devynis mėnesius, visaip provokuodami.

Po to prasidėjo kitokios dienos.

* * *

Pagaliau ir aš atsidariau virtinėje žmonėms, kurie iš drėgnos ir dvokiančio laivo triumo pamažu lipo trapu aukštyne link angos, pro kurią matyti keturkampis palšos dangaus gabaliukas. Trapais vadinamos ilgos lentos su prikaltais skersiniais, atstojančiais laiptelius. Lentos buvo šlapios ir slidžios nuo sriubos, išmatų ir juos vandens.

Sriubą ir vandenį atnešdavo iš viršaus statinaitės, kurie norėdavo ir galėdavo valgyti. Nešdavo statinaitės pasikabinant lazdele. Kurie norėdavo minutį pakvėpuoti grynuoju oru ir

žvilgtel ti jos platybes, tuo pa iu trapu nešdavo aukštyn išmat statines. Ir vieni, ir kiti, smarkiai supant laiv, paprastai dal statini turinio išlaistydavo ant trapo ir galv tiems, kurie buvo po juo apgyvendinti. Buvo neaišku, kokių b du kartas nuo karto pro ang kli stel davo keletas kibir ledinio vandens. Sp liojome, kad j roje siau ia audra, nes laiv vis kelion supo ir daugel kankino j ros liga. Aš taip ir išgul jau vis laik po gultais, ant išdži vusi v mal, negal damas nei valgyti, nei atsistoti. Draugai, kurie mažiau bijojo supimo, atnešdavo man atsigerti vandens, kuris buvo s rus ir raudonas nuo r dži .

Dabar laivas nebeplauk, supimo nesijaut, buvo labai ramu. Dar keli laipteliai ir pamatysime, kur mes atvykome. Iš ties domu, kur mus gal jo nuplukdyti per devynias paras. Gird jau, kad iš Europos Amerik plaukiama apie savait. Nebent Antarktid gabeno, bet b tume pajut pusiaujo kaitr. Tikriausiai b sime aplenk iukotk, išlipsime kokiam nors Šiaur s Ledj rio uoste.

Kai sodino laiv, buvo daug kalb ir gand, kur b sime gabenami toliau. Vieni sak, kad mus veš Magadan, kiti tvirtino, kad visi atsidursime Kolymoje. Pasitar s su draugais nusprendžiau, kad Magadanas - kažkokia mums dar nežinoma Azijos šalis, pavadinta panašiai kaip Turkestanas, Kazachstanas, o Kolyma - tai tikriausiai tos šalies sostin. N vienas iš m s niekaip negal jome prisiminti, kaip atrodo Rusijos Tolim j Ryt žem lapis. Žinojome ir Beringo s siaur, ir Kam iatk, bet kas yra ar iau ir toliau, kaip ty ia visiškai išgaravo iš galv. O kaip tik ia tur jo spr stis tolimesnis dvidešimtojo amžiaus vidurio verg likimas.

Prieš mano nos trapu jud j kažkieno suklyp kerziniai batai staiga kažkur prapuol ir aš pama iau laivo den, j r, dang ir neaukštas snieguotas kalvas. Gird josi gars s rusiški keiksmi. Kažkas šauk :

- Grei iau! Grei iau!

Išlipau ant denio ir nuo kv pto šalto oro man prad jo linkti keliai ir suktis galva. Vos suvokiau, kad reikia sekti paskui priekyje einant. Nenutr kstanti žmoni virtin per den slinko prie ilgo trapo ir leidosi žemyn krantin. Šiek tiek atsigav s pama iau,

kad saul žemai virš j ros. O krantas buvo šiaur . Reiškia esame prie kažkokios žem s pietinio pakraš io.

Rankose laikydamas maišgal , kuriame buvo visas mano turtas - kelios poros neskalbt apatini baltini , veli rinis m lynas pal-tas, už kur Kauno senamiestyje sumok jau du šimtus dvidešimt ervonc , nam darbo lovos užtiesalas ir gal koks kilogramas lietuviškos džiovintos duonos, nužengiau nuo trapo ant apsnig-tos žem s. Nuo krantin s prasid jo kelias, kur iš abiej pusi buvo apstoj baltais kailinukais apsirengusi kareivi grandin s. Kareiviams talkininkavo keliolika vos nulaikom ant pavadži vilkšuni , kuri lojimas ir cypimas maiš si su kareivi šauksmais:

- Grei iau! B gte!

Toli b gti nereik jo. Gal už kokio šimto metr mat si susodint ant kelio išlaipint kalini nugaros. Man s nereik jo prašyti s stis, bet kadangi tai dariau nepakankamai mikliai, gavau nurodymus:

- S sk! Galvos nepakelk! Nesidairyk! Nekalb k!

Atsis dau ant savo maišo gana patogiai. Apsidairyti vis d lto sp jau. Kai kurie vargšai, apsiav tik plonomis keln mis, s d jo tiesiai ant sniego. Didžiulis juodas mus atplukd s "Noginas" (kalb jo, kad anks iau jis vadinosi "Herman Goering") buvo prišvartuotas prie visai tuš ios krantin s. Toliau mat si keletas kran ir uosto pastat li . Atrod , kad ši plyn buvo naudojama tik verg transport pri mimui.

Kalb tis nebuvo su kuo. Kair je ir dešin je buvo nepaž stami, poros savai i barzdomis apž l veidai. Priekyje - vairiausiai s drabužiais aprengtos nugaros. Visi prad jome m lynuoti nuo šal io, visi tyliai rang m s ant sniego, stengdamiesi per daug neatšalti s dyni . O iš "Nogino" vis slinko virtin s žmoni ir s dosi kolonos gale. Saul jau seniai pasisl p už kalv ir labai pamažu prad jo temti. Pagaliau pasirod paskutinieji.

- Stot! Rikiuotis po penkis!

Kolona subruzd o. Pasistumdžius ir išsikeikus prad jo ryšk ti rikiuot s penketai. Nuo grup s karinink , sitaisiusi ant pakel s šlaito, atsiskyr vienas ir siaub kelian iu balsu suriko:

- Konvojus, d mesio! Ginklus kautyn ms!

Pasigird s automat ir šautuv spyn trat jimas, susimaiš s su šun kaukimu, perb go vis kolon . Nusmelk mintis, kad,

norint mus sušaudyti, nevert jo vežti taip toli. Tuo tarpu MVD karininkas toliau šauk visiems mums jau atmintinai išmokt "maldel ":

- Kaliniai, d mesio! Kelyje nesidairyti, nesikalb ti, rankas laikyti už nugaros! Žingsnis kair , žingsnis dešin laikomas pab gimu - sargyba panaudoja ginkl be persp jimo!

Kaip ir pridera, paskutinius du žodžius išr k visa oktava aukš iau:

- Keliauk pirmyn!

Lydimi sargybini šauksm ir šun skalijimo, tamsoje guviai jome, stengdamiesi apšilti. Lyg tai keliu, lyg tai gatve, silpnai apšviesta elektros lemp . Pradžioje t s si viel , toliau sta i r st tvoros. Dar toliau jome tikromis m rini nam gatv mis su ni riais mažais langeliais, ta iau nesimat n gyvos dvasios. Po gero pusvalandžio miestas baig si, pajutome, kad kylame kalv . Pavargusi kolona jud jo vis l iau, nebekreipdama d mesio sar gybos šauksmus:

- Pasitempk! Vedantysis - platesniu žingsniu!

Pagaliau pajutau, kad priekyje einantys l tina žingsn ir sto ja. Sustojau ir aš. Buvo tylu. Sargybai ir šunims atsibodo ska lyti. Gird josi šimt uždususi žmoni kv pavimas ir sniego girgžd jimas po kojomis. Kažkur priekyje prasid jo penket skai iavimas. Nepra jo n valanda, kai buvome bent tris kartus perskai iuoti ir pro vartus suvaryti didel kaip laivas persiunti mo stovyklos barak .

Barakas buvo milžiniškas, ta iau kai aš jau, visi trijų aukšt gultai jau buvo užimti. Pastog je blausiai šviet elektros lempu t s.

Pla iame per jime kaip mašal spie iai gr dosi žmon s, bandydami surasti viet atsigulti, ta iau laisvos vietos kas minut liko vis mažiau. Žvilgtel jau po apatiniu gult aukštu, bet ant grind pama iau tik gausyb visokiose pad tyse mane atsukt vairiausios avalyn s pad . Prisitaikiau ties gult stovu ir atsis dau ant savo išganingojo maišo. Koj ištiesti negal jau, nes jas b t tuoj pat numind besigr dantys kaliniai. Kažkas klyk , šauk , reikalavo sugulusius ant grind pasispausti. Gulinti mas šaukian ius nekreip jokio d mesio. Šie band brautis j ga, bet

buvo atmušti spyriais. Toliausiuose barako kampuose ir pagal gult eiles stovėjus do ant grindų. Jais pasek ir barako vidurys, kol visi sukrito ten, kur kas stovėjo. Kalbos ir keiksmams netilo, nors kai kur jau girdėjosi knarkimas.

Pakankamai išsimiegojau laive, todėl dabar, gana patogiai atsiramęs gultu stovėjus, klausiausi, ar neišgirsiu kur nors lietuviško žodžio. Deja. Pora šimtų lietuvių buvo tirpte ištirp tarp gausybės kitų kalbinių.

Čia buvo tiksliai buvusi raudonarmė, kaltinamam tarnavus vokiečiams pas generolą Vlasovą ar sėdėdama pasidavusi nelaisvė. Tiesa, ir priverstinis nelaisvės tiek NKVD, tiek įpakaitusi MVD nepripažino: buvau nelaisvėje - reiškia esi išdavikas. Dabar jie buvo belaisviai savame krašte, todėl stengsi tapti kalbinių aristokratija. Iš visų pusių girdimi "š" arba "šo" liudijimai, kad ten šnekučiuojasi žmonės iš Vakarų Ukrainos, dažniausiai buvę Stepano Banderos kariai. Maišėsi buvę lenkų Armijos Krajovos kareiviai ir vokiečių belaisviai, nuteisti už karinius nusikaltimus. Girdėjosi vengrų ir estų kalbos. Tolokai nuo manęs, pametęs visus savo tautiečius, ant grindų sėdėjo storulis, buvęs kapitonas, pabėgęs iš Irano šacho likviduotos Azerbaidžano Liaudies Respublikos. Kažkur turėjo būti visada optimistiškai nusiteikęs jugoslavų žurnalistas Branko Markovičius, kuris Buchta Vanino persiuntimo punkte išliko nelabai sunki, bet mūsų politikieriams neveikiamas užduotis - norintys su juo diskutuoti tarptautinėmis temomis privalo išvardinti visas Centrinės Amerikos valstybes. Nesimant nei galas žino kokios valstybės žvalgybininko profesionalo Sarlio Panfelbergo, pagauto Lietuvoje, nei ispano iš Mlynosios divizijos, nei olandų inžinieriaus, savanoriškai atvykusio Rusijai padėti kurti socialistinę pramonę ir pasodinto 1934 metais. Šis pasakojo, kaip man atrodė, puikiai rusų kalba, kad jo daug neteisė. Pirmą sykį jam skyrė septynerius metus. Kai juos atleido, pranešė, kad byla peržiūrėta ir Ypatingojo pasitarimo sprendimu pridedami dar septyneri. Dabar jis neturėjo nieko neabejojimo, kad gaus ir treisdešimt septynmetų. Dingo kaip adata šiene ir gudrus, bet neatsargus graikas Georgijus, ir kvailas kaip avinas, kur vydamasis pateko SSRS teritorijai, afganų piemuo Muhamedas. Šen bei ten matėsi japonų žieminės kepurės su keistais vožtuvais

ausin se. Norint gerai gird ti, ausini atsirišti nereik davo, pakakdavo pakelti ir viršuje prisegti vožtuvus.

Beje, ne visi ia surinkti buvo nuteisti pagal politin 58 straipsn . Nemaža dalis buvo kriminaliniai nusikalt liai, pl šikai ir vagys, buvo teist už avarijas, abejing poži r darb , buitinius nusi-kaltimus.

Kitoje barako pus je, ant tre io gult aukšto, buvo, matyt, visiškai šilta. Ten susirinkusi azijie i kompanija išsireng iki baltini . Vienas iš j , jaunas vyrukas, turkiškai s d damas ant gulto krašto, su charakteringu akcentu skelb ultimatum :

- Klausykit s, kal s ir urkos! Nedr skite liesti Kazachstano s n ! Kas nors palies, tai galva nul ks!

Vadinami garbingieji vagys atmesdavo bet kok bendradarbiavim su lageri administracija, o kal s su administracija pui-kiai sutardavo. Už tok bendradarbiavim ir gavo paniekinant pavadinim . Urkos ir kal s buvo lageriuose siau ian i vagi ir pl šik bendrij , ord ar ordin pavadinimai. Mes jau buvome gerai susipažin su j veikla. 1949 met spalio antr dien teko dalyvauti tikrame m šyje Buchta Vanino persiuntimo lagerio septintoje zonoje. Kov m s keturi šimtai lietuvi ir ukrainie i politini kalini su aštuoniais šimtais kriminalini nusikalt li . Po šio m šio visi m s bijojo iki pat Magadano.

Buvo aišku, kad tik baisi sp stis barake neleidžia banditams susiburti didesnes grupes ir prad ti darbuotis. Keturi ar penki stipr s vyrai, palaikomi visuotin s baim s, turin ios daugiau nei real pagrind , tokiomis s lygomis gal t iki paskutinio si lo apipl št i vis t kstant žmoni .

B dami ypatingai griežto režimo soviet valstyb s saugumo kal jimuose, mes negal jome sivaizduoti, koks nusikalt li pasaulio koncentratas yra sovietiniuose lageriuose. Pl šikai ir žmogžudžiai ia jaut si savo stichijoje. Jie nebaudžiami pl š nepriklausan ius j ordinams kalinius. Ty iojosi, žalojo ir žud vien tik savo pasi-tenkinimui, atimdavo ne tik bent kiek vertingesnius daiktus, bet ir duonos davin . Lošdami kortomis, prasilošdavo iki nuogumo, tada statydavo piršt , aus ar ak . Kartais savo, o kartais pašalinio, nieko nenujau ian io žmogaus gyvyb . Pajut mažiausius pasipriešinimo požymius, jie kankindavo ir žudydavo nepaklusniuosius.

Kiekvienas ordinas negailestingai kovojo tarpusavyje. Paprastai lageryje arba persiuntimo punkt zonose b davo vieno kurio nors ordino valdžia. Ten pakliuv kito ordino nariai pagal kažkokius požymius b davo bematant atpaž stami ir vairiausiais b dais ver iami atsisakyti savo žad . Kai kurie pakludavo, bet b davo ir toki , kurie kankinami sutikdavo mirt . Išdavusieji ordin , b davo kankinami ir žiauriai žudomi sav j . Tod l teko gird ti apie atvejus, kai "garbingieji vagys", žinodami, kad juos atvež kali valdom lager , pasirinkdavo mirt nuo sargybos kulk prie lagerio vart , kad tik nereik t pakli ti toki zon .

Nuolatini kalini permetin jim po lagerius d ka orda tur davo ger informacij , kurdavo vadovaujan ius centrus, kuriems pakludavo ne tik paprasti kaliniai, bet ir lageri gydytojai, darb skirstytojai, vir jai ir maisto dalintojai. savo tinklus painiodavo eilinius lageri priži r tojus, o neretai net lager administruojan ius karininkus. Tai nebuvo labai sunku, nes tiek nešiojan i karines uniformas, tiek kalini drabužiais vilkin i gauj nari dvasinis pasaulis ir poži riai nesiskyr . Visi jie vieningai eng politinius kalinius ir kitus, palaužtus ir negalin ius pasipriešinti j takai.

S domis pasn duriav s kelet valand , pakilau eiti išviet , kuri buvo pa iame barako gale. Keikiamas, kumš iuojamas ir paspardomas žirglioju per kojas, liemenis ir galvas, su vargu rasdamas viet kojai pastatyti ant grind . Kai tokiu pa iu b du gr žau atgal, mano vieta buvo išnykusi. Rodos, niekas tos vietos neuž m , tik jos nebebuvo. Nebuvo kur ne tik atsis sti, bet ir stov ti. Bandžiau protestuoti, ta iau nei mano tariami kaltieji, nei j kaimynai visiškai nereagavo. Nutariau traukti kit barako gal . Kokia laim , prie dur buvo nemažas laisvas plotas. Su džiaugsmu atsiguliau, bet iš karto teko nusivilti: prie dur grindys buvo apled jusios, o pro plyšius šaltas v jas pust snaiges. Tapo aišku, kad ia neužmigsiu, bet eiti nebebuvo kur. Du s dintys vyrai, gana šiltai apsireng , su užuojauta paži r jo mane ir prad jo tarpusavyje paukštiškai šnek ti. Iš kalbos ir išvaizdos nusprendžiau, kad jie kinai. Jie buvo rimti, or s ir k l pasitik jim . Bandydamas užmegzti pokalb , paklausiau rusiškai:

- J s kinai?

Abu sutartinai linktel jo ir šyptel jo, bet neparod jokio noro k nors sužinoti apie mane.

Atsiguliau ant šalt lyg ledas grind . Atsigul ir kinai. Prad jau sn duriuoti, bet stipau ir rangiausi kaip šuo ant girn . Pagaliau pajutau, kad mano kaimyno nugara pakankamai šilta, prispaudžiau sav j prie jos ir užmigau. Pabudau vis d lto galutinai sustir s. Pro plyšius jau skverb si melsva ryto šviesa, daug žmoni jau buvo pabud . Taikus šurmuly s primin bi i d zges , bet štai nuo gult apatin s eil s pasigirdo klaik s keiksmi . Kažkas siutusiu balsu grasino viršutin je eil je gulintiems, žad jo ar tai papjauti, ar tai nupjauti. R ksnio kaimynai net rait si iš juoko. Pasirodo, nuo viršutin s eil s kažkas nelaim l ty ia ar nety ia vis apšlapino. Viršutiniai visus nukent jusio grasinimus atsak ignoruojan ia tyla.

Sugirgžd jo rakinama spyna, atsidar barako durys ir jaunas gruzinas, ant kair s rankos užsiriš s raudon raišt su užrašu "rotnyj", panašesnis priži r toj , negu kalin , subliov :

- Išeiti visiems pusry i !

Ilgai raginti nereik jo. Lauke buvo šviesu ir šalta. Apsižvalg s pama iau, kad lageris buvo pastatytas šiaur kylan ios neaukštos kalvos nuokaln je. Už poros kilometr pietry ius mat si miestas ir j ros lopin lis. V liau sužinojau, kad tai ir buvo garsusis Magadanas.

Mus išvar gretim gard ir prasid jo pagal nusistov jusias taisykles organizuotas maitinimas. Po vien jome atgal vartus, kiekvienas pasiimdamas iš kair s - duonos gabal , iš dešin s - aliuminin koš s duben l . Kas tur jo šaukšt , koš valg su juo, kiti greit sigudrino kabinti koš duonos pluta. Kažkokie žmon s prie barako dur tikrino, kad ind nesineštume barak .

Prisimindamas pra jusi nakt , pasistengiau kaip galima grei iau pavalgyti ir užsi miau barako gale visai padori viet , kuri pavyko išlaikyti gana kult ringomis priemon mis. Mane atidžiai steb j s vyriškis staiga paklaus lietuviškai:

- Ar j s esate lietuviai?

Apsidžiaugiau, kaip gelež l rad s. Pers dome vienas greta kito. Naujajam kaimynui buvo per trisdešimt. Tur jo išvargus ,

bet valing ir graž veid , vadinosi Vytautas. Pasipasakojo, kad buvo Lietuvos kariuomen s leitenantas, areštuotas dar 1940 metais. Išbuvo Sibiro lageriuose visus karo metus, per kuriuos badu išmir ar buvo tiesiog užmušti visi jo draugai. Pats nežino, kaip išliko gyvas. Neseniai transporto l ktuvu atskraidintas Magadano persiuntimo punkt .

- ia, matyti, tikisi mus pribaugti, - baig savo trump , bet sukre iant pasakojim .

Papasakojau, kas dedasi Lietuvoje. Klaus si linguodamas galva. Nesupratau, ar jis man pritaria, ar tik užjau ia. Pagaliau, išklausk mano karšt ir gana pagyr nišk pasakojim , li dni tar :

- Žus ten visi be prasm s.

- Kaip tai? - nustebau.

- Visai paprastai. Visa ta kova teisinga, garbinga, tiesiog žavinti, bet neturi prasm s. Anks iau ar v liau visi bus iššaudyti, išgaudyti, ištremti.

- O pasaulis, o Amerika?

- Niekas pasaulyje d l m s n piršto nepajudins. Pagalvok, ar verta Vakarams d l penki milijon pabaltijie i prad ti nauj kar , kuriame v l ž t dešimtys milijon žmoni . Išsivers Anglija be m s bekon , o Amerika tuo labiau.

Vyras kalb jo logiškai ir taigiai. Gyvenimas j jau išmok nebetur ti joki iliuzij . Aš buvau pritrektas, dar bandžiau kažkaip prieštarauti, bet visi mano argumentai buvo sutriuškinti. Jis su manim elg si kaip suaug s žmogus su dešimtme iu išdyk liu. Pamat s, kad esu visai sugniuždytas, t s :

- M s pad tis reikalauja neprarasti valios, veikti ne tiek išorin priespaud , kiek savo vidin suglebim . Reikia išlaikyti tik jim , reikia gerbti ir saugoti idealus, d l kuri ia pakliuvome. Visiškai manoma, kad jie bus gyvendinti, kai tik susidarys kiek kitokios s lygos. Pasaulis kinta, tur kime ištverm s, saugokime sveikat . Lageriuose gyvenimas nebe toks beviltiškas, baisiausi metai, kai po savait nematydavome duonos, jau pra jo.

Prisiminiau, kad dar turiu kelet dži v si . Vien ištraukiau ir padaviau naujajam draugui. Jis atsargiai pa m ir nepatikliai m apži rin ti.

- Kas tai? Namin duona?

Aš linktel jau. Gal tik kunigas ostij kelia taip, kaip pamaldžiai ant ištiest deln jis pak l sudžiovint juodos duonos riekut ir susijaudin s pasak :

- Devynerius metus aš neragavau šventos lietuviškos duonel s.

Maniau, kad dabar jis vienu ypu prarys t gabal l , kaip buvau mat s darant kitus, o jis atsargiai vart j rankose, liet pirštais lyg plutos pavirši . Apži r jo apatin s plutos ruožel , kur mat si kop sto lapo atspaudas. Tik tada atsikando vien k sn . Likut at-sargiai sid jo maišel ir pasak :

- Aš j saugosiu kaip galima ilgiau.

O aš tyl jau, visapusiškai sukr stas. V l pasidar aišku, kad dvidešimt penkeris metus lageriuose gali tekti atb ti iki galo, jei anks iau neapsivilksi medinio bušlato. Gr žo mintys apie pab gim . Susitik su draugais mes ieškojome tam mažiausi prog , bet m s sargai buvo daugiau už mus patyr ir joki prog nesudarydavo. Ta iau tai nemažino m s troškimo bet ko-kia kaina gr žti Lietuvos miškus, kur dar ruseno kovos ugnis.

Aš paklausiau Vytaut , k jis galvoja apie pab gim .

- Visiškai ne manomas dalykas, žiem bematant sušalsi snie-guose, vasar , jei nesugrauš uodai ir sargyba nesugaus, tai abo-rigenai sumedžios kaip laukin žv r ir perduos valdžiai, už tai gaudami spirito ir milt .

Pasipiktinau tokia vietini gyventoj morale.

- Vietinius taip elgtis išmok ankstyvesni b gliai, daugiausia kriminaliniai nusikalt liai. Pab g iš lageri , jie daugiau nieko ne-sugalvodavo, kaip pl šikauti, prievartauti ir žudyti. Gal gale, jei ir niekas nekliudyt , nueiti p s iomis be maisto, be avalyn s ir drabuži kelis t kstan ius kilometr be keli , negyvenamomis vietomis, per kalnus ir tundros pelkes b t grynas stebuklas.

Ni rios gyvenimo perspektyvos mane labai prisl g . Tik gerokai v liau supratau, kad patyr s kalinys s moningai mane mok ruoštis blogiausiam. Mus vis dar lyd jusios romantiškos svajon s gal jo tur ti labai tragišk pasekmi . Dabar aš jau tik jau viskuo, k jis kalb jo. Pagalvojau ir išreiškiau vilt pakli ti su juo vien lager .

- Ne, - atsak jis. - Mes esame iš skirting kalini kontingent ir man s su j siškiais nelaikys.

Išvartytas piet , laukiamajame garde pagaliau susiradau vis b reli sen draug . Vytautas dingo minioje ir aš jo daugiau jau nema iau. Po piet tas pats gruzinas "rotnyj" prad jo formuoti brigadas ir paskelb , kad vakare eisime pirt .

Diena pasirod nepaprastai trumpa. Buvo dar tik lapkri io pradžia, o temo kažkaip labai anksti. Dar vienas rodymas, kad esame toli šiaur je. Kai priži r tojai mus penketukais išleido pro aptvaro vartus ir perdav kareivi sargybai, buvo jau vi-sai sutem . Kalini kolona buvo visai nedidel , gal pora šimt žmoni , tod l greitai buvome nuvesti ir suvaryti pirt . Tai buvo iš keli patalp susidedantis didelis pastatas. Mes atsid r me lyg ir prieškambaryje, iš kurio buvo galima nueiti pasišildyti prie gretimoje patalpoje akmens anglimis k renamos krosnies, kur, matyt, pir iai kaitino vanden . pa i pirt leido grup mis. Kai at jo mano eil , pama iau, jog šviesioje ir šiltoje patalpoje, kuri patekome iš prieškambario, guli didžiul kr va drabuži ir bat . Prie jos stovintis kalinys pareikalavo nusirengti nuogai, drabužius mesti kr v , su savimi pasiimti tik vertingus daiktus. Nesuprasdami, kas dedasi, mes numet me prastesnius drabužius kr v , o geresnius band me neštis toliau. Deja, prie kitos patalpos dur stov jo tikrintojai ir aš pama iau, kaip be joki ceremonij buvo atimami ir metami bendr kr v visi atsinešti daiktai.

M s vyrukai vienas po kito nuogu iai dingdavo už kažkoki dur . Man buvo padaryta netik ta išimtis. Tikrintojas be pasigail jimo numet mano milin , kostiumo liku ius, kelias poras apatini baltini , dar iš nam gautus batus ir kepur , nutar man palikti ne per daug sutrint veli rin palt ir vilnon , namie aust lovos užtiesal . Paliko ir mano išganing j maišigal .

- Atiduok daiktus saugojimo kamer , po pirties atsiimsi.

Beliko tik klausyti. Saugojimo kamera buvo ia pat. Už daiktus nedav nei kvito, nei kokio žetono. Tik pama iau, kad mano "vertingieji" daiktai nul k bendr kr v , tik daug mažesn už pirm j . Gan keista, bet beveik visus juos atgavau.

Nuo visko išlaisvintas žengiau pa i pirt . ia pirmiausia patekau pas kirp jus. Apdorojimas jo tiesiog konvejeriu. Vienas kelias mostais nuskusdavo visus plaukus, augan ius ne ant galvos. Tam tik reik jo pasilipti ant suolo. Kitas pats stov jo lyg ant sosto,

abiem rankom laikydamos skustuv . Prie jo pri jus reik davo pa-
lenkti galv ir, nesp jus n cyptel ti, ji likdavo plika kaip arb zas.
Šios operacijos vienodai k l nusisteb jim ir siaub . Nuo ge-
rai mitusi kirp j , tiksliau sakant nuo skut j , trenk spiritu.
Jie dirbo šiurpiai keikdamiesi, žvengdami, atvirai visus vertino
homoseksualist žvilgsniais ir reik jo tik džiaugtis, kad jie tau
nenur ž viso skalpo ar ko nors dar svarbesnio. Tretysis liep
išsimuilinti veid ir taip pat per kelet sekundži buvau nuskus-
tas ir laimingas, kad beveik niekur ne pjov , nes mat si keletas
galv , per kurias buvo išvartytos ilgos, jodu apipiltos vagos.

Vos sp jau kiek apsiplauti, kai pasigirdo komanda:

- Išeik!

Atsidar dar vienerios durys ir patekom nauj patalp , lyg
savotišk parduotuv . Pirmame skyriuje numet rankšluost , por
baltini ir autus, antrame - dav švarkel be pamušalo, tre iame
vis vatin kostium , kituose dalijo bušlatus, pirštines, kepurės
ir veltinius. Drabužiai buvo nauji, švar s ir ne prastai šilti. Deja,
man neatsirado pakankamai dideli veltini ir teko tenkintis
"burk mis", savotišku apavu, kurio padas iš veltinio, aulai vati-
niai, galvos apsi tos oda ir guma.

patalp leido nauj porcij nuogali , o naujai aprengtus
išgr do kiem . Ryškiai šviet daugyb elektros lemp . Prad jau
žvalgytis savo paž stam ir išsigandau - visi prie pirties bes-
istumdantys kaliniai buvo vienodi. Šm stel jo mintis, kad mes,
žmon s, vienas kit pirmiausia atpaž stame iš drabuži . Dabar,
kai nebebuvo galima atskirti pagal drabužius, žmon s atidžiai
žvelg kit veidus ir jo ieškoti toliau. Ir tik retkar iais pasigirs-
davo š ksniai:

- Ar tai tu?

Pagaliau mane surado kažkuris iš draug . Apie mus prad jo
grupuotis ir daugiau m siški , išgirdusi lietuvi kalb . Visi bu-
vome juodi ir stori, su vienodomis ausin mis kepur mis. Kažkas
pasteb jo, kad ir nosys vis vienodos, paraudusios nuo šal io.

Ryt , po pusry i , at jo priži r tojas, pagal s raš iškviet
kelet žmoni ir nusived medin namel . Apsidžiaugiau ia
pamat s du savo "bendrabylius" ir dar kelet lietuvi , su ku-
riais susipažinau kelion je ir Buchta Vanino persiuntimo punkte.

Budintis karininkas po vien kviet kabinet ir, vartydamas atrinktas bylas, atidžiai tikrino kiekvieno tapatyb . Paklaustas apie pilietyb , v l primygtinai bandžiau rodyti es s Lietuvos Respublikos, o ne SSRS pilietis. Karininkas n kiek nenustebo, nes tokios linijos laik si dauguma pabaltijie i . Ironiškai palingavo galva ir pasak :

- Taip taip. Ne veltui ir tau piln porcij atseik jo.

"Piln porcij " sudar dvidešimt penkeri metai pataisos darb lageriuose ir priedas - penkeri metai be pilietini teisi . K šis priedas reišk , nelabai supratome, bet tuo nelabai ir r pinom s. Žinojome, kad kai kam papildydavo ir "piln porcij " - prid davo penkerius ar dešimt met tremties.

Baig s tikrinti, karininkas pareišk :

- J s nedelsiant išvyksite nuolatin savo bausm s atlikimo viet . Ten s žiningas ir doras darbas priartins j s išlaisvinimo dien . Tarybinis teisingumas griežtas, bet drauge ir gailestingas. Gerai dirbdami gysite daug lengvat , gausite papildom maist , teis susirašin ti, ži r site kin , gal site patys ruošti koncertus. Galimas dalykas, kad jums bus taikoma skait sistema, kuri net tris kartus gali sutrumpinti bausm s laik .

Kad darbas, Josifo Stalino nuomone, yra garb s, šaunumo ir herojiškumo reikalas, mums nebuvo naujiena - apie tai skelb raudoni plakatai ant lageri tvor ir barak sien . Dabar tai be-liko išbandyti praktiškai. Buvome gird j pasakojim , kad, lyginant su kal jimais, lageriuose daugiau laisv s, pasitaiko vairi vairiausi darb .

Pora kareivi mus iškrat , išreng iki baltini . V l apsireng me. Po to kailiniuotas seržantas pa m iš karinink m s bylas, dar kart patikrino, atidar duris ir mes atsid r me už persiuntimo punkto rib .

- Lipk!

Teko keliauti laivu, traukiniais prekiniuose ir keleiviniuose "Stolypino" vagonuose, kal jimo "varnuose", bet sunkvežimiu dar nebuvo vež . Vidury brezentu dengto k bulo r ko iš metalin s statin s padaryta krosnel ir buvo prikrauta skaldyt malk . Vienas kit pakeldami ir patraukdami sulipome sukvežim . Paskutiniesiems vietos nebeliko.

- K , k ? - juok si seržantas. - Sus site ir dar liks vietos.

Pats šok s mašin , prad jo komanduoti, kaip s stis. Pirmiausia susodino ant grind eil palei kabin . Toje eil je atsid rusiems tarp koj susodino antr eil .

- Dar glaudžiau, dar glaudžiau, bus šil iau!

Iš ties , netrukus trisdešimt kalini s d jo ant grind tarp kabinos ir krosnel s. Kareiviai k l naujai sukalt kilnojam tvorel , kuri atskyr mus nuo laisvos k bulo dalies. Ten pastat por tabure i , ant kuri atsis do du jauni kareiviai. Ant prastini puskailini jie buvo apsilvk didžiulius baltus, žem siekian ius kailinius su pla iomis apykakl mis. Vienas buvo apsiginklav s paprastu šautuvu, kitas - automatu. Išpl stos akys, ginklus kietai spaudžian ios rankos rod , kad sargybiniai tik dedasi dr s s ir ner pestingi.

Seržantas uždar galin bort ir pasilyp j s išb r prastin kelion s maldel , kur tik "žingsnis dešin , žingsnis kair " buvo pakeistas "bet koks sujud jimas laikomas pab gimu su visomis iš to išplaukian iomis pasekm mis". Jis nušoko, pasigirdo kabinos dureli trinktel jimas ir š ktel jimas.

- Važiuojam!

Suurzg motoras ir mašina, svyruodama per sniege ištrintas duobes, pajud jo. Atrodo, tik k buvo rytas, o trumpa šiaur s diena jau jo pabaig . Temo, jung persiuntimo punkto lempas.

Už mašinos mat si platus, prieblandoje nykstantis kelias. Persiuntimo punkto lempos greitai dingo už pos kio. Sunkvežimis m važiuoti grei iau ir iš karto pro brezent , pro grind plyšius prad jo p sti ledinis v jas, prasiskverbdamas pro vatinius drabužius, kurie visai neseniai atrod tokie šilti. Kiek šil iau buvo prie krosnel s, nes sargybiniai j be paliovos k reno.

Prad jo smarkiau kratyti. Aš buvau laimingesnis už kitus, nes mane v l gelb jo išganingasis maišas. Ant jo s dint, nep t iš apa ios ir buvo galima lengviau išk sti kratym . Ta iau visiems greit nutirpo ištiestos kojos, band me suktis ir rangytis, ta iau atsisukusi automato vamzdžio kiaurym greit visus nuramino.

Po kokios valandos mašina sustojo lyg ir gyvenamoje vietov je, nes pakel je šviet lempos. Iš kabinos at j s seržantas pasiteiravo apie pad t . Sužinoj s, kad viskas normalu, sak s d jusiems prie

krosnel s pers sti šalia kabinos. Be to, norintiems atlikti kai kuriuos smulkius reikalus, leido po vien priėti prie galinio mašinos borto.

Ir v l važiavome, krat m s ir stingome nuo šal io. Kai pagaliau sustojome, išgirdome, kad seržantas su kažkuo tariasi. Po valand l s sargybiniai išlipo. Lengviau atsidusome - gal jau atvykome viet . Iš ties pasigirdo komanda lipti iš sunkvežimio ir vienas po kito iššokome lauk. Aplink buvo tamsu. Nesimat jokio pastato, jokio medžio, tik kažkur b go eil s stulp , blausiai švie ian i elektros lempomis, kuri šviesoje nyko tirštai krintan ios snaig s. Vien sniego plyn aplinkui.

N neska iav s seržantas mus takeliu nuved tolyn nuo mašinos. Staiga sniego kr voje pama iau juod skyl , kuri vienas po kito lindo kaliniai. lindau t skyl ir aš. Tai buvo jimas žemin . Palub je kabanti elektros lemput apšviet nuo kaitrios liepsnos kaitusi metalin statin . Statin s šonai buvo skais iai raudoni, net persišvie iantys. Už šios krosnies mat si papras iausi lent gultai.

- Iš kur, žemie iai? - rusiškai paklaus statin -krosn anglis pyl s žmogus, matyt, irgi kalinys.

- Iš Lietuvos, - atsakiau už visus, nors lietuvi ia buvo ne tiek daug.

- Iš kur j s tiek randasi? Veža ir veža.

Tvarkdarys iš vis pusi buvo apibertas klausimais, bet staiga tapo atsargus ir nukreip kalb , pasi lydamas rengtis ir sitaisyti ant gult .

- Netrukus sulauksite vakarien s, - pasak išeidamas pro duris.

Nepra jus n pusvalandžiui jis gr žo. Atneš kibirus su arbata, koše, duonos davin liais, šaukštus ir duben lius. Pasi l maist patiems išsidalinti. Kibir su arbata pastat ant krosnies. Pats atsit p šalia, laikraš io gabal susuko ger žiupsn machorkos.

Avižin koš buvo skystoka, bet tarp kruop kur ne kur mat si m sos konserv si leliai. Be to, koš buvo karšta! Duben liai bemat buvo išvalyti iki blizgesio, n plauti nereik jo. Iš j g r me arbat . Arbata vadinamas g rimas buvo kiek saldesnis už sul , vietoje arbatžoli , matyt, buvo užplykta sena vanta. Bet, svarbiausia, ši arbata buvo karšta, be pirštini buvo negalima išlaikyti duben lio. Ir kas gal jo b ti malonesnio po tokios kelion s.

Vyrai prad jo krapštyti maišelius, dalintis machork , laikraš i skiauteles ir greitai viskas paskendo melsvame r ke, pasklido stiprus ir aitrus, keistai nuteikiantis machorkos kvapas.

Prisigretinau prie žemin s šeimininko ir prad jau klausin ti, k mes ia veiksime.

- Nieko, jus veš toliau.

- Ar toli? Ir kur?

- Dievai žino, gal kokius penkis šimtus kilometr , gal ir vis t kstant . Veš taig , ten daug "priisk ".

Šis rusiškas žodis jau gird tas, bet jo tikslios reikšm s iki šiol nežinojau. Paaiškino, kad tai vieta, kur gaunamas auksas. Dau giau nieko nepasakojo, palink jo visiems gerai išsimiegoti ir iš jo. Savo darb jis jau atliko.

Po kiek laiko pasirod s kareivis pasi l atlikti savus reika lus. Iš žemin s leido po vien . Iš jau. P t stiprus v jas, pust snieg , st m nuo tamsaus takelio. Sargybinis stov jo toli, gal už pusšim io metr . Akimirkai padvelk laisve. Viešpatie, kad taip Lietuvoje. Tiek mane ir bematyt . Bet ia buvo svetima šalis, nežinoma žem , šaltis ir sniegas. Gr žau žemin pats, niekieno nevaromas. ia buvo gera, tiesiog nebeprišiminiau kitos tokios palaimingos b senos. Buvo karšta, pilvas prikimštas, ant gult vietos užteko. Vos sp jau pagalvoti, kiek nedaug reikia, kad žmogus pavirstum namin gyvul , ir užmigau.

Ankst ryt , dar prieš aušr , mus pak l tas pats tvarkdarys ir paklaus , ar maisto dienos davin dabar imsime vis , ar vakarien nor sime gauti atvyk paskyrimo viet . Mes neilgai svarst me. Visi sivaizdavome, kaip bus malonu sušalusiems kelion je pasr bti karšto viralo. Tvarkdarys mums pritar .

V l s dome ant k bulo grind vienas kitam tarp koj , mašina v l krypavo nelygiu keliu, v l pro vairiausius plyšius lindo šal tis. Gal po valandos prad jo švisti. Atrod , kad jau važiuojame kažkokia magistrale, einan ia sl niu, kur iš abiej pusi supo aukšti kalnai. Visur buvo balta balta, tik kaln šlaituose juo davo reti skurd s medžiai lyg spyglius numetusios egl s. Retkar iais prasilenkdavome su sunkvežimiais, vežan iais ak mens angl , kai kada aplenkdavome mašinas, prikrautas maiš ir d ži .

Mašina l k greitai, o valandos šliaužte šliauž . Šaltis, kratymas, nepatogus s d jimas pamažu virto kan ia. Laimei, seržantas kart sustabd mašin ir visiems leido išlipti. Savo reikalus atlikome ia pat ant kelio, kiek prasimankštino me. Ta iau po to atrod , kad praradome paskutinius šilumos liku ius. Nepad jo n keitimasis vietomis, gaunant atsis sti ir prie krosnel s.

Per dien pravažiavome kelias apgyventas vietas. Tai buvo kr vel s sniege paskendusi barak su r kstan iais metaliniais vamzdžiais kamin vietoje. Nors ir anksti prasid jusi, diena vis d lto buvo trumpa. Pamaž le v l sutemo, o mes vis važiavome ir važiavome. Niekas nebeband kalb ti. Gird josi tik d savimai, pertraukiami pašnibždom išspjaunam rusišk keiksmazodži . Galvojau apie artimiausius planus, ateit . Nors kokie gali b ti planai, kai bent artimoje ateityje niekas nuo tav s nepriklauso. Ir nepriklausys. Lageris, sniegas, šaltis, badas, alinantis darbas ir abejotinos galimyb s k nors pranešti artimiesiems ar gauti žini iš j . vertinus visus mano j g resursus ir prisiminus kalini pasakojimus, sek nelinksma išvada: ateitis t sis apie šešis m nesius. Toliau, jei niekas nepasikeis - pabaiga. Galas, kaip t kstan iams kit . Antra vertus, ne visi ir ia ž va. Vienus gelbsti ištvėringumas, kitus - sužv r jimas. Žinojau, kad prie pastar j niekada nepri tapsiu, neži rint jokias s lygas. Š kis "tu mirk šiandien, aš mirsiu rytoj" man svetimas.

Alkis, šaltis, nuovargis jau dabar baig sekinti fizines j gas, ta iau galva buvo visiškai blaivi. Gal net blaivesn negu paprastai.

Pakel staiga nušvito nuo daugyb s elektros lemp . Pamat me ir žmoni , einan i keliu. Reiškia, privažiavome kažkoki stambesn gyvenviet . Sunkvežimis sustojo. Išgirdau, kaip seržantas atidar kabinos dureles ir prad jo kažko klausin ti praeivi . Gird josi pokalbio nuotrupos:

- Kairysis krantas, apsisukit... reik jo kair ...

Seržanto balsas:

- Ar toli?

- Visai netoli. Tik trisdešimt kilometr .

Pokalbis baig si sultingais seržanto keiksmiais, trinktel jo dures. Mašina pajud jo ir pajutome, kad ji gr žiasi atgal. Visi,

skaitant ir m s sargus, pralinks m jome. Už pusvalandžio baigsis ši siaubinga kelion .

Mašina sul tino greit , pasuko dešin ir nuried jo nuo sankasos. Dabar jud jome visai pamažu, prasid jo važiavimas, kurio ne manoma apsakyti. ia ji sviro dešin , ia kair . Staigiai stabdant mes tai prisiplodavome prie kabinos, tai trinktel jus virsdavome ant tvorel s. Buvo aišku, kad taip važiuojant trisdešimties kilometr per valand ne veiksime, kad tik neprireikt poros valand .

Kelias neger jo ir greitai pajutome, kad nebeliko j g net ai-manuoti. Pra jo valanda, o gal ir dvi, kai sunkvežimis gal gale sustojo apšviestame, ištryptu sniegu padengtame lauke. M s seržantas kažk atsived ir pasigirdo žinoma komanda, liepianti lipti lauk.

Vienas po kito vert m s per sunkvežimio bort ir dribte dribome ant žem s. Sušalusios rankos neleido sikabinti bort , kojos buvo taip nutirpusios, kad negal jome atsistoti.

- K , kali vaikai! Girti atvažiavote, ant koj nesilaikote! Nieko nieko, greitai išsiblaivysite, - plyšojo atsegtais puskauliniais apsilvk s karininkas.

Pagaliau atsistojau ir apsidair s gal gale pama iau prieš save tikr j lager . Ryškiai apšviesta elektros lempomis abi puses nut so sta i r st tvora. Kampuose stov jo sovietin s architekt ros simboliai - kulkosvaidinink bokšteliai. Priešais mus puikavosi skais iai raudonais plakatais apkabin ti plat s ir aukšti vartai. J virš puoš iš lent sukaltos saul s spinduliai. Greta vart buvo prastinis sargybos postas. Po juodu dangumi raudonai ž rintys vartai k l mint , kad ir pragaro anga tur t panašiai atrodyti.

sivaizdavau, kaip tie vartai mus visus praryja.

* **

Ši dviej par kelion , apm stymai apie ateit , pragaro liepsnomis nušviesti lagerio vartai ilgam strigo mano atmint . Tuo labiau, kad nepra jus n m nesiui prad jo pildytis ni rios ateities prognoz s. Aukso kasyklose pagrindinis darbas buvo šurf kasimas. Žiem šis darbas buvo ypatingai sunkus. Lygiai po pus s met jau buvau visiškas distrofikas. Negana to, beveik negal jau

jud ti d l kažkoki skorbuto sukelt koj lig . Vežamas lager , galvojau, kad po pus s met man bus galas. Tr ko visai ne- daug, bet vyko stebuklas: buvau nugabentas Kolymos centrin ligonin , kur mane prik l tolimesniam gyvenimui. Tai padar tiek laisvai samdomi medikai, tiek gydytojai ir fel eriai, surinkti iš kalini tarpo. Po to vyko ir antras stebuklas. sen j lager nebu- vau sugr žintas, po ligonin s patekau Orotukano lager (daugiau kaip keturi šimtai kilometr nuo Magadano). Dirbome Orotukano kalnakasybos ir sodrinimo rengim remonto gamykloje. Pakli ti š lager buvo didžiul laim , tuo labiau, kad ia kartu dirbo ir spectremtiniai bei laisvai samdomi žmon s. Bado ia nebuvo.

* **

Tuo tarpu karininkas, pa m s m s bylas, šauk po vien , tik- rino duomenis ir rikiavo šalia sav s. Baig tikrinti, sunkvežimis nuvažiavo, nuo sargybos namelio at jo pora pusiau kariškai apsirengusi vyr ir sukomandavo jud ti pirmyn.

Vartai neatsidar . Vienas iš vyr mus ved , antras - užbaig nedarni rikiuot . Ž sele pra jome tvoros kamp ir pasukome patvoriu toliau. Pasirodo, mes dar neužsitarnavome sutikimo per paradinius vartus, mus ved iki maž varteli kitame lage- rio gale. einan ius pro vartelius v l suskai iavo. j pamat me vieniš barak , nuo bendros lagerio teritorijos atskirt tokia pa ia sta i r st tvora. Kažkas iš labiau patyrusi pasak :

- Buras.

Š šiurp žod žinojome visi. Žodis "bur" buvo sudarytas iš pirm j "barak usilennogo režim " raidži . Sustiprinto režimo barakas buvo lagerio kal jimas, jame kaliniai buvo laikomi ypa- tingai žiauriomis s lygomis. Pakli davo bur dažniausiai lagerio padugni padugn s ir ia v l kr sdavo tokius dalykus, kuriuos ne kiekvieno pamiš lio fantazija gal t sugalvoti. Vargas b davo ei- liniam "mužikui", kažkokiu b du pakliuvusiam toki šutv . Ši nakt mes visi su baime ži r jome š ni r statin su tamsiais lan- gais, kol vienas iš atvedusi j atidar duris, jung švies ir pasi l :

- sikurkite ia kaip pas uošv .

Su džiaugsmu pamat me, kad barakas visiškai tuš ias. Nedidel s patalpos viduryje stov jo mums jau gerai paž stama tipin ši

vietovi krosnis - geležin statin . Pasieniais jo dviauksiai ir keturauksiai gultai, papuošti juodomis užuolaidimis. Ant užuolaidi nežinomas menininkas baltais dažais nupieš ornamentus iš sukryžiuot arkli galv . Lyg kažkoki pirat v liavos su lietuviškais stog gal žirgeliais.

Prie krosnies gul jo gl belis malk ir puskibiris akmenis an-glies. Priži r tojas patar užsikurti krosni ir nor jo išeiti, bet mes papraš me vakarienis. Jis nusijuok - ia jau seniai visi pavalg . Prad jome aiškinti, kad mes iš ryto ne m me viso davinio, tod l mums buvo pažad ta vakarienis atvykus paskyrimo viet . Priži r tojas dabar jau rimtai paaiškino:

- Pagal dokumentus jums išduotas visas dienos davinys, tod l nieko, išskyrus šalt vanden , j s nebeausite.

Supratome, kad ryt draugiškasis tvarkdarys mus paprasiausiai apgavo. Priži r tojas iš jo ir iš lauko užrakino duris.

Likome vieni. Prakeik me vieni kitus už žioplum ir, stati-nei prad jus skleisti šilum , su tušiais skrandžiais sugul me ant gult . Prie grind ir palub je sienos buvo padengtos baltu šerkšnu.

Ryt pabudau išgird s barak einant b r žmoni . Juos suvar antr j barako pus . Tai buvo m siškiai iš Magadano persiuntimo punkto. Mums priži r tojai sak keltis ir rikiuo-tis pusryiams. Buvome jau vis par nevalg , tod l antr syk kartoti nereik jo. Pro nesaugomus vartelius mus nuved didel pastat . Pasteb jome, kad esame gana atidžiai saugomi nuo kontakto su senbuviais. Šie atrod gana klaikiai: visi buvo labai liesi, aprenkti grynais skudurais. M s nauji, švar s juodi bušlatai ir balti veltiniai k l j susidom jim .

Valgykla buvo erdvi, su pakyla scenai ir daugybe stal bei suol . Vidin je sienoje buvo maisto išdavimo langeliai. Mes ga-vome po aštuonis šimtus gram formin s duonos ir po pus lit-ro avižini kruop sriubos. Sriuba kiek kvėp jo žuvimi. "Ant-ras" patiekalas buvo samtelis t pa i kruop koš s. Pusryius baig me arbata.

M s susitrauk skrandžiai dabar buvo pilnut liai. Beveik po pus davinio duonos pasilikome atsargai. Prad jome tingiai svars-tyti, kad gyvenimas gal bus visiškai paken iamas. Tuo metu

valgykl pusry iauti at jo kita grup , o mes vieni patys gr žome barak . Kažkuris net nužingsniavo lagerio išviet . Po penki minu i atb go baisiai keikdamasis. Vietoje ant galvos buvusios šiltos, kailiu apsi tos kepur s jis rankoje atsineš kažkok purvin maukšl . Pasirodo, išviet je b ta senbuvio, tarp kurio ir naujoko užsimezg draugiškas pokalbis. Senbuvis paaiškino, kad ia laikyti "buitiniai" išvežami tais sunkvežimiais, kurie atveža nauj kontingent . Draugiškas pokalbis t s si tol, kol "buitinis" užsi m patogi pozicij , iupo nuo m siškio galvos kepur ir leidosi b gti, atmin iai numesdamas sav j skarmal . Visiems tapo aišku, kad ne tik kepures, bet ir bušlatus bei veltinius teks atidžiai saugoti.

Nelauktai barak j s priži r tojas š ktel jo:

- Na, eime darb . Visi paskui mane.

Skubiai apsireng me ir išsek me paskui priži r toj . Tai buvo pusamžis vyras, grubaus, bet geraširdiško veido. Prie vart jis mus akimis suskai iavo, kažk pasak bud tojui. Tas atidar vartus ir mes visai laisvai nu jome pro keliolika apsnigt l šn , kurios atrod skurdesn s už lagerio barakus. Prie vienos l šnos priži r tojas pa m kirv .

Jud jome toliau. Kažkas paklaus , k dirbsime.

- Eisime malk . Neb ra kuo k renti.

- Tai kur kirviai, pj klai?

- Kolymos miške j nereikia. Greitai patys pamatysite.

Nusteb sek me paskui j . M s niekas nesaugojo, niekur nesimat ginkluot žmoni . Vienas vienintelis priži r tojas su kirviu.

Nusileidome sl n , per jome kažkok ledo plotel ir prad jome kilti kaln sniege pramintu takeliu. Eidami sušilome, giedrame danguje spind jo saul , visi gyvai šneku iavosi, kai kada pasigirdavo ir juokas. Negi lagerio gyvenimas ir toliau bus toks.

Gr žtel jau atgal. Sl nis jau buvo lik s žemai. Sl nyje esan ios gyvenviet s ir tvora aptvert lagerio pastat kaminai p t žil d m stulpelius tiesiai aukštyn. Dešin je horizonto pus je mat si aštri kaln virš ni virtin . Link m s nuo kaln ties si nuožulni, miškais apž lusi plokštikaln . Priekyje ir kair je kilo tokia pat plokštikaln , už kurios mat si daugyb neaukšt apvali kaln . Visur balta ir m lyna, tik kur ne kur mažy iai juodi

mišk r želiai. Ir eilut maž juod žmogeliuk , skuban i siauru takeliu.

Nu jome gal trejet kilometr , kol pasiek me plot , apaugus retais, gero gr bliako io storumo medeliais. Priži r tojas sustojo ir atsigr ž s pasak :

- Na, prad kite!

Suglum ži r jome j , nežinodami, k prad ti.

- Negi nesuprantate. Imkite, laužkite sausuolius ir neškite kr v .

Su miau ar iau stov jus medel , pajudinau. Stuobrelis visai lengvai nul žo. Juokas - ne darbas! Mes braid me po snieg , rov me, lauž me medžius. Kažkas po sniegu aptiko šak , panaši pušies. Malk kr va augo. Priži r tojas suk r lauž . Atrod , kad priži r tojai visai ner pi, kaip mes dirbame ir kiek nuveik me. Pagaliau sidr sin visi apstojome lauž ir prad jome kalb tis apie gyvenim . Apie m s ateit daugiausiai papasakoti gal jo priži r tojas. Gyvenimo s lygos kol kas atrod neblogos, tod l nutariau jo paklausti apie mus laukiant darb . Žmogus pažvelg mane su užuojauta, palingavo galva ir pasak :

- J s darbas mažai kam r pi. Ir ne darbui jus ia atvež . J s ia atvežti kan ioms ir mir iai. Kaip ir dešimtys t kstan i t , kuri jau neb ra.

Visi nusteb nutilome. Sunku buvo patik ti jo žodžiais. Visi dar pakankamai stipr s, beveik laisvi, aplink nuostabus žiemos peizažas, gaivus oras, linksmi traškantis laužas ir tokia pranašyst . Bet ir tuš iai mus g sdinti šis žmogus netur jo pagrindo.

- Pasišild t ir gana. Neškit dar malk . Už valandos gr šime lager , gausite valgyti, - gr žino visus ši dien .

Iš tikr j valgyti jau ne juokais nor josi. Jurgis buvo atsineš s riekut duonos, kuri sušalo rag ir pasideng baltu šerkšnu, tod l, pasmeig s ant virbo, šild j laužo liepsnoje. Aplink pasklido kepamos duonos kvapas. Taip užsimaniau valgyti, jog atrod , kad tas duonos kvapas ne sužadino apetit , o prik l alkan vilk . Apsvars iau šios dienos savo resursus ir neiškent s paprašiau Jurgio gabal lio padegintos duonos. Vakare žad jau gr žinti tok pat . Jurgis nedvejodamas atlauž riekut s gabal l , nedidesni už degtuk d žut . Dvidešimt por aki su pavydu ži r jo mus.

Šm kštel jo mintis - gal dar su kuo pasidalinti? Bet pama iau, kad rankoje belik s tik geras trupinys. Riekut buvo skanesn už šokolad .

Takas nuo laužo per snieg vis ilg jo. Stuobrynas ret jo ir, nukirtus kirviu kelet storesni kamien , jo visai neliko. Liko tik nemaža kr va malk .

- Pagalius ant pe i ir marš namo, - atrod , kad ir priži r tojas nor jo kuo grei iau baigti darb .

Iš ties , saul jau buvo arti laidos. Trumpa šiaur s diena. Mes patenkinti vorele leidom s pakaln . Deja, malkos m s barak nepakliuvo. Dal sum t me prie l šnos, kurioje gyveno priži r tojas. Kit dal palikome prie vart . Sargybos b stinei apk renti.

Vakarienei gavau savo du šimtus gram duonos ir prisiminiau, kad reikia Jurgiui atiduoti skol . Atmatuoju gabaliuk - lyg ir per mažas, g da ne visk atiduoti, pridedu daugiau - pa iam mažai belieka. Nejaugi trintuko dydžio gabal lis gali kelti tiek problem . Atrodo, mano senel buvo teisi, kai aiškino, kad duonel yra didžiausias turtas.

Gal gale mano savigarba nugali. Atiduodu draugui skol net su kaupu, ta iau matau, kad jis vis d lto labai kritiškai vertino gabal lio dyd .

Greitai prab go tos dvi dienos, skirtos lagerio formavimui. Iš senbuvi liko gal pora kalini . Mus suskirst brigadomis, kurdino barakuose. Neliko ir sen j priži r toj .

- Smagu jums bus prisiminti šias dienas, - atsisveikino m s priži r tojas, matyt, širdies gilumoje neblogas žmogus. - Pails jote. Ir dienos buvo šiltos.

Dienos iš ties atrod šiltos.

- Na, buvo kokie aštuoni laipsniai, - ir aš siterpiau paskutin pokalb .

- Dabar nešaltas lapkritis, vidudieniais b davo tik dvidešimt penki, - nusijuok priži r tojas. Matydamas mano nustebim , prid r : - Sausas šaltis, ir jei dar n ra v jo, lengvai pakeliamas.

- Tai kiek šal io b na viduržiemio dienomis? - paklausiau, gerokai nustebintas jo kalbos.

Sek ne tikimas atsakymas:

- Penkiasdešimt. Ir dar daugiau.

Prisimčiau prieš por met Lietuvoje buvusi šalt žiem . Kelios paros buvo ypa šaltos, o tris naktis šaltis siek bene keturiasdešimt laipsni . Ir mano t vas, ir vyresni kaimynai iš Barevi i ir kit kaim išvis neprisimin tokio šal io. Tris nak- tis sodelyje t vas su visais namiškiais degino laužus iš žab ir kitos medienos, pasitaikiusios po ranka. Negail jo ir du metus džiovint malk . Kad aviliuose žiemojan ios bit s nesusalt , kad obelys nenusalt .

Bit s nesusalo. Obelys nenusalo, pavasar visos gražiai žyd jo.

Sovietin kalinimo sistema

Iš savo patyrimo 1945-1955 m. galia nurodyti šiuos kalinimo etapus:

1. Sulaikymas iki arešto orderio pateikimo.
2. Oficialus tardymo laikotarpis.
3. Laikotarpis nuo bylos užbaigimo iki nuosprendžio paskelbimo.
4. Laikotarpis nuo nuosprendžio paskelbimo iki išvežimo paskirstymo punktus.
5. Paskirstymo punktai ir pervežimai.
6. Lageriai: bendro, griežto, sustiprinto režimo.

1. Sulaikymas. Jis nekaltai apie kautynių sužeistus ar nusprendusius gyviems pasiduoti partizanus. Numatytas žmogus būdavo areštuojamas dažniausiai naktį, bet visada stengiantis tai padaryti be liudininko arba su mažiausiu įsikišimu. Žmogus privalo dingti paslaptinai, tuo terorizuojant likusius. Tai pats pavojingiausias laikotarpis areštuojant. Tardymas būdavo labai intensyvus ir su kankinimais. Jei žmogus kankinamas mirdavo, už jį niekas neatsakydavo ir neatsiskaitydavo. Žurnalistas Vandalinas Junevičius 1946 m. Kaune, ankstyvą rytą eidamas darbą per kapines Vytauto prospekte, pamatė, kaip duobę nuo neštuvų buvo verstas nuogas lavonas su pajuodavusia nugara. Kankinama buvo nesiskaitant nei su priemonėmis, nei su pasekmėmis. Mano pusbrolo Petr Berke iš Apsuonos kaimo (Kaišiadorių rajone), areštuoto 1945 m. per Velykas, Kruonio sribai tardydami buvo kelis sykius užsmaugę, pakariant virve, permesta per balkoną. Tai dar sribas Zenonas Zavistanavičius iš Darsniškio. Tuo laikotarpiu neviešai buvo kalbama, kad moteriškai iš Anglininkų kaimo tardymo metu būdavo viso būrio sribų prievartaujama. Partizanas Rytas-Juozas Krunglevičius 1949 m., neištverdamas kankinimų, nebeatsimenu Veiveriuose ar Garliavoje, norėjo nusižudyti, šokdamas iš antro aukšto per langą. Sribai spėjo sulaikyti ir, toliau

mušdami, sužalojo visam gyvenimui. Man pa iam arešto orderis buvo pateiktas dešimt dien po sulaikymo. Pirmas tardymas t s si 52 valandas.

2. Per operatyvin tardym išgautos žinios v liau, jau ne- skubant, b davo surašomos bylos protokolus. Vykdam š jau legalizuot tardym , tardomieji irgi b davo mušami ir kankina- mi, ypa jei b davo pajuntami nauji duomenys. 1948 m. Kauno saugumo kal jime s d jau su partizanų nuo Seredžiaus ar nuo Veliuonos, jis buvo suimtas kautyn se jam peršovus šlaun . Tar- dymo metu jau prad jusi gyti žaizd kelis kartus buvo kišamas metalinis strypas (šautuvo "šampolas"). Tardoma buvo beveik tik naktimis, dien kameroje neduodant miegoti.

3. Kauno saugumo kal jime užbaigus byl , kaliniai b davo pervežami VRM kal jim Mickevi iaus 9. ia nebuvo draudžiama miegoti dien , kaliniai buvo išvedami 10-15 min. pasivaikš ioti gardus kal jimo kieme. Buvo leidžiama gauti maisto ir drabuži siuntinius. Šis laikotarpis t sdavosi 1-2 m nesius.

4. Paskelbus nuosprend , dažniausiai Ypatingojo pasitarimo, kaliniai b davo perkeliama Kauno kal jimo pusr s , kur laiko- mi iki didesni grupi suformavimo pervežimui. Tai užtrukdavo iki poros m nesi . Atskirais atvejais, pavyzdžiui, mano bylo- je, ieškant papildom kal i ir tam tikslui sodinus kamer provokatori , b davo laikomi pagal KGB nuoži r . Taip mes po teismo kal jime išs d jome devynis m nesius.

5. Bene pirmasis kalini ešelonas iš Lietuvos buvo suformuotas Kaune, Šan i geležinkelio atšakoje, 1945 m. pavasar ir išvežtas Vorkut . Pravažiuojant Kauno tunel , vieno vagono kaliniai išsilauž ir prad jo b gti. Traukinys sustojo, visus sugaud , ne- pagavo tik vieno. Tr kumas buvo papildytas, traukiniui sustojus laukuose kažkur apie Mick nus ir kareiviams atvedus vagon dirv arius žmogel .

V liau masiniai pervežimai buvo formuojami Vilniaus per- siuntimo punkte, buvusiame prie Vilniaus geležinkelio stoties. Veždavo prekiniais vagonais, kuriuose ant dviaukš i nar sugr sdavo nemažiau kaip 40 žmonė . Persiuntimo punktas po kal jimo režimo atrod kaip kurortas. Buvo galima gauti ne tik siuntinius, bet ir pasimatyti su artimaisiais. ia ilgai neužtrukdavo.

Keliavimas traukiniais b davu labai l tas. 1949 m. iš Vilniaus iki Buchta Vanino (priešais Sachalin) ešelonas važiavo daugiau kaip m nes .

Persiuntimo punktas Buchta Vanine - tai ištisa lageri sistema, apie 10 atskir zon , kuri kiekvienoje beveik po 1000 kalini . ia jie buvo "kaupiami" iki laivo pakrovimo. Iš ia Dalstroj dabartin je Magadano srityje ir iukotk kaliniai buvo gabena- mi laivais. Vienas iš j - "Noginas", perkrikštytas iš trof jinio "Hermanio Georingio". Kartais kaliniai b davu pergabenami ir l ktuvais. Iš Magadano persiuntimo punkto po Kolymos platyb s lagerius išvežiodavo sunkvežimiais, nepaisant met laiko.

6. lager patekau, kai 1949m. buvo prad ti organizuoti griežto režimo lageriai, skirti teistiems pagal 58 straipn . Dabartin je Magadano srityje buvo suorganizuotas Beregovoj lager (Berlag). Jame buvo daugiau kaip 401 t kstantis kalini , vyr ir moter . Apie skai i sprendžiu iš kalini numeri . Kiekvienas kalinys ant kepur s, bušlato nugaros ir ant kelni tur jo prisisi ti baltus lo- pus su numeriu, kuris susid davu iš raid s, vieneto ir skai iaus iki 1000, pavyzdžiui, P-1-40. Teko sutikti kalini , kuri numeriai susid jo iš pirm j rusiško alfabeto raidži , dvejeta ir skai iaus (B-2-555).

Pažyma apie Kolymos lagerius

Iš Magadano persiuntimo punkto sunkvežimiais buvome išvežti 1949 m. lapkričio mėn. pradžioje, gal 9 ar 10 d. Antrą kelionį su par išgirdome, kaip vairuotojas aiškinosi su kažkuo dėl tolimesnio kelio. Supratome, kad esame kažkokiam Debine ir dar turime važiuoti 30 kilometrų kairėn. Taip atsidūrėme lageryje "Spokoinyj". Mus uždarė BUR, o mus atvežusios mašinos iš lagerio išvežė jame iki šiol buvusius kriminalinius kalinius. Sužinojome, kad patekome

Berlag. Jame gal jo bti nuo 600 iki 800 kalinių. Pagrindinis darbas buvo šurfas kasimas. Viena brigada dirbo aukso šachtoje ir keli žmonės sodrinimo cechelyje. Lageris atrodė taip:

Šoniniai vartai	BUR
Valgykla	
Barakas	Barakas- skirstytojas ir KV
Barakas	Barakas
Barakas	Barakas- ligoninė
Barakas	Barakas
Siuvėjų ir batsiuvų dirbtuvės	

Pagr. Vartai

Toliau buvo keletas tokių pačių barakų, kuriuose gyveno lagerio administracija ir sargybos kareiviai. Civilieji gyventojai nebuvo.

Lygiai po šešis mėnesius kaip visiškas distrofikas ir dar su kažkokia liga kojose, aišku, nuo cingos, buvau išvežtas centriniame Kolymos ligoninėje Debine (kairiajame krante). Iš jos patekau Orotukano lagerį, 412 km nuo Magadano. Lagerio išplanavimas panašus. Dirbome Orotukano kalnakasybos ir sodrinimo rengimų remonto gamykloje. Kaliniai, sigiję vairias metalo apdirbė specialybes, o išbėgę davė iki išlaisvinimo. Buvo didelė laimė paklikti į šį lagerį, tuo labiau, kad kartu dirbo spectremtiniai ir laisvieji, kuriems galima buvo už puskepal duonos perleisti savo atliktą darbą. Bado jausmas nebuvo. 1956 m. Berlago lagpunktas čia buvo likviduotas ir atvežti kriminalistai.

Partizan s atminimui

Balandžio 4 dien sukako 46 metai, kai žuvo partizan Elz Aravi i t .

Anuo metu, 1948 m. partizanai mirdavo kasdien: kautyni lauke, išduoti sl ptuv se, kankinami sribynuose. Tai buvo kasdienyb . Mes, Kaune, sužinoj apie jos mirt , palenk me galvas ir minut l patyl j atsidusome.

Dabar, kai skaitydamas KGB r muose savo byl pama iau joje dokumentus, liudilan ius apie narsi j Dz kijos dukr , supratau, kad tai ne eilinis atvejis.

Elz Aravi i t , Karolio dukt , gim. 1925 m. Lazdij rajone Švėntėžerio apylink je, lietuvait , valstiet iš "buoži ", išsilavinimas - 2 klas s pradin s mokyklos (taip KGB dokumentuose - *aut.*).

Partizan ryšininke tapo 1945 m. ruden . Priklaus "Šar no" rinktin s "Mindaugo" - Vlado Stepulevi iaus b riui. Jam žuvus 1947 m. geguž s 8 d., b riui vadovavo "Gruodis" - Antanas Mikelionis. Elz iš ryšinink s tapo partizane. Jos slapyvard viename dokumente nurodoma "Gerut ", kitame - "Degut ". MGB agentai susek , kad ji lankosi pas Alfons Mulel , gyvenus Seirij vals iuje Mikobali kaime. 1948 m. balandžio 2 d. išeidama iš ši nam buvo sulaikyta ir pristatyta Švėntėžer . Kaip ji buvo tardoma galima tik sivaizduoti, nes tre i dien ji jau buvo nusprendusi savo lemt . Ji prisipažino esanti partizan ir pažad jo parodyti "Gruodžio" sl ptuv . Balandžio 4 d. vakarop, lydima 15 kareivi ji buvo atvesta Žališk s kaim prie ežero, kuris viename dokumente vadinamas "Seivai", kitame - "Sigiški". Kareiviai apsupo nurodyt viet 200 metr žiedu ir pasiruoš kautyn ms, o du iš j - Šugašovas ir Glinskis, jo su Elze ieškoti žad tos sl ptuv s. Elzei pavyko tikinti kareivius, kad jie atsilikt nuo jos bent 20 metr . Tada pri jusi prie skardžio, po kuriuo ežero pakraštys jau buvo atšut s, ji šoko vanden panerdama po ledu. Sub g kareiviai suprato es apgauti, puol nardyti, ieškodami skenduol s ir po

5 minu i ištrauk iš 2 metr gelm s. Buvo 20 valanda. Atgaivinti partizan s nepavyko, j užkas Šventežeryje.

Taip liudija kraup s dokumentai.

Ar prisimena dar kas nors narsi j partizan , ištes jusi priesaik ir s moningai pasirinkusi mirt ? Ar yra jos artimieji? Ar ji bent kaip pagerbta? Ar jau palikta... istorijai? Ji gal labiausiai min tina iš XX amžiaus lietuvi i .

"Sostin s žodis"

1994 spalio 7 d.

GK P atšvaitai Vilniuje

Viskas buvo j valioje, j rankose. Gal jo daryti visk , už niek neatsakydami, niek nekreipdami d mesio, kaip tai dar 70 met . Bet... jie patys buvo t 70 met produktas. J veiksmiai jau buvo programuoti iš anksto ir jie kitaip pasielgti nebegal jo. Juos kaskart persekioj s j valdžios neteis tumo suvokimas vert nuolat kurti vairius aktus ir statymus, teisinan ius neribojam valdžios gali . Ir besistengdami vien kart lazd perlenk paskelbdami iš ties niekam nereikaling GK P k rim : jie atsid r už statymo rib , j veikla tapo nelegali. Noras tur ti absoliu i ir nekontroliuojam valdži nuved kal jim . Bent jau s lyginai teis tos valdžios piramid s virš n l s pareig nai tapo kaltinamaisiais.

Galima sivaizduoti, kok pasipiktinim ir sižeidim kai kam sukelt net m ginimas ieškoti paraleli tarp dabartin s DDP valdžios Lietuvoje ir GK P. DDP valdžia, besiremianti tautos valia, yra visiškai teis ta, nors ir yra atžal l iš to paties kelmo. O vis d lto vienas bendras j bruožas nesunkiai pastebimas - absoliu ios ir nekontroliuojamos valdžios siekimas. Lietuvoje šiam siekimui labai kliudo laikotarpis nuo Kovo 11 iki Seimo išrinkimo, kuris kai kam iš DDP, ypa iš jos antrojo, nelabai viešojo, ešelono atrod kaip kvailas ir kyrus sapnas. Tod l viskas, kas tada buvo padaryta, yra ir nereikalinga, ir neteis ta, ignoruotina ir šalintina. Šis nusiteikimas ir suk r istorij apie Vilniaus miesto savivaldyb , kuri skaitytojui ir priminsime.

Vilniaus miesto deputat tarybos pastangos atsikratyti savo pa ios išsirinkt vadov ir j darbe padaryti prasižengimai netik tai tapo pretekstu užpulti pa i taryb . Seimo komisija, pasinaudodama jai pateikta medžiaga, rekomenduoja Seimui paleisti Vilniaus miesto taryb ir atleisti iš darbo naujai išrinkt miesto mer p. Vytaut Jasulait . Balandžio 15 d., po privalomos debat

doz s, Seime jungiama "balsavimo mašina". Sal je esant 106 Seimo nariams, už tarybos paleidim balsuoja 53. Seimo pirmininkas skelbia nutarim esant rimt ir nenori klausyti protest , nes prieš skelbiant balsavim es užsiregistrav 105 nariai. Nutarimas "D l Vilniaus miesto Tarybos paleidimo ir kai kuri priemoni tvarkai savivaldyb je pagerinti", iš esm s neteis tas ir neteis tai priimtas, pradeda veikti. Vyriausyb , net nelaukdama jo sigaliojimo, paskiria savo galiotin pon Kazimier Juoz Klimašausk Vilniaus miesto "tiesioginio valdymo funkcijoms gyvendinti". Televizija prie V. Šapalo ir V. Jasulai io pareig pavadinimo prisega priešd l "eks". Atrod , kad reikalas sutvarkytas, juo labiau, kad nuog staujan ius d l galim komplikacij premjeras nuramino - "turime priemoni " .

Tai, kas atsitiko toliau, nebeišsiteko sovietišškai m stan i pilie i pasaulio suvokime. Miesto tarybos pirmininkas V. Šapalas Seimo nutarim deramai vertino, pavadindamas nekonstituciniu. Balandžio 16 d. sukviesta Vilniaus taryba pri m sprendim "D l tolesnio Vilniaus miesto Tarybos darbo", kuriame Seimo balandžio 15 d. nutarimas paskelbiamas niekiniu, nutariama t sti tarybos darb ir niekam neperduoti galiojim . Taryba kreipiasi susigiminiavusius su Vilniumi miestus, informuodama apie pad t ir tuo sukeldama didel DDP pasipiktinim . Praeina šeštadienis ir sekmadienis, konfliktuojan ioms pus ms ruošiant veiksm planus. Pirmadien , balandžio 19 d., iš ryto V. Šapalas ir V. Jasulaitis nueina pas premjer A. Šleževiči . Šis, nesiimdamas spr sti klausimo, užsako audiencij pas Prezident . Tuo tarpu pasipiktin vilnie iai apsupa savivaldybes r mus, kad juos negal t patekti naujasis "generalgubernatorius", paskyr s 10 val. savivaldyb s tarnautoj susirinkim . Sužinoj s apie pad t prie savivaldyb s r m , jis neatvyko. Pasklido kalbos, kad K. J. Klimašauskas pats šio posto jau atsisak .

Po susitikimo su Prezidentu pranešama, kad šis kreipsis Seim , prašydamas panaikinti nutarimo punktus, kuriuose kalbama apie tarybos paleidim , paliekant tiktai priešlaikinius naujos tarybos rinkimus. Panašu, kad paliaubos prasid jo. Miesto taryb palaikan ius pareiškimus paskelbia Pilie i chartija, Nepriklausomyb s partija, S j džio Seimo taryba.

Balandžio 21 d. gyventojai vėl piketuoja, nes aiškiai, kad Prezidento pozicija pasikeitė. Reikalaujama, kad taryba atsisakyt savo sprendimo paskelbti Seimo nutarim niekiniu ir prašyt Seimo peržiūrėti nutarim. Deputatas p. G. Žaunierovas paskelbia bado streik. Taryba naujas sąlygas priima apdairiai apsidrausdama nuo apgaulės.

Balandžio 27 d. Seime DDP ir SDP frakcijos siūlo bendrą projektą apie balandžio 15 d. nutarimo sustabdymą. Seimo narys Z. Šliūtis nutarim pavadina niekiniu. Kitos dienos Seimo posėdyje DDP ir SDP nuomonės išsiskiria. DDP frakcija atsisako socialdemokratiškim, šie siūlyd atsisako "bendraautorystės". Kol vyksta šis tarpymasis Seime, atidžiai stebima, ar savivaldybininkai nepadarys kokios pažangos klaidos.

Pagaliau balandžio 29 d. Seimas savo visais atžvilgiais neteisėtai nutarim sustabdo. Savivaldybė pareigojama persiauklėti. Jtoliu stebės specialią Seimo komisiją, vadovaujama Juškaus. Prasiūda neterminuotos paliaubos.

Seimo pirmininkas p. Juršnas gegužės 3 d. pareiškia apie "didelį vykdyd didžiosios frakcijos veikloje". "Jeigu yra aukščiau Lietuvos veikloje, Lietuvos vadovo, Prezidento prašymas, jeigu yra visuomenės vienokie ar kitokie pasisakymai tuo aktualliu klausimu, Seimas ir jo didžioji frakcija yra pajęgi keisti savo sprendimus". Belieka pasidžiaugti ir prisiminti liaudies išminiatrast taisyklę: "Bolševikai nugali visas kliūtis, nes patys jas sau ir sukuria". Vyriausybė pagaliau prisimena, kad reikia atšaukti niekam nebereikalingo jos galiotinio Vilniaus miestui paskyrimą.

Nežinia, kiek dar išsilaikys Vilniaus savivaldybė, dirbdama po Seimo komisijos padidinamuojų stiklu. Bus ir papirkim, ir gsdinim, ir tiesiog provokacij, nes yra paliesti dideli ir aukšt viršūnės interesai. Si daugeliui gerai žinoma istorija atpasakojama ir tam, kad deramai būtų vertinta vyriškumo pamoka, kuri parod savivaldybės vadovai daugeliui pretenduojančių politin veikl, ir tam, kad jį pažvelgtume bendrame DDP veiklos kontekste. Greta neret Konstitucijos ir statym pažeidim, atsirado teisėtai, bet amoralūs aktai. Taip, politikoje visai manoma, išliekant teisiam, būtų amoraliam: kaip Stasio Lozoraičio byloje, kaip Lito

komiteto pareiškime, kur kruvinu prakaitu uždirbta ir sutaupyta kapeika sulyginama su atviro vagies susigrobtu kapitalu.

Veiksmingas visuomenės pasipriešinimas turi perspėti valdžią, kad laisvi ir demokratiški rinkimai niekam neduoda teisės reguoti tokias valdymo sistemas, kuri ne tik dabar pritiltų pretendentai filosofus, bet ir mažiau išprusus žmonius vadina totalitarizmu.

1993 m. geguž

Braižas paž stamas

Ši istorij man papasakojo 1948 m. Kauno kal jime kunigas Stankevi ius, Prisik limo bažny ios klebonas, areštuotas drauge su kitais kauniškiais, bendrojo demokratinio pasipriešinimo s j džio vadovais. Jei kas ia perskait aprašytus vykius dar k nors prisimint ir gal t patikslinti ar papildyti, atlikt nepaprastai svarb darb .

Jo slapyvard buvo Katinas. Kil s kažkur iš panemuni , žemiau Kauno. Lietuvos kariuomen je tarnav s puskarininkiu, gal net liktiniu. Iš j s partizanauti pasižym jo dr sa ir b do tvirtumu. Tur jo geležin sveikat . Kai partizan vadovyb paved jam organizuoti Kaune pasipriešinim , jis sutiko, nors apie pogrindžio darb netur jo jokio supratimo. Atvyk s Kaun , per por m nesi savo organizacij užverbavo daugiau kaip šimt žmoni . Tarp j buvo keli sovietinio saugumo provokatoriai. Kai MGB ant organizacijos savo tinkl užmet , tai gal jo ramiai ir planingai vykdyti kraupius sumanymus. Buvo aiškinami dar nežinomi organizacijos dalyviai, susitikim vietos, registruojami ir fotografuojami pasimatymai. Kai buvo sukaupta pakankamai kaltinamosios medžiagos, prasid jo masiniai areštai. Vis d lto ne viskas vyko planingai. Katin pavyko areštuoti tik tada, kai jau visi s d jo.

Dabar visa tardymo ugnis sutelkta organizacijos vad . Iš esm s nebuvo ko ir tardyti, nes iš surinktos medžiagos viskas buvo aišku. Ta iau pagal MGB paruošt prastin tardymo schem organizacijos išdavimas ir prisipažinimas prival jo b ti atliktas organizacijos ar grup s lyderio. Kit akyse jis tur jo likti išdaviku, niekšu, tuo pa iu apsaugant savo agentus ir provokatorius nuo iššifravimo.

Š kart reikalas strigo. Kaip bekankino Katin , jis pradžioje visai tyl jo, po kelinto seanso prad jo klykti, bet tardytoj klausimus atsakin jo tvirtu "nežinau". J jau "nešiojo"... Suimtasis nusprend mirti, tod l jo veikti nebuvo joki galimybi . Tada

emg bistai pakeit taktik . Kankino ir toliau, bet jau rafinuo iau ir kan ias dozuodami. Tuo tardymai Kaune skyr si nuo srib tardym miesteliuose. Ten, jei suimtojo nepareikalaudavo Kau-nas arba Vilnius, tai j papras iausiai užmušdavo, jei ne pirm , tai antr ar tre i nakt po sulaikymo.

Katinui buvo suruoštas psichologinis spaudimas. Atved tardym , prad davo reikalauti prisipažinti kok nors fakt . Kai jau pamatydavo, kad kankinio j gos baigiasi, tardytojai jam su smulkmenomis visk papasakodavo, atseit mes visk žinome: "Reikia, kad tik tu pats prisipažintum ir tau iš karto taps leng-viau". Katinas neprisipažindavo. Kit nakt v l tas pats. Ir taip gal savait ... O vien ryt vyko l žis... Vyras, iškent s nežmoniškas fizines kan ias, buvo palaužtas psichologiškai. Jis prisipažino kažkoki smulkmen . Jam palengvino kal jimo režim . Toliau jau jo lengviau. Pagaliau tardytojams beliko tik užrašin ti Katino at-sakymus. Kai jau viskas buvo iš jo išgauta, prasid jo ir intensyvus kit bendrabyli tardymas, dabar jau remiantis Katino parody-mais. Prasid jo akistatos, kuriose Katinas jau prival jo rodin ti savo buvusiems draugams j antitarybin veinkl . Visiems ben-drabyliams pasidar aišku, kad organizacij išdav pats vadas. Moralinis krachas buvo visiškas. Ta iau šito budeliams buvo dar maža.

Baigus tardym saugumo kal jime, kaliniai buvo pervežti kal jim A. Mickevi iaus gatv je. Katinas atsid r vienoje ka-meroje su daugeliu savo bendrabyli . Kankinys buvo paskelb-tas išdaviku bei toliau kankinamas, dabar jau buvusi draug , matyt, samdom , ir buvo suruoštas kameros teismas. Gimnasis-tai, tardymo metu praskyd po poros antausi , mies ionys, net nepasigin ij su tardytojais, ir visokie apak liai dabar d josi did-vyriais, t vyn s gyn jais ir teisingumo riteriais, kartu išliedami vis t ž už savo nelaimės. Teismo sprendimas buvo r stus - mir-tis: dar syk jau nebepaj gian iam gintis Katinui tenka iškent ti mušim su kaul laužymu. Budeli b ta apdairi . Pakor j dar gyv . Po to buvo kalbama, kad Katinas pats pasikor kameroje, kai visi kaliniai buvo išvesti ruoš . Neliko ko apkaltinti.

Taip doras ir narsus vyras po baisi kan i susilauk paže-minan ios mirties ir pomirtin s paniekos. MGB savo darb atliko

iki galo. Jūs priešas tur jo bti sunaikinamas absoliu iai. Jo greito fizinio sunaikinimo arba dingimo be žinios buvo maža. Mirtis aukai gal jo suteikti didvyrio aureol , o šito leisti negalima. Totalitarin sistema savo priešus naikino totaliai. Pokario istorijoje panaši byl - ne viena. Moralinis sužlugdymas ir pažeminimas draug ir artim j akyse buvo neišvengiama areštuot j partizan ir pogrindžio vadov dalia.

B gant metams, keit si komunistin s imperijos represij aparato pavadinimai nuo K iki KGB, keit si j mastas naikinant žmones ir naikinimo metodai. Nuo masinio teroro pereita prie atrakinio. Siaur pažin i rat turintys žmogeliai buvo likviduojami kas po teismo, kas ir be teismo, pastumiant po sunkvežimiu, metant Ner . Jei buvo triuškinama žinomesn asmenyb , tai pirmiausia buvo siekiama moralinio sužlugdymo. Efektas tikinamesnis, jei tai padaro b t ir neb t nusikaltim prisipažinimu pats pasmerktasis arba jo bendramin iai. Fizinis sunaikinimas - tik po to. Šios kraupios veiklos metod ir priemoni arsenalas turtingas. Vienas iš j - tai sugeb jimas priversti dirbti savo naudai žmones ir valstybines strukturas, šiaip jau jiems visiškai nepavaldžias arba net priešišškai nusista iusias.

Geriausiai tai parod kovos su m s (NP) partija pavyzdys. Nor jote AT komisijos sprendimo? Prašom. Nor jote teismo sprendimo? Štai jis. Nor jote deputato rink j nuomon s? Yra. Kod l j s dar jo nesmaugiate? K dar pasi lyti?

Nesi lykite, j s braižas paž stamas. Vis mažiau kas užkimba ant j s jauko. Teb nie leista mums patiems spr sti, kas kiek kaltas, ar iš viso kaltas. Mes suprantame, kad virš m s dar tebespendžiami j s tinklai, bet juose skyli vis daugiau, ir jos vis didesn s.

ia pateikt gyvenimo lygiagre i ieškojimas n ra vyk s, ta iau primena: b kime apdair s ir blaiviai m stantys.

1992 m. birželis

D d pist vargai Seime

"Tiesa" ši met balandžio 7 dien numerio pirmame puslapyje paskelb Seimo DDP frakcijos pareiškim d l išprovokuoto mais-to produkt kain padid jimo, kuriame ne tik frakcijos vargeliai išrokuojami, bet ir pateikiama skaitytojui daug dvasios peno. Tik-rai, kai pagalvoji, jo žmon s Seim kaip švent , žinodami, kad Vilniuje gaus ir butus, ir paskyras automobiliams, kas dar j ne-turi, ir važin s valiuta apmokamas užsienio komandiruotes: ten gal ir pornoteatr pamatys, o gr ž tarptautin patirt realizuos žem s kio bendrov s pirtel je. Juk taip ilg laik buvo, ir tas vis-kas buvo tik už nesunki pareig - pasnausti pos dži sal je ir, išgirdus komand , vieningai pakelti leten les.

O dabar kas? Buvusios dešini j vyriausyb s (taip, vardijame b tent daugiskaita, jei neskai iuotume A. Šim no, tai išeit , kad ne tik Vagnoriaus, bet ir Prunskien s-Brazausko bei Abišalos-Lu-bio vyriausyb s buvo dešinosios) visk karštakošiškai, neapgal-votai, lengvab diškai ir nusikalstamai sujauk . Naujai at jusieji valdži rado ir problemas, ir atsakomyb (ir kam j reikia!). Reikia ieškoti išeities. Jau pus met j ieško visais manomais b dais. Išei i dar nerado, bet supratim , kad savait mis prie Seimo pike-tuojantys alkanieji yra etatiniai pensininkai, jau suprato.

Pareiškimo kulminacija yra pastraipoje apie ekonomines pro-vokacijas, pasireiškian ias kain pakilimu, daroma užuomina apie paslaptingas j gas, inspiruojan ias tokius dalykus. Tai tikriausiai " epaitininkai", kurie prieš užgrobdami Vilniaus savivaldyb , jau buvo užgrob m sos kombinat ir iš ten kurst žmoni nepasitenkinim ir politin nestabilum .

Laim , kad dar Vyriausyb laiku susigrieb : išvijo m sos kom-binato direktori , o jo nustatytas kainas paliko. Tai jau sovietin klasika: Jagod ir Ježov sušaud , o nei vieno politinio kalinio ne-paleido ir toliau tas pats klasikinis CK stilius - jei kas gerai, tai "išmintingo partijos vadovavimo d ka", jei blogai, tai jie, kal s vaikai, s dintys ministerijose ir departamentuose, kalti.

Gerbiami bi iuliai, pasaulyje tokia tvarka: jei partija ima valdži , ji iš anksto žino, kaip ir k darys. Tik kolega M. Gorba iovas prad jo "perestroik ", netur damas gatav recept , ir iš jo j nepalik s.

Lietuvoje apdair s politikai nesiverž valdži , esant sud tingai situacijai. Mat , jog reikalai blogi, reik jo dar metelius Vagnori palikti ir b t j pensininkai ir invalidai ramentais užplumpin . Neb t reik j nei prokurat ros, nei teismo. O dabar j pamat - ploja ir "valio" šaukia. Ar nesuprantate, kad tas patentuotas suk ius Landsbergis valdži jums specialiai pakišo, kad galutinai sukompromituot .

k dabar pavorito Seimas? Vietoj to, kad šven i progomis susirinkt sal ir pabalsuot už r pestingai partaparato parengtus statymus, dabar tautos žiedas ir partijos elitas, Bendinskas su Kubiliumi ir Albertynas su Pož la, ir Visakavi ius su Genzeliu priversti beprasmiškai r gti ištisas dienas toje sal je. Ir dar turi klausytis, pasak draugo Sadecko, kokio nesp jusio lageryje nusibaigti katorgininko pliorpal . K ir besakysi, sprangi šiandien valdan i j duona.

Gal jau pavargot, bi iuliai? Gal ne t vagon lipote? Gal išlipkite?

1993 m. balandis

Dereabilitacija ir Berijos nuožmybi restauracija

Nuostabi ta lotyn kalba. Sakoma, kad ji mir gal prieš pusan-
tro t kstan io met , ta iau be jos niekaip neišsiver iama ir šian-
dien. Maža to, ji net turt ja naujais žodžiais. Pavyzdžiui, m s
Vyriausyb s pastangomis prieš por savai i gim naujas pasau-
lyje dar negird tas žodis - dereabilitacija. Tai bent mokyt vyr
turime. Tiesa, lotyniškai šiame žodyje rastume por klaideli ,
ta iau n ra abejoni , kad j perskait m s prokurorai ir teis jai
žinos, k reikia daryti, kad jis tapt k nu.

ia juokai baigiasi, ir ateina labai li dnos mintys. Negi m s
valstyb s aukš iausi j vyr protai taip jau "soviet " tikrov s
deformuoti, kad galima nusišnek ti iki toki dalyk . Supranta-
ma, kad kas nors iš j gali b ti jau ir nebepagydomais, ta iau kiti
? Negi ir jie t ra soviet sistemos produktai, tiesa, laiku suvok
šios sistemos absurdiškum , bet nepaj giantys ar nenorintys su-
prasti XX amžiaus vyki Lietuvoje esm s, prasm s ir dvasios.
Gal tod l m s gyvenime tiek daug jovalo, kurio šaknys visais
atvejais sovietiškos. Senos pažintys, draugyst s, giminyst s,
moralin s skolos už kažkada gautas malones griežtai apibr žia
bendraujan i asmen rat . Jos lyg jau nesovietiškos, bet pakan-
kamai tolimos nuo t ideal , už kuriuos buvo pralieta tiek kraujo.
Iš to ir dvigubas poži ris buvusius laisv s kovotojus. Iš vienos,
išorin s pus s - oficialus respektavimas, paguodžiantys pagerbi-
mai, šiokia tokia materialin parama, iš kitos, nematomos pus s -
pareiškimai: "Na, ir kas tie 2 ar 3 šimtai nukaršusi partizan , jie
rinkim nenulems". Tai girdim iš valdžios vyr l p sostin je, o
kaimuose laisv s kovotojai ir tremtiniai atvirai ir nebaudžiamai te-
rorizuojami buvusi strib ir kap esesinink . Reikia sivaizduoti,
kiek dabar jiems bus džiaugsmo ir pareiškim rašymo išgirdus š
nauj žod - "dereabilitacija".

Eikime prie esm s. Niekas neneigia, kad vokie i okupacijojos metu tam tikras skai ius lietuvi dalyvavo masin se žyd žudyn se. Tarp j buvo toki , kurie tai dar savo noru: vieni - d l aklo keršto (už patirtus kankinimus ir artim j praradim), kiti (kriminaliniai nusikalt liai) - d l pasipelnymo, dar kiti, nelaimingi savisaugos batalion kareiviai, žyd egzekucijose dalyvavo priversti vokie i vadovyb s, tur dami pasirinkim : arba žudyti, arba patiems gulti bendr kap . Atrodo, kad buvo ir pastar j . Deja, kas juos prisimena ir pagerbia. Suskai iavus visus lietuvius, dalyvavusius šiame nusikaltime, jie sudaryt nuo 0,01 iki 0,1 % gyventoj . Tuo metu sunki psichini ligoni buvo kur kas daugiau. Ta iau nei vienas iš m s iki šiol neaiškiname, kad esame pusgalvi tauta. Šiais laikais, kai žmoni su psichikos sutrikimais vidutiniškai yra apie 10-14% (beje, visose tautose), niekas n vienos iš j nevadina šizofrenik tauta, net ir tuo atveju, kai j atstovai viešuose renginiuose afišuoja abejotin savo sveikat .

Ar sulauk bausm s holokausto vykdytojai? Apskritai - taip. Galb t keliems nusikalt liams pavyko pasisl pti Vakaruose, ypa jei jie nebuvo tarnav vokie i kariuomen s daliniuose. Tie, kurie liko Lietuvoje, tuoj pra jus frontui buvo soviet išgaudyti ir dažniausiai nuteisti mirties bausme. NKVD nesismulkino. Teis kiek švelniau net ir tuos, kurie buvo priversti kasti duobes, o po sušaudymo jas užkasti. Apie 1948-1951 m. Soviet S jungoje panaikinus mirties bausm , nusikalt liai buvo baudžiami iki 25 met lagerio. V liau, po 1960 m., suradus majoro Impulevi iaus bataliono s rašus, gyvi jo dalyviai buvo nuteisti ir sušaudyti, neišskiriant nei t , kurie buvo jau atkal j soviet lageriuose po 15-20 met , nei t , kurie sugeb jo išsitarnauti iki KGB pulkininko.

Deja, tuo pa iu pretekstu buvo nuteista ir nekalt žmoni , priverst prisipažinti neb tus dalykus. Kaip buvo priver iama, kalb ti nereikia.

Dabar mokyklose vaikams pasakojant apie pasipriešinim okupacijai, neder t smulkiai pasakoti apie tai, kaip KGB tardytojai kankino partizan vadus A.Ramanausk -Vanag ar J.Kimšt -Žalgir , nes toki dalyk vaikai nepamatys net iškryp liškuose siaubo filmuose. Neapgalvotai padar žmon s Žemaitijoje tyliai perlaidodami srib pj klu perpjauštyt kaukol , supjaustytus

koj kaulus. K kalb ti apie tuos laikus, kai prieš kokius penkiolika met Geležinio Felikso an kai privert žmog iš Trak Vok s prisipažinti nužudžius savo t v . Jo laimei, tikrasis nusikaltis, sulaikytas už kit nusikaltim , atitinkamai apdorotas, prisipažino nužud s ir t žmog . Tokiais metodais mažaraš iai Berijos tardytojai, vykdydami iš anksto suplanuot lietuvi genocid , sukurdavo šimtus t kstan i byl , pagal kurias vieni buvo sušaudyti ne tik Tuskul nuose, kiti pasi sti l tai mir iai lagerius ir tremt , neatsižvelgiant ar jie dalyvavo pasipriešinime, ar buvo pasyv s. Besisukant laiko ratui ir pats Berija su savo parankiniais buvo sušaudytas, buvo nuversti Stalino stabai, buvo daug kit dalyk ir buvo prad ti reabilitacijos procesai, kurie vyko iki baigiant sugri ti Soviet S jungai ir jau nepriklausomoje Lietuvoje. Kaip masiškai sodino kal jimus, taip masiškai reabilitavo. Ši eilu i autorius, nors iš LR Aukš iausiojo Teismo praš tik pažymos kompensacijai už lageryje išb t laik , gavo ir reabilitacij , paklaustas ar nešaud žyd . Pasirodo, lietuvius šaudyt galima!

Galimas dalykas, kad daugelis pasyvi stalinizmo auk reabilitacij pri m be joki svarstym . Ta iau tie Lietuvos pilie iai, kurie s moningai dalyvavo pasipriešinime okupantams arba, kaip dabar sakoma, dalyvav rezistencijoje, apie tai turi savo nuomon , kuri ia bandau išd styti.

Lietuvos Respublika, kaip Nepriklausoma valstyb , 1940 m. nustojo egzistuoti ne po "sauliaveži " kelion s Maskv , ne po liaudies Seimo rinkim , o birželio 15 d., kai siverž Lietuvos valstyb s strukt r nekontroliuojamos Raudonosios Armijos divizijos ir t pa i dien už m strateginius punktus. Juokingi yra kai kuri istorik bei teisinink svarstymai, ar prezidentas A.Smetona savo galiojimus teis tai perdav , ar neperdav A.Merkiui. Tai neturi jokios prasm s. A.Smetona buvo sugniuždytas ne Soviet ultimatumo, bet menkyst , kuriuos jis pats surinko tuometin kabinet . Jo pasitraukimas iš Lietuvos t tragišk valand yra vienintelis prasmingas poelgis. Lietuvoje pasilik Merkys, Urbšys, Bizauskas ir kiti netapo soviet kolaborantais jau tod l, kad su jais buvo pasielgta taip, kaip su tualetiniu popierium. Išdaviko Vitkausko d ka, rusams kontroliuojant kariuomen s vadovyb , Vidaus reikal ministerijos ir Valstyb s saugumo departamen-

to, gal jusi dar pasipriešinti, veikla buvo paraližuota areštavus ministr K.Sku ir direktori A.Povilait . 1940 m. birželio 16 d. Lietuvos Valstyb jau nefunkcionavo. Panašiais metodais 1938 m. kovo m nes Hitleris okupavo Austrij . Nuo tos dienos represijos nuolat stipr jo ir drauge stipr jo pasipriešinimo S j dis, savo kulminacij pasiek s 10 met trukusiame partizan kare.

KGB ne paskutin kart parod savo sugeb jimus: štai jau keli m nesiai m s partija pusiau paralyžuoaia, nesugeba dirbti rimto darbo, o tik gr da vanden piestoje. Gin ijam s kaip viduramži scholastai, spr sdami, kiek velni telpa ant adatos smaigalio, kas iš m s sovietizmo suteptas, kas tyras. Tai vyksta tod l, kad partijos status siraš me teiginius, kuri patys dabar nepaj giame sugromuluoti. Mes visi už tai, kad partijoje neb t komunist ir kag bist (galima pamanyti, kad jie pulkais j veržiasi). Reik jo dar rašyti status nuomon apie fašistus, akovcus, kukluksklani-ninkus ir polpotininkus...

Tinkamai nesuformulav teiginio, galime nusišnek ti iki to, kad pus Lietuvos gyventoj yra sutepti. Iš j 220 t kstan i buvusi komunist yra visiems aišk s. Sunkiau su kag bistais. Paplit s j vaizdis - tardytojas, varantis adatas rezistento panages, - tai tik maža viso vaizdinio dalis. Greta etatini darbuotoj ir j agent yra dar daug žmoni , kuriuos galima tarin ti buvus susietais su KGB. Tai tarnavusieji pasienio kariuomen je, j reiviai, lak nai, pilie iai, važin j kapitalistines šalis, ypating j ir kadr skyri darbuotojai, ryši skyri darbuotojai, staig vadovai, "Lietuvos" viešbu io valytojos, vis teis tvarkos jungini darbuotojai ir taip iki begalyb s...

KGB buvo ir liko stipriausia pasaulyje žvalgybin organi-zacija, veikianti ir šiandien Lietuvoje. Laikraš iuose skait me, kad j agentai prasiskverb ne tik roko ansamblius, bet ir žaliaraiš ius. Iš ten tiesus kelias veda krašto apsaug ir pat saugumo departament . Tod l klausim , kiek KGB agent yra Nepriklausomyb s partijoje, tekt atsakyti: tiek, kiek jiems reikia. Ir n vienas iš j nedreba d l m s stat griežtumo.

Laikraš iuose buvo skelbta, kad KGB darbuotojai turi b ti r šiuojami: etatiniai darbuotojai, slapti agentai, rezidentai, pa-tikimi asmenys ir t. t. Deja, niekur nebuvo pamin ta viena iš gausiausi ir veiksmingiausi kategorij . Tai tie, kuriuos KGB

ir KPSS virš n vadino "polestyje idioty" - naudingi durneliai. Šie ypa yra išplit Vakar pasaulyje. D l j m stymo nepaslan- kumo, paži r siaurumo ar išsilavinimo stokos tereikia sumaniai pakeisti kok nors š k ar id j , po to laiku užminti jiems ant nuo- spaudos ir jie met metais vykdyt reikalingus veiksmus, galvoda- mi, kad atlieka dor ir reikaling darb . Šiems žmon ms nereikia mok ti atlyginimo, priešingai, jie patys gali paaukoti savo l šas, nesuvokdami, kur jos bus panaudotos. Neatmestinas j panau- dojimas ir Lietuvoje, kadangi tapome... užsienio šalimi. Juos jau visai gerai ruošia komunistin ir menkavert spauda. Kuriamas išgryninto "t vyn s myl tojo" vaizdis. J pasigav s pilietis lieka labai patenkintas, nes jam iš tikr j patinka b ti laikomam to- kiu iki kaul smegen ar dar giliau. Jis dabar gali pareikšti: "Štai man s niekada nei partij , nei KGB neverbavo, nes aš visada buvau liepsningas pilietis". Arba dar geriau: "Ir mane verbavo, bet aš dr siai atsisakiau". Deja, taip neb davo. Jei buvo sumanyta k traukti ši veikl , tai ir buvo traukiama. Yra žinoma, kad tok besispyrijant prieš bendradarbiavim ir bandant pab gti, KGB persekiodavo ne tik po Lietuv , bet ir po vis Soviet S jung . Smurtu, su mimais, grasinimais susidoroti su šeimos nariais iš vienos pus s ir pažadais sudaryti geras gyvenimo s lygas iš kitos - buvo laužomas žmogaus atsparumas. Jeigu nepalauždavo, tai nesivaržydavo nužudyti. Pirmaisiais pokario metais b davo ga- lima išsigelb ti nuo persekiojimo išeinant mišk . Taip pasielg partizanai Rimvydas iš Dainavos apygardos (Adolfas Ramanaus- kas - Vanagas. "Daugel krito s n ". 431 p., Vilnius, 1991), Tau- ro apygardos Geležinio Vilko rinktin s vadas Kardas (Antanina Garmut . "Iš jo broliai". 75 p., Kaunas, 1990) ir nemaža kit , ypa iš pabandžiusi j kovoti atvirai. V liau šios galimyb s ne- liko. Žmon s b davo priver iami pasiduoti šiam šurpiam dva- siniam m sin jimui. Beatodairiškai juos pasmerkti b t tas pats, kas išniekint mergait dar išvadinti paleistuve. Šitok prievartin agent verbavim reikia laikyti sunkiu NKVD-KGB nusikaltimu, teisiškai j vertinant kaip dvasin tautos naikinim . Ir šiandien, jei kas iš j dar paj gia pasipasakoti apie savo nelaim atitinkamai staigai arba tai padaryti viešai, turime j užjausti, pad ti atsigausti. Juk jis vykdo dvigub jung .

Kita kalba apie žinomus ir prakeiktus kruvinus išdavikus (Juozas Markul, Kost Kubilinsk, Skink ir panašius), apie dar neišaiškintus, kuri žinomos tik pagrindžio slapyvardis, apie buvus Didžiosios Kovos apygardos "vad" kapitonas Griežtas, Tauro apygardos ryšininkas Kaune Kibirskis ir pernykšio nacionalinio gelbėjimo komiteto narius. Tokie nuožmniai turi būti pasmerkti ir gyvi, ir mirę. Smulkios pastarųjų met niekšeliai, tarnavę savo noru už 30 rublių per mėnesį priemonę, kitą žmoniją ašaromis ir kančiomis "dar si" padarė visuomenėje, rodžius jų vykdytus nusikaltimus, irgi sulauks pasmerkimo, tačiau tegu gyvena ir pelnosi savo duoną prakaitu. Tegų juos teisia kasdien jų sąžin ir jų vaikų žvilgsniai. Tai bus baisi bausmė.

Tenka išgirsti pareiškimą, kad reikia pasekti Prancūzijos pavyzdžiu, kur po karo buvo iššaudyti tik kantai išdavikai. Deja, atitinkamai jau iššaudyta daugiau negu iššaudė prancūzai. Buvo šaudoma 1941-aisiais, buvo šaudoma pokario metais. Komunistai, gal padvigubinę savo skriaudas, neseniai skelbė, kad pokario metais "nacionalistiniai banditai" išžudė 26 tūkstančius tarybinę piliečių. Tai ne tas kelias. Tarpusavio kovos naudingos tiktai priešams. Jose jau žuvo ir karalius Mindaugas, kunigaikštis Kęstutis ir jo sūnus Žygimantas. Mūsų valstybė bus stipri tik tada, kai lietuvis, kad ir nelabai geras, žinos, kad yra kur galvą priglausti.

Laikraščiuose skelbiamus "agent demaskavimus" reikia vertinti kaip nusikalstamus veiksmus. Kol Lietuvoje dar nėra vienas šuo neamtelį jo ant kadrinių kagbišt ir jų vadovų iš LKP CK, bet kaltinti tarnavus sovietiniam saugumui nevalia. Pirma turi būti teisiškas tarnavimo KGB apibūdinimas ir statymas, numatantis atsakomybę už tai. Kaltinimas gali būti pateiktas tik už padarytus nusikaltimus, kenkė jišką veiklą.

Buvo galima pergyventi visus okupacijos metus ir nenumirėti, net nenumirėti nepasijausti SSSR piliečiu. Ir štai jau dveji metai gyvename laisvoje Lietuvoje, ir Sovietų Sąjungos nebėra, o beveik visi kišenėse nešiojame popierius, kurie tvirtina, kad esame tarybiniai piliečiai. Toks buvo gyvenimas, o tiksliau - nebuvo gyvenimas.

Prancūzai šaudė tuos, kurie spėjo tų išduoti per trejus metus, dar tebevykstant karui, Lietuvoje okupacija tarsi virš

penkiasdešimt metų. Tokiomis sąlygomis išaugo trys žmonės kartos. Tarp jų pakanka žmonių, kurie tokį gyvenimą jau laiko savaime suprantamu. Dabar, norint kuo nors iš jų apkaltinti to laikotarpio nusikaltimais, reikėtų remtis garsiuoju 58 straipsniu (ta jį pastraipa, kurioje numatyti nusikaltimai prieš darbo liaudį, buvusią dar iki sovietinės valstybės atsiradimo) arba Stalino sakymu sušaudyti visus, patekusius priešais nelaisvę, ir represuoti jų šeimas narius.

Visiems, kurie šiandien jau išsilaikė laimingi išlikę kaip nors ne painioti sistemų okupacijos metais, galima pasakyti: ne visi dar išsilaikė nuopelnai. Gal jums paprasčiausiai pasisekė kaip tiems, kurie sveiki perbėgę per šaudomą lauką. O gal jie išsilaikė gėdę per jį?

Būtinai lietuviams, bet ne tie, seno papokštavimo, kuriems velniams pragare saugoti nereikia, mat beišlipant iš dervos katilo, likę tautiečiai patys atgal sitraukia.

1992 m.

Savitvarda ginkluotas partizanas

Vien 1947 met vasaros dien Baltaraišio stovykloje, kuri buvo viso labo tik už trijų kilometrų nuo Kruonio gulbos stin s, aš jau buvau išpartizanavęs visą par tikramę, registruotame, numeruotame Didžiosios kovos rinktinės būryje. Atsikvėpęs po naujokui neišvengiamos išsamios apklausos, kuri atliko pats Meška, nutariau ir aš, naivus vakarykštis filologijos studentas, patikrinti vyrų politinį brandumą :

- Štai, einame ir pagauname tikrą komunistą su partiniu bilietu kišenėje. Ką daryti?

Partizanai susijuokė. Būrio vadas, Lietuvos kariuomenės puskarininkis, pažiūrėjo mane, patylėjo ir tarė :

- Žinok, kad toje partijoje iš šimto narių yra 33 kvailiai, 66 sukčiai ir tik apie vieną nieko nepasakytą. Išsiaiškink ir veik!

Šis pamokymas prisiminiau liepos 31 d. "Respublikoje" perskaitęs "Kreipimusi Lietuvos žmones". Skaitiau po juo gerbiama, net mylimi žmoniai pavardes ir taip norėjau, kad kuris nors iš jų tilptų tik vien procentas neapibrėžtų ... Bet kai gerbiamas profesorius Genzelis, duodamas interviu Lietuvos radijo rusiškai laidai, vidury dienos pradėjo sapnuoti apie perestroiką Lietuvoje, viskas pasidarė aišku.

Taip, Gorbačioviui sustingusioje songailinėje Lietuvoje buvo reikalinga pertvarka. Ir nesvarbu, kas ją inspiravo, kas organizavo. Pakako žmoniai, kurie gerai gyveno, bet suprato, kad galima ir geriau gyventi, kad reikia atidaryti apsauginius vožtuvus.

skruzdlynė bedus pagal, jame prasideda sąjūdis. Būga kas viršun, kas apačion, kas kairėn, kas dešinėn. Tai jau Lietuva ne skruzdlynas. Prasidėjus Sąjūdžiui greitai mums virsti kryptingų judėjimų. Steigiamajame suvažiavime, suvokęs, kad tautinis judėjimas tapo galinga nesulaikoma srove, saugant krantpirmas išsiropštė iki tol buvęs beveik vyriausiasis Sąjūdžio ideologas Vytautas Petkevičius. Toliau istorija žinoma.

Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdis, laimėjęs rinkimus Aukščiausiajame Taryboje, II suvažiavime atsikratė "persitvarkymo" ir tapo Lietuvos Sąjūdžiu. Gerokai prieš tai LKP suskilo LKP ant NKVD "platformos" ir LKP ant silpnai suklijuotos "platformos". Abiejų "platformų" pasibaisėjimui diletantiška, beveik saviveiklinė, nepragmatiška, linkusi ekstremizmo, neįmananti realybės Aukščiausioji Taryba tvirtu žingsniu nuvedė Lietuvą nepriklausomybei.

At jo laikas, kai buvo būtina sustabdyti šį žygį, juo labiau, kad pats Gorbačiovas suprato pakliuvęs savo paties pinkle - naujajam junginui sutart. Visiems aišku, kad šios sudėties Lietuvos Aukščiausioji Taryba ne už ką nepasirašys tokios sutarties. Visada joje bus jei ne du trečdaliai, tai pusė arba truputį daugiau negu vienas trečdalis deputatų, kurie ir virinami, ir kepinami Lietuvos neparduos. Ne stojusi naujajam junginui Lietuva nori nenori reikės pripažinti nepriklausoma.

Ši ir prasidėjo generalinė ataka visuose frontuose: nuo Šalčininkų autonomijos savigynos būrių iki Kaliningrado palaikomų Klaipėdos "jedinstvininkų" ordų, nuo kareivių ir milicininkų vykdant žudynių iki rajonų savivaldybių obstrukcijos elgsenos. Tarp siekiama didinti iki sprogo ribos, kad visi jį jaustų, tačiau planinio sprogo nebus. Prezidentinio valdymo vedimas Lietuvoje būtų pasaulinė tragedija. Geriau veikti dar Jęgorio Ligoje pažadotomis nesmurtinomis priemonėmis. Vadovaujantis Voltero taisykle "Šmeižk, šmeižk, viskas nors prilips", organizuotai dergiamas Aukščiausiosios Tarybos pirmininkas, jos Prezidiumas, deputatai, ministrai ir premjeras. Atkūti ateistai apsiptoję puola kunigus, nebe sileidžia į televiziją. Radijas skelbia tik vienos rėšios piliečių nuomones, pa vairindamas vakarykštėmis TASS'o žiniomis. Jaunimui visai pašama pornografija.

Šioje sumaištyje susenėjusiam parlamentui išeinant atostogoms, paleidžiamas apyvarė naujas "slaptas" ginklas: horizonte pasirodo kolona su žaliomis Sąjūdžio vėliavomis, kurioje vos ne pusė senosios Seimo Tarybos, su lozungu: "... at jo metas rinkti Atkuriamąjį Seimą ir patikėti jam demokratiškosios (nebūtinai nepriklausomos - aut. past.) Lietuvos pamatus".

Taip, dabar pats laikas rinkti kok nori Seim , pasinaudojant tam tikru Lietuvos S j džio organizaciniu pasimetimu, suver iant jam kalt už ekonominius sunkumus, atsižvelgiant dalies gyventoj politin nuovarg . Taip, šiandienin mis s lygomis galima išrinkti ne tik Atkuriam j , bet ir pat Liaudies Seim ! Gerbiamieji, atsipeik kite. Juk taip norisi tik tis, kad j s iš to vieno procento... Žmon s, bud kime: Lietuvos Nepriklausomyb didžiausiame pavojuje!

1990 m. rugpj io 3 d.

Skol mok jimo metas, arba žirgo jimas per projektuojamas apskritis

Kas genialu - visada paprasta. Genialumo požymiai žvelgiami ir naujojo administracinio Lietuvos padalijimo projektuose. Nukreipus kvail "žemai i " d mes tai, koki kunigaikštij kurti apie Birž pil , arba tai, kaip pavadinti Kauno apskrit - Kaunava ar Kaunija, mikliai suprojektuojamas Vilniaus miesto ir aplinkini rajon darinys: nei Vilnija, nei Vilenš izna, o tiesiog Litva Srodkova. Išskai iavimai paprasti ligi genialumo. Vilniaus mieste lietuviv vos vos daugiau nei pus . Prie jo prijungus Vilniaus rajon , kuriame "lenk kilm s lietuvi " daugiau kaip 60%, ir Šal inink rajon , kur toki 80%, dr siai einama naujos savivaldyb s rinkimus, kuriuose lenkiškai-rusiškas komunist blokas laimi aiškia persvara. Toliau viskas kaip sviestu patepta: Vilniaus miesto meras - lenkas su vešliais sais (pavard s kol kas neskelbiam), merijoje, seni nijose ir apylink se - jo kadrai ir visos iš to ištekan ios pasekm s... Gatvi pavadinimai šalia lenkišk ir lietuviški! Kuriems galams šiais laikais reikalingos Želigovskio litvskobialoruskos divizijos bei autonomija su sostine Mick nuose ar Nemen in je. Reikia tik su galva dirbti ir priminti kam reikia, kad at jo laikas vykdyti pažadus ir gr žinti skolas.

Prezidentas susitikime su Vilniaus savivaldybe, vykusiam š. m. sausio 12 d., ryžtingai stengdamasis deputatus tikinti miesto ir rajon sujungimo tikslingumu, man , kad "kabina klausytojams ant aus makaronus"...

Tikime, kad, Prezidentui ir valdan iajai DDP gyvendinus š projekt , ateis laikas, kai d kinga lenk tauta savo panteone pastatys greta "krolia Wladislava Jagiely ir maršalka Juzef Pilsudskiego, litvina Algierda Brazovskiego".

Kur dešin , kur kair

Šiandien Lietuvoje net ir gerai apsiskait s žmogus ne visada gal t pasakyti, kod l kuri nors partija vadinama kairi ja arba dešini ja, kod l vienoms patinka b ti taip pavadintoms, o kitos pyksta, kod l kai kurios nenori b ti nei kair je, nei dešin je ir spaudžiasi centr .

Yra aiškinan i , kad kairumas ir dešinumas priklauso nuo poži rio ekonomik . Kas už laisv , mažiausiai valstyb s kontroliuojam rink , tas - dešinysis, kas už valstyb s planuojam k , tas - kairysis.

Kiti vadovaujasi geografine orientacija. Kas ži ri rytus, tas - kairysis, kas vakarus, tas - dešinysis. rytus ypa ži ri tie, kuriuos tebekankina socializmo statyb ir kolchoz lauk platumos nostalgija. Ži rin ius ir einan ius vakarus atsargumo d lei reik t skirstyti dvi dalis: vieni, kurie pasiruoš galvotr k iais b gti, ir kiti, kurie eina atbuli, gerai žinodami, kad jie ten nenueis. J jimas panašus sportininko traukim si atgal prieš sib gant šuoliui.

Treti partij vertina pagal j poži r religij . Daugiau ar mažiau tikintieji - dešinieji, indiferentai ir ateistai - kairieji. Priklausomai nuo pilie io paži r vieni yra gerieji, kiti - blogiukai. Kitam pilie iui - atvirkš iai. Vykstant Seimo rinkim kampanijai, reik t nebeieškoti kairi j ar dešini j . Reikia tikslesnio partij vertinimo.

Tokiu svarbiausiu požymiu turi b ti partijos ir jos nari poži ris valstyb . Gyvenimas parod , kad yra žmon i , kuriems sava valstyb tapo j gyvavimo pagrindu ir neišvengiama s lyga. Jiems valstyb yra asmens, šeimos, nam apsauga ir klest jimas, tautos išlikimo ir jos vystimosi garantas, orus ir naudingas bendravimas su kitomis tautomis ir valstyb mis. Taip suvokiantys valstyb žmon s visada yra pasiruoš j ginti bet kokia kaina. Valstyb jiems yra ne tik konkretus j gyvenimo turinys, bet ir j vaik gyvenimo geresn perspektyva.

Kitiems valstyb , trumpai sakant, t ra tik melžiama karvut . Protingesni iš j t karvut pagirdo, skolint šiaud pam to ir giriasi, kad jie taip "užsako muzik ir madas diktuoja". Neverta rašyti apie j "darbus ir žygius", tegu kada nors prokurat ra juos aprašys.

Ta iau yra ir toki , kurie nesiruošia tos karvut s nei šerti, nei girdyti, o išmelž paskutin pieno laš , pasiruoš jai gyvai od nudirti. Šiandien jie šimtais rikiuojasi negird tas nereg tas partijas ir, šaukdami "jau vieni ir kiti pabuvo, dabar leiskite ir mums pab ti", ruošiaisi užpl sti Seim . ia tikrai nei kair , nei dešin , nei dvigrašis centras. Tai raistas, kuriame perisi patys juodžiausi velniai. Tai baltarusiškojo lukašizmo lietuviškoji atmaina - albertizmas.

1996 m. rugs jis

Prie vilkduob s krašto

... Pradžioje buvo pareikštas sitikinimas, kad tauta to neleis. Ir kai tauta at jo ir paband to neleisti, pasirod , kad daro ne tai ir ne taip. Tada liko griežtai pasmerkti ir atsiriboti, palaiminant tik taikius kovos b dus. Tikrai, juk turime toki taiki veiksm patirt pradedant A. Merkio ir gen. V. Vitkausko taikiais veiksmiais 1940 metais. Taik s b dai tikrai geresni, bet b na situacij (jos istorik vertinamos kaip neišvengiamai sukelian ios karo veiksmus), kada neduoti atkir io reikšt pripažinti save ir menkysta, ir niekšeliu. sivaizduokime deputat , pavadint fašistu ir darant vieš pareiškim , kad jis n ra fašist partijos narys. Deja, s j džio vadovyb pradeda linkti panaši pareiškim skelbim , kuriuose labai teisingai vertinama vakarykšt diena ir aptakiai, diplomatiškai sprendžiamos šios dienos aktualijos, pamirštant, kad vadais netampama vykiaus stebint iš šalies.

R muose buvo skeltas vienas pelnytas antausis, aikšt je j buvo skelta daugiau, taip pat pelnytai, nes kita pus savo veiksmiais perženg rib . Kad ir kaip b t baisu, reikia aiškiai suprasti, kad Lietuvoje, na, nesakykime, kad visa tauta, bet labai daug žmoni , kuri kantryb baig si stebint tai, kas d jos. Paskutin s savait s Aukš iausiojoje Taryboje, valstyb s griovimas jo taip planingai ir spar iai, kad ia pos džiauaujantis lietuviškasis politbiuras, j lydinti KGB'ist kohorta, prasidedanti smulkiais niekšeliais, eidavusiais provokuoti tardom j kameras, kal jim "stuka iais" ir besibaigianti gerai užsakomais neetatiniiais KGB maršal referentais, nebegal jo ir net nebesisteng pasl pti savo džiaugsmo. Liko tik laukti žmoni reakcijos, ir sulauk ... Valstyb s duobkasiai ir j pakalikai pamiršo, kad j veikla, j eitos pareigos, j "nuopelnai" prieš kokius 40 met b t buv vertinti vienareikšmiškai, be svyravimo ir kad šiandien bei rytoj dar užteks vyr , ne kart atlikusi savo sunki kareivišk pareig : partizaninio karo metais priešpaskutin priemone b davo apk limas. Manykime, kad jis jau vyko.

Galiu būti apkaltintas teroro skatinimu. Neb kime naiv s bei sentimental s. Vienas nety ia išspr d s žodelis "fašiste" ryškiai atskleid vis liberal leiborist ir kitoki komunist kol kas slepjam poži r S j d , Nepriklausomyb , Lietuvos Valstyb . Draugai Makutinovi ius ir Jermalavi ius lengviau atsikv p : "Yra dar vyr Lietuvos TSR!". Netur kime iliuzij . Kaip reikia elgtis su fašistais, buvo mokoma nuo spalviuk amžiaus.

Provokacija su duj balion liu tur jo paspartinti vyki kulminacij . Jos autoriaus sveikatos b kl Lietuvoje mažai kam kelia abejoni , ir šis incidentas be jokio reikalo tai dar kart pa-demonstravo. Nesitik kime, kad jis gali b ti teisiamas. Teismui b t labai sunku rodyti, kad teisiamasis yra pakaltinamas.

Kiti aktyviai k r šit tragišk situacij nepakaltinamais nega-li b ti paskelbti. Apsikaiš svetim id j plunksnomis, šie augi-los nebrendilos, savo rankomis kitiems žarstydami žarijas, mano darantys politik . Galima pafantazuoti, kuris iš j gal t b ti A. Smetonos, kuris J. T belio, o kuris J. Tumo-Vaižganto vaidmeny-je. J politin veikt b t galima apib dinti vienu nelietuvišku žodžiu, kuris išaiškinamas taip: "žalos darymas visuomenei ar as-menims be naudos sau".

Tautos išmintis sako: "N ra to blogo, kas neišeit gera". Gal taip vyko Lietuvoje š kart . O tikrai vyko dar vienas stebuklas m s istorijoje. Ne kritome ilgai ir stropiai ruošť vilkduob .

Nagrin jant šios dienos tem , išryšk ja tam tikras konfliktas tarp suabsoliutintos demokratijos gyn j ir valstyb s interes prioriteto gyn j .

Mano supratimu, demokratija šiandien reiškia ne tik tam tikr teisin filosofin sistem , o gyvenimo b d , susiformavus Vakar Europoje ir Šiaur s Amerikoje, kurio svarbiausias ir pagrindinis bruožas yra statymo viršenyb prieš kitus faktorius ir jo bes lygiškas vykdymas. Ir tai buvo gyvendinta po daugyb s kar , galv kapojimo, atviro gyventoj genocido ir vergov s. Tai buvo pasiekta krikš ioniškosios moral s d ka, sveiku protu paretma kinio apskai iavimo ir ger j Vakar Europos tradicij .

Tos aplinkyb s rodo, kad demokratijos negalime užsid ti kaip kepur s ant galvos ar kaip stogo ant namo. Jos gyvendinimui b tina subrandinti tinkamas s lygas. Tikrosios demokratijos princip diegimas visuomen je, iš vidaus tam nepasiruošusioje, duoda pasibais tinus rezultatus, valdži užgrobia ir demokratij sunaikina brutualios ir agresyvos j gos. Pavyzdžiui, bandymai gyvendinti demokratij po I-jo pasaulinio karo Vokietijoje ir Rusijoje. Tas pats gr s ir Lietuvai. Ta iau po 1926 m. Lietuv prad j valdyti žmon s su savo pakankamai griežta, bet ir nuosai kia politika, buvo tai, ko reik jo. Neanalizuodami atskir klaid ir pasekmi vertiname bendr 15 m. rezultat . Tvirtas tautos kis ir s moninga visuomen , paruošta tiek demokratiniam gyvenimui, tiek valstyb s gyvenimui. Palikimas ateinan ioms kartoms yra šven iausias kiekvieno darbo rodiklis. Be tarpukario met Lietuvos gyvenimas gal jo nueiti kitokiais keliais ir labai galimas dalykas, kad šiandien vietoj Lietuvos tur tume kažkoki bestubur Bulbalandij be savo kalbos, be religijos, be valstybin s s mon s, beieškan ios prie ko prisišlieti.

Su didele pagarba privalome prisiminti tuos ryžtingus vyrus, kurie mus apsaugojo nuo tokios lemties.

1993 m.

Tokius kaimynus tur jome..

Iš Lentvario jau išsikraust Rusijos geležinkelinink kariuomenės dalinys. Kai skaitysite šį žinutį, bus jau išsikraustęs ir raketinis priešlėktuvinis gynybos dalinys.

Gegužės 28 d. teko lankyti 22 ha teritorijoje, kuri jie buvo užėmę. Kareiviai beveik nesimatė. Karininkai ir praporščikai baigę išmontuoti skardinę raketos modelį nuo tikro iššovimo rengimo. Tikrą raketą jau nebebuvo. Liko tik žemi pylimais apsuptas iššovimo aikštėlis. Ir vienas angaras, apsuptas 3 spygliuotais vielų tvoromis. Už jų prieš porą metų bazavosi raketos su branduoliniomis galvutėmis... Štai koks namis buvo Lentvaryje! Gyventojai apie jį tik miglotai tenuvokė, tačiau naiviai būtų manyti, kad ir NATO tiek pat nutuokė. Karinio konflikto atveju anksčiau būtų pakilusios raketos iš Lentvario, ar anksčiau būtų tume sulauk lygiavertės viešnios iš Vakarų? Karas sentimentų nepripažįsta.

O kiek dar tokių objektų yra nežinoma? Vieningai pasakykime: "Išsikraustykite su savo rakandais tuoj pat ir galutinai".

Ne kiekviena nuomonė priimtina

"Lietuvos aide" birželio 4 d. (Nr. 107) buvo išspausdintas Jono Kvederavičiaus iš Berlyno straipsnis "Tai nebuvo gdingiausias Lietuvos istorijos laikotarpis". Straipsnyje daug nelabai originali, bet labai abejotina mintis. Nepolemizuodamas su J. Kvederavičiumi dėl jo požiūrio kitus nesenos praeities vykius, privalau kaip buvęs Vietininkų rinktinės karys ginti gen. P. Plechavičių.

Nežinau, ar seniai ir kokių būdu p. J. Kvederavičius atsidūrė Berlyne, bet tikiu, kad laikas ir atstumas jam padarė neigiamą taką, nes straipsnyje kai kas pamirštama, kai kas pateikiama išvirškiai.

Drįstu kai ką priminti. Pasaulyje 1944 m. pavasarį visi suprato, kad artėja karo pabaiga. Lietuvoje dauguma sivaizdavo, kad jį bus panašiai. Pirmojo pasaulinio karo pabaigai. Tada subyrėjo abi Lietuvos valdžiusios imperijos - Rusija ir Vokietija. Tuo pasinaudojant buvo paskelbta Lietuvos nepriklausomybė. Tai jau apginti vis teritorijas nuo besiveržiančių kaimynų armijų ar tiesioginkluotųjų, vadinamųjų bermontininkų, neužteko karinės jėgos. Galia, kad 1918 m. Vilniui nesugebėjo parvykti Rusijoje suformuoti lietuviškieji daliniai: Smolensko, Sibiro ir kiti partizaniniai batalionai, Valkos dragūnų divizionas, Kišiniovo karo lauko ligoninė. Jei jie būtų atvykę, kariuomenės nebūtė kurti tušioje vietoje ir visa vykių eiga gal būtų Lietuvai naudingesnė.

Todėl noras turėti savo karinius dalinius besibaigiant antrajam pasauliniam karui buvo visos tautos noras. Ne tik p. J. Kvederavičius, bet ir visi turime žinoti, kad Vietininkų rinktinės sukūrimas nebuvo gen. P. Plechavičiaus išmona. Jam, drįsčiau ir ryžtingam, nebijant atsakomybės karininkui, buvo pavesta garbinga pareiga - atkurti Lietuvos kariuomenę. Tai jam pavedė žmonės, kurie tuo metu, galima sakyti, pagrindėje vairavo Lietuvos politiką. Tai, kad gen. P. Plechavičius atsišaukimui atsiliptų kstantiame vyrų, visai nereiškia, kad jie norėjo būti vadovavi-

mo. Vienodai s kmingai vyrus pašaukti gal jo ir gen. S. Raštikis, ir bet kuris kitas generolas. Lietuva nor jo tur ti savo kariuomen .

Vokie iai greit suprato Vietin s rinktin s nuotaikas ir nusprend š nepatikim dalin likviduoti. Tai matydamas gen. P. Plechavi ius veik pagirtinai. Jis ir jo karininkai tvark si taip, kad nuo vokie i nelaisv s b t išgelb ta kuo daugiau kari , o svarbiausia, kad b t išgelb tas, paties generolo žodžiais, "Lietuvos jaunimo žiedas" - Marijampol s karo mokykla.

Rizikingos karin s akcijos finalas buvo tragiškas. Atkurti Lietuvos kariuomen 1944 m. nepavyko, nes pasaulio vykiaai klost si kitaip negu buvo laukta. Vokietijos karo mašina subyr jo tik paskutin mis dienomis. Tomis dienomis ir Stalinas dar pasiunt mirt kelis šimtus t kstan i soviet kareivi ne tik tod l, kad paimt Berlyn geguž s l-osios garbei, bet ir tod l, kad parodyt s jungininkams, jog gyvosios j gos jam netr ksta. Tokioje aplinkoje tiek Lietuvos politik , tiek jos karinink pastangos išsivaduoti liko laikinai bevais s.

J. Kvederavi ius rašo, kad jis gen. P. Plechavi iaus elges vertina neigiamai, nors mano, kad kiti lietuviai su jo nuomone nesutiks. Tikrai. Maža to, toki nuomon nevert t net d mesio kreipti, bet, kai ji paskelbiama solidžiam laikraštyje ir gali suklaidinti dalyko nežinan ius žmones, tenka atsiliepti.

Mes, buvusieji gen. P. Plechavi iaus kariai, j iki šiol vertiname kaip vado pavyzd , garbingai ir pasiaukojan iai vykdžius pavest pareig . Ir kartais pasvarstome, kuris iš dabartini kelnes su antsiuvais m vin i vyr sugeb t pakviesti kar bent 10 savanori .

1997 m. liepos 22 d.

Suvokime esm

(Kalba, pasakyta 1993 m. rugpjūtį 22 d. mitinge Vilniuje)

Norčiau pradėti nuo to, kad didis Prancūzijos nusigėrusis Šarlis de Golis, mano žiniomis, niekada nevertėdavo sėdėdavo Sovietų Sąjungoje, o visada sakydavo Rusijoje. Jo nepaprastas ir blaivus protas gerai atskirdavo, kas yra dalyko esmė, o kas yra jo lukštas, maskaradas ar spektaklis. Šitai šiandien ir mums turėtų padėti susivokti, kas yra dabartinė Lietuvos politikos esmė, o kas yra rodomas spektaklis.

Esmė yra ta, kad bekrasčiai kaimyninėj šalyje, nepriklausomai nuo to, kas juos valdo - carai, generaliniai sekretoriai ar prezidentai, - per mažai yra žmonės, kurie mus supranta ir gerbia, ir per daug yra žmonės, kurie kažkodėl galvoja, kad jie mus išlaiko, o mes juos engiame, kliudome jiems gyventi, ir todėl jie mums nekenčia. Šie žmonės formuoja tos šalies politiką, kuri Lietuvos atžvilgiu per amžius visada buvo agresyvi ir kelianti pavojų jos egzistavimui.

XX-ajame amžiuje Lietuvos valstybė, siekdama normalios santykių su Rusija, buvo sudariusi su ja keletą sutarčių. Pažirkime, koks ji likimas? Pradėkime nuo 1920 m. liepos 12 d. taikos sutarties: II-uosiu jos straipsniu buvo nustatyta Lietuvos ir Rusijos siena. Dėl po trijų mėnesių Lenkijos vykdytos agresijos ši siena nebuvo realizuota, tačiau, kai 1939 m. rugsėjo 17 d. Rusija, susitarusi su Hitleriu, užpuolė Lenkiją ir Raudonoji Armija peržengė liniją Breslauja-Narutis ežeras-Beržfinos upė, buvo pažeistas Lietuvos suverenitetas. Turime suvokti, kad Rusija tada okupavo rytinę Lietuvą ir Vilnių. Gerbdama savo pasirašytą galiojusią, beje, galiojančią ir šiandien sutartį, Rusija privalo atitraukti savo kariuomenę iki teisiosios sienos, tačiau, realizuodama Molotovo-Ribentropo susitarimus, ji pradeda nešvarius žaidimus. Grasinimais ji priverčia Lietuvą dėti savo teritorijas. Užmetusi ant kaklo kilpą, ji grąžina Vilnių ir 6900 km²

kilometr teritorij vietoje 25000 km². V liau prid jo dar 2600 km², iš viso maždaug tre dal priklaususios teritorijos. Tuo b du 1920 m. sutarties II straipsnis buvo pamintas kaip ir IX straipsnis, kuriame buvo susitarta d l archyv , bibliotek , muziej , dail s k rini ir dokument , išvežt Rusij iki 1914 m., gr žinimo.

1926 m. rugs jo 28 d. Lietuvos-SSSR nepuolimo Sutartis patvirtino 1920 m. sutarties visas nuostatas ir sipareigojo gerbti viena antros suverenitet ir susilaikyti nuo bet kokios agresijos veiksm prieš antr šal . Ši sutartis buvo prat sta 1931 m. geguž s 6 d. penkeriems metams ir po to kasmet prlonguojama vieneriems metams. Tuo b du ji galiojo iki 1939 m. spalio 10 d. sutarties d l Vilniaus krašto gr žinimo, kurioje buvo siekiama pl sti 1920 m. sutarties nustatytus draugiškus santykius, pagr stus nepriklausomo valstybingumo ir nesikišimo antrosios šalies vidaus reikalus pripažinimu.

Šiandien matome, kad cinizmo virš n buvo šios sutarties 6 straipsnis, kuriame abi šalys sipareigojo nesudarinti bet koki s jung ir nedalyvauti koalicijose, nukreiptose prieš vien iš susitarian i šali , nors Vokietijos ir SSSR s junga bei koalicija, nukreipta prieš Lietuv , egzistavo jau pusantro m nesio.

Ši sutartis buvo paminta 1940 m. birželio 14 d. ultimatumu, kuriame Lietuva buvo apkaltinta neb tais dalykais ir okupuota. Ir štai dabar Rusijos pareiškimas, kad ji atsisako vykdyti suderint ir pasirašyt kariuomen s išvedimo grafik , visiškai sikomponuoja istorin kontekst ir patvirtina teigin , kad nebuvo atvejo, jog Rusija, gal dama sulaužyti sutart , m jos ir nesulauž . Pažindami savo partner , derybose turime b ti ypa kieti, principingi ir atsarg s, ir neabsoliutinti sutar i reikšm s. Vienas neapdairus sipareigojantis žingsnis ar žodis sutartyje Lietuvai gali virsti pavalkais daugeliui met , o antroji pus t sutart jai patogiu laiku gali išmesti kaip bereikšm popiergal . Der tis, žinoma, reikia. Prisiminkime, kaip vyko JAV ir Vietnamo derybos. sal t pa i sekund žygiuodavo šali atstovai, sus sdavo prie stalo. Per pusvaland n vienas nepasak s n žodžio, atsistodavo ir išeidavo, po keli savai i v l tas pats. Ta iau visi žinojo, kad derybos vyksta ir gal gale sprendimas buvo rastas, buvo kalbamasi ir pasirašoma.

N ra jokio reikalo der tis d l kariuomen s išvedimo. Ji turi b ti išvesta bes lygiškai. Reikia der tis tik d l žalos atlyginimo. Žalos dydis siekia virš 140 milijard doleri . Mes žinome, kad Rusija negali išmok ti tokios sumos. Ji neturi tiek pinig , kiek sugeb jo pridaryti eibi . Mums j neb tinai ir reikia. Mes sutiktume gau- ti kompensacij , pavyzdžiui, žeme. Nurašytume po 1000 doleri už kiekvien Mažosios Lietuvos hektar , už Skalvos ir Nadruvos žem s hektar . Precedent yra: Rusija pardav Amerikai Aliask , po to beveik už t pa i sum Stalinas iš Hitlerio atsipirko Su- valkijos bryz . Tai ne teritorin s pretenzijos. Tai vienas iš b d atsilyginti už padaryt žal , d l kurio galima der tis.

V l at jo sud tingos dienos Lietuvai. Privalome b ti budr s ir vieningi kaip tada, pu o ir Sausio dienomis, kai buvome susitelk šioje aikšt je. Gerai, kad Prezidentas rytoj nevažiuos Maskv , bet jei po kiek laiko sužinotume, kad jis vis tiek važiuoja, tai supraski- me, kad ne jis pats važiuoja, kad j veža grup draug iš KGB ir GRU. Nuveš ir, jeigu bus geras, parveš. Bet kai po to kitus veš, tai j jau gali ir neparvežti. B kime dr s s ir ryžtingi, nepal žkime ir laim sime.

1993 rugpj io 22 d.

Jie jau nepagydomi

(1993 12 03 kalba, nepasakyta pensinink pikete)

Norčiau kreiptis žodžiais "Aukštasis Seimas", mes čia susirinkę atstovaujame žymiai dalį Lietuvos gyventojų, slegiam ne tik senatvą ir nesveikatos naštos, bet ir užgriuvusi nepritekliai. Mūsų gyvenimo indelis yra pakankamai svarus, ir mes turime moralinį teisę pareikalauti iš Vyriausybės pasiaiškinimo, mes turime moralinį teisę kalbėti ir su anuo šiltai sėdinčiu Seimu kaip lyg su lygiais. Šiandien čia mes susirinko tiek, jog niekas nedrįs pasakyti, kad patriukšmavo keli samdyti dykaduoniaujančios seniokai.

Šiuo metu tapo labai madinga dažnai priminti valdančiąją partijai jos rinkimų pažadus. Aš to padaryti negaliu, nes prisipažįstu neskaitysi rinkimų programos. Ir be jos buvo aišku, kad komunistai yra pažadų dalijimo meistrai. Vienas toks meistras žadėjo alkaniems "besprizornikams" bematant pastatyti komunizmą. Kitas žadėjo iki 1980 metų kiekvienam vyrui po 12 kostiumų, paskutinysis - kiekvienai šeimai po namų arbutų. Jie buvo stambūs banginiai, kurie šitgal jo, tačiau, neišpildė pažadų, pasitraukė iš istorijos arenos kaip nevykę klounai. Tačiau ko gi buvo galima laukti iš jų buvusių mokinių, smulkių lietuviškų kilbukų ir karosiukų? Deja, vos ne pusė Lietuvos žmonių skaitė tuos pažadus, už juos balsavo, o dabar šaukia: "Kodėl nevykdote pažadų?" Taip ir kniekti pasakyti: "Taip jums ir reikia, ko norjote turėjavote. Stipkite dabar iki gausite savo proto". Deja, nelaim yra per didelė, kad galima būtų taip piktdži gauti.

Plaukai šiaušiasi girdint, kaip premjeras giriasi, jog jau beveik stabilizavosi ekonomika. Vadinasi, ir toliau taip gyvensime. Bet šis stabilizatorius nutyli dar baisesnius dalykus. Kiekvienas Lietuvos pilietis - aš, Jūs, mūsų vaikai ir vaikaičiai - esame skolingi ne mažiau kaip po 500 Lt. Esame praskolinti užsieniui be mūsų žinios ir sutikimo.

Be m s žinios ir sutikimo daroma visa dabartin valdžios ir užsienio politika. Kok košmar Lietuvai jie rengia - sunku sivaizduoti. Vietoje nusuktos kompartijos vienos galvos ataugo trys: d d pistin , socialdemokratin ir tautiškai pažangi. Dvi pastar sias normaliomis galvomis laikyti neverta, tai grei iau pusgalv s, bet visos trys, nirtingai besiriedamos d l Lietuvos turto ir skolint milijon , suderintai šnypš ia: "Nerealų, n ra galimybi , negalima", kai jas kreipiam s su visiškai teis tais reikalavimais.

Jau kelint kart š met ateiname ir skelbiame savo reikalavimus. Sulaukiame pažad , o po to rank sk s iojimo: "Neišaina, n ra galimybi , negalima". Tikrai taip. Šitai vyriausybei jau niekas neišeis. Nebent ryžt si senus aliuminius puodus perštampuoti penkli ius. Iš didesnio puodo išeit trijų m nesį pensija. Ir mes b tume turtingi, ir valdžiai galvos neskaud t . Gal kit miting atsineškime po puod , vis tiek nebus ko juose virti.

Deja, nejuokinga. Už aliuminius grašius ir Judas neb t parsidav s. Neparsiduokime ir mes, ir neparduokime Lietuvos. Ir šitos vyriausyb s neprašykime išmaldos. Iš jos pareikalaukime tik vieno, paskutinio dalyko: "Ponai, nesugebate, nepaj giate, neturite galimybi , tai nebeateikite daugiau š pastat ". Taip pasakyti mes turime ir teis , ir pareig . Tai ir yra demokratija, už kuri ilgai ir sunkiai kovojome. Jei nepasakysime šiandien, po m nesio gali b ti jau v lu. Neb kime naiv s ir negalvokime, kad

Maskv buvo tuš iai pasivažin ta, kaip steng si teigti neatsakingi žurnalistai. Ten per 40 min. nebuvo svarstomas 20 sutar i paketas, o tik viena principin sutartis - už param , išlaikant valdži Lietuvoje. Maskvai viskas, ko ji pageidaus. Suokalbį buvo reikalingas, nes auga socialinio sprogimo gr sm , atsirandanti atvirai nomenklat ros interesus išklus virš tautos ir valstyb s interes . Tiktai vyriausybei mes, pensininkai, privalome pirmieji pareikšti nepasitik jim . Tai privalo padaryti ir žemdirbiai, ir darbininkai. Nereikia tik tis, kad valdžia tiesiog ims ir pasitrauks. J piramid sum ryta be moralini kriterij karkaso. Joje vietoje g dos ir s žin s - statytos žinomo gyvulio akys, ta iau mes turime tai paskelbti, kad pasaulis sužinot - jie papras iausi apgavikai ir niekam jau nebeatstovauja. Paskutinis LDDP r pestis skirti

po 400 Lt. laidotuv ms - daugelio laikomas niekšyb s ir cinizmo virš ne. Nieko panašaus - tai klasikinis sovietinio m stymo pavyzdys. Atimti ir padalinti. Jie jau nepagydomi. Lietuvoje mes kreipkim s visas patriotines j gas, visus vyrus ir moteris, kurie laiko save politikais ir jau ia atsakomyb tautai ir valstybei, visk metus junkim s ir imkim s vis manom legali priemoni , skaitant ir referendum ruošim , kad valdžia b t kuo grei iau pakeista. Neatid liokime, mes jau v luojame.

Mintys po Vilniaus tremtini konferencijos

Tada mums pasak : "Jūs tikrai esate padarę tarybiniai piliečiai ir, galimas dalykas, neteisingai buvote represuoti". Ir tokiems nuvargusiems ir iškankintiems, kad daugiau nevargtume ir darbus lengvesnius dav : statyti Lietuvoje kryžius, kapus tvarkyti, partizan dainas dainuoti. Visgi užsiimimas. Ir organizacij leido sukurti, bet, kad ji ko nors nesugalvot , jai kažk dav ir liep pasidalinti. Dalyba - ketvirtas sunkiausias aritmetikos veiksmas. Be pigu buvo sribams dalintis: jei dalyba neišeina, panaudoja atimties veiksm ir toliau dalijasi. O dabar, ko nors pasidalij , kur v nebesusirinksime: visada liks nuskriaust ...

Graudu buvo klausytis tikinčių jį , kokia jį ga mes esame. Dar graudžiau buvo klausyti rezoliucijų projekt : vienoje kaip senais laikais buvo kviečiama kininkus apskaiti kiekvien žemės plotą (lyg tam tik noro ir betrukt), kitoje visai rimtai buvo kreipiama si Aukštųjų Taryb (lyg jos deputatai nebūt vis savait tytojų si išmės paraš).

Konferencija buvo nepakankamai paruošta ir, atėjus sprendžiamam momentui - naujos tarybos rinkimams, dalyviai pradėjo skirstytis. Nesuprasi, ar protestuodami, ar turdami svarbesni reikalai . Kai jau atrod , kad viskas gerai va, scenoje buvo sukviesti apie 40 asmenų , už kuriuos ir pakl rankas salėje dar lik . Kalbėti apie kvorum tokioje situacijoje būtų neprotinga. Tik simėj , kad šie žmonės neleistų sugriūti tremtinių organizacijai, kas, matyti, buvo šiam laikui ir užpatentuota.

Tremtiniai dar paįmė jį g žydėjime. Daugelis tik keturiasdešimtmet atšvent . Tai ne politiniai kaliniai, kurie masiškai žengia paskutin savo amžiaus trečdal . Kur jie sugeba, parod lemtingomis Lietuvai dienomis. Jie pajėgūs tarti svaržius žodžius, tačiau...

Pasakojama, kad ryt šalyse, kur vanden tenka semti iš gili šulini , tam naudojami kinkomieji gyvul liai. Jie kiauras dienas, eidami ratu, suka tam tikr rengim . O kai juos paleidžia ganykl , jie tiesiai eiti jau nebemoka - vis ratu ir ratu...

Gal mes pam ginkime eiti tiesiai, Lietuvos keliu, atsisak ka-
daise mums "gimtosios" partijos nubr žto kurso.

1992 m. geguž

Garbingieji Norilsko vy iai, viešnios ir sve iai

Norilskas ir Kolyma Gulago archipelage užima išskirtin viet . Kur buvo saldžiau - galite spr sti tik J s, pabuv ten ir ten, gyvenimo dugne abiem atvejais. Apie Gulag ir tremt daug rašoma, ta iau skaitant kartais darosi truput koktu, kai autoriai tiktai dejuoja, prisimindami savo išk stas kan ias. Iš visos šios memuar literat ros maloniai išskirsime J s kolektyvin knyg "Norilsko vy iai", kurioje lagerio gyvenimas vaizduojamas ir kaip kova, tokia pat nelygia, beviltiška kaip ir Lietuvos miškuose. Iš j atsinešta laisv s kovos ugnis lageriuose neužgeso: tai vos ruseno, tai pli ptel davo kaitria liepsna. M s šiandienin pareiga - palikti istorikams kuo daugiau medžiagos apie pasipriešinimo veikt lageriuose. Aš šiandien prisimenu tai, kame pats dalyvavau: 1949 m. spalio 2 dien Buchta Vanino persiuntimo punkte. M s buvo daugiau nei 200 jaun vyr , buvusi partizan ir pogrindinink , s moning kovotoj . Mus ir dar por šimt ukrainie i suvar septint j zon , kuri kontroliavo "šuk ir kali " ordinas. Kai jie m gino mus apipl štį, mes organizuotai pasipriešinom. Kilo m šiai, kuriuose kov si šimtai žmoni , ginkluot peiliais, lazdomis, akmenimis. J buvo dvigubai daugiau, apie 800, bet mes juos priversdavome b gti, tada iš sargybos bokšteli zon prad davo šluoti kulkosvaidži serijos. Mes paskelb me bado streik . To dar nema iusi administracija išsigando. Paskutin se kautyn se jau apšaud "sukas" ir j daug nukov , o mus išved pustušt ketvirt zon . Mes laim jome, nes m s buvo daug ir organizuoti. Deja, ten pat pasakojo apie gretimoje zonoje vagims pasipriešinusius tik kelis lietuvius. Jie buvo nukankinti, daužant žem už rank ir koj . Žinau, daugelis iš J s ši operacij esate patyr iš kareivi .

Mes atsid r me Kolymoje ir buvome išm tyti po kelis daugyb je Berlago lagpunkt . Vilkom vargo našt gerai net nežinodami,

kurioje pasaulio vietoje esame. Taip praslinko kone ketveri metai. Po Kolymos lagerius pasklido gandai, kad Kolyms atvežtas ypatingas kalini kontingentas, labai slaptintas. Buvo sp liojama, jog tai Berijos štabas arba dar kažkas baisiau. Tai buvote J s - Norilsko sukil liai. Ir kai Berlago vadovyb Jus pabijoję laikyti sukonzentruotus vienoje vietoje ir išskirst po kitus lagerius, bruzd jimas prasid jo visur. Kolymoje jis nesp jo išsivystyti, nes prasid jo lageri likvidavimas, masinis kalini pervedimas tremt . Stalino imperija prad jo brašk ti, skeld ti. Tas griuvimas užsit s beveik tre dal amžiaus, bet pradžia buvo padaryta tada, iš pa ios apa ios. Šiuose vykiuose lietuviai buvo vieni iš pirm j NVG m smal je. Tarp lageri nuožmogi mes išlaik me tvirt moral , laisv s troškim , pasiryžim ir dr s , pasiruošim ž tb tinei kovai, kai tik atsiras mažiausia proga.

Ši dvasia v l sustipr jo 1990 metais ir, pribaiddami komunistin blogio imperij , v l buvome pirmieji.

M s kartos gyvenimas prasid jo žygiuose bei kovose ir baig m j taip pat žygdarbiais. Tam Jus pašauk t vyn ir laimino Dievas. Atrodo, gal tume ramiai sutikti saul lyd . Deja, tai, kas dedasi šiandien Lietuvoje, kelia didel r pest . Pirmiausiai, valdžios vyr bailumas. Gal kreipsim s m s poet Bernard Brazdžion , kad jis, paraš s puik eil rašt "Jie bijo" (tai apie komunist baim), dabar parašyt eil rašt , kaip m s vyriausyb bijo. Bijo Maskvos, bijo Rygos, Varšuvos ir Telavivo, bijo Valerkos Ivanovo ir Zuroffo, Dobužinskio mokyklos direktor s, bijo desovietizacijos ir dekag bizacijos. Labiausiai bijo Europos S jungos. Bijo, kad nepriims, dar labiau bijo, kad priims. Lengviau suskai iuoti, ko nebijo: teism privatizacijos ir resovietizacijos.

Tai juokas pro ašaras, matant grumtynes prie valstyb s vairo. Kai d l grupuo i interes paminami tautos interesai, darosi nyku, lyg važiuotum automobiliu, ant kurio priekini s dyni s di du girti ir nepasidalina vairo. Gal jau at jo laikas garsiai paklausti: kuo užsiimate, ponai? Mes turime toki teis ir Norilsko vy iai turi teis b ti pripažinti kariais savanoriais. J s padar te nemažiau už kitus.

Linkiu sveikatos ir ilg met laisvoje Lietuvoje.

(Kalba, pasakyta Trakuose sausio 13 d. min jime 1993 01 12)

Gerbiamieji trakiečiai, nors ir negausiai susirink šioje sal je pamin ti didvyrius, žuvusius prieš dvejus metus už Lietuvos laisv . Aš prašau J s keliolikos minu i kantryb s, nes kalb siu r s iai ir šiurkš iai, kadangi ši diena netinkama lyrikai.

Gyvenime pilna tragedij , ta iau vienas iš j gal tume pavadinti šviesiomis. Tai Pil n tragedija, kai keli šimtai, o gal keli t kstan iai gyn j pasirinko mirt vietoj vergijos, tai Dariaus ir Gir no tragedija, kai juodu skraidan ia d že, iš kurios dabar padorus lak nas ir tr š nebarsyt , ryžosi, Lietuvos vard garsindami, perskristi Atlant , tai Sausio 13, Medinink , Krak n tragedijos. Neži rint jas lydin io skausmo d l savo prasmingumo, gyvenimo teigimo, jos tampa gyvenimo švyturiais ateinan ioms kartoms. Kitos, juodosios tragedijos, - tai karaliaus Mindaugo nužudymas d l asmenišk ambicij , netikusia linkme pakreipiant vis valstyb s istorij , tai Lietuvos karinink tragedija Norilsko lageriuose, kai gerai paruošti kovai, iš savo amato vis gyvenim valg duon , išmušus valandai, nepak l ginklo, buvo kaip gyvuliai pakrauti vagonus ir nuvežti bado ir šal io mir iai. J skausmas dar didesnis d l ši tragedij beprasmyb s ir nevilties, pamerkimo ir pateisinimo nesuradimo. Nežinia, prie koki istorija priskirs t tragedij , kuri vyksta Lietuvoje šiandien? Jos atgarsiai juntami ir šioje sal je, kuri iš viso garsaus miesto tokia proga tesusirinko kelios dešimtys žmoni .

Ši tragedija dažnai m gštama vadinti tautos suskaldymu. Tautos suskaldyti ne manoma, galima tik dal jos nuskelti ar atskelti. Mus neseniai mok , kad tauta - tai žmoni bendruomen , kuri jungia kalba, teritorija ir bendras kis, kukliai nustumiant pašal tai, kas svarbiausia - tautos psychologin , dvasin bendrum , jos savimon , jos savitus ryšius su pasauliu ir valstybingumo, egzistavimo prasm s tvirtinim . Šis dalykas yra nesuskaldomas. Žydai

2000 met netur jo nei teritorijos, nei kalbos, nei bendro kio, bet tur jo tautin savimon , paremt savo religija, ir tai juos išlaik kaip taut . Šiandien mes turime teritorij , tiksliau sakant, tos teritorijos graužtuk , kalbame beveik lietuviškai, su vargu kuriame tautos k , bet pritr kome tautos s moningumo, svarbiausio valstybingumo pagrindo. Kod l taip atsitiko? Truput peržvelkime istorij .

Visi mes vartojame labai netikusiam žmogui apib dinti žod "barbaras". Jis kil s iš senov s graik kalbos, kurioje jis tur jo ne toki jau baisi reikšm . Šiuo žodžiu graikai vadindavo savo kaimynus, nemokan ius graikiškai, o saviškai barbar barbaliuojan ius. Lietuviškai gal tume pasakyti tiesiog barbarlius. Mongol kalboje panašiai atsirado žodis "tartar". Kai prieš 1000 met iš Azijos gelmi pajud jo geležin s mongol armijos, tai pradžioje jos visk žud ir naikino. V liau sitikino, kad pasaulis labai didelis, vis išpjauti ir visk išnaikinti ne manoma, ir nutar , kad galima palikti jaunas moteris, sveikus, bet paklusnius vyrus ir net juos priversti kariauti. Mongol kariuomen je buvo žiauri drausm : jei iš dešimties kari m šyje vienas pab gdavo ar pasiduodavo nelaisv , išžudydavo vis dešimt . Jei b gdavo visa dešimtis, išžudydavo vis šimtin , kuriai priklaus ta dešimtis, už šimtin galvomis atsakydavo t kstantin . Tod l kariai, neturintys nei t vyn s, nei tautos, nei kalbos, nei tik jimo, nei šeimos, nei nam , kaudavosi laim ti arba mirti. Po m šio jie gaudavo atpild - buvo leidžiama žudyti, prievartauti, deginti ir naikinti. Ši paniekinamai tartarais vadinama nesuskaitoma orda nusiaub Azij nuo Japon j ros iki Uralo, Kaukazo apylinkes, Ryt ir Centrin Europ . Sunku sivaizduoti, kaip Lietuvos kariuomen tais laikais sugeb jo apginti savo krašt , o v liau daugelyje m ši ir nugal ti š visk naikinant antpl d . Vien kart teko kalb tis su žmogumi iš Vidurin s Azijos. Jis piktinosi tuo, kad europie iai neigiamai ži ri ingischan . "Kuo geresnis j s Cezaris? Jis taip pat kariaudamas žud , pl š ir degino. Kuo jie gali skirtis?". Man staiga šov galv mintis, gal kažkur gird ta, ir aš jam atsakiau: "Yra nedidelis skirtumas: kur stov jo Cezario legionai, ten šiaudien Paryžius ir Londonas, o kur stov jo ingischano ordos, žol ir šiandien neauga."

Ši tautomis besimaitinanti pabaisa, tartar imperija, su laiku taip išsiplėtė, kad pati Mongolija liko prie jos kaip saga prie švarko. Keitėsi jos pavadinimai, bet esmė nesikeitė. XX a. viduryje ji iš naujo užvaldė Centrinę Europą, šiek tiek jau su Lietuva. Sena patirtis visai pravertė. Vyrai, pasipriešinėję ne tik veiksmui, bet ir mintimi, buvo išžudyti, išvaryti vergijai. Paklusnieji, patimti kariuomenės, varomi "zagriadotriad", krito Kuršo balose, klupo prie Berlyno. Vėliau, 1956 metais, juos pasiuntė žudyti nepaklusni vengrai. Skaudu, bet ir tarp trakių yra sutepusi savo rankas vengrų krauju, ne tik vyras, bet ir moteris... 1968 metais, okupuojantė ekoslovakiją, buvo pašaukta daug lietuvių, tarp jų ir trakių. Dešimt metų buvo siunčiami mėsos vaikinai skersti afganistaniečius. Pasakojama, kad iš Afganistano grįžusi jėga pastebimi psichikos sutrikimai, panašūs tokios, kokios buvo pastebimi tarp lietuvių kareivių, kuriuos vokiečiai privertė dalyvauti masinėse žydų žudynėse. Ir taip Lietuvoje buvo gaminami tartarai. Paskutiniu metu jie buvo pavadinti keistu žodžiu - rusakalbiai. Naiviai galvojame, kad toki Lietuvoje yra nedaugiau kaip 15 procentų, bet pernai paaiškėjo, kad jų yra bent triskart daugiau, beveik pusė gyventojų. Jie dar moka lietuviškai, pakalba, bet galvoja nelietuviškai. Paklauskite, kai Jėga Ekscelencija rezga, rezga ir negali suregzti žmoniško sakinio, jėga išsiverskite jo žodžius rusiškai ir pamatysite, kad sakinyje išėina ir sklandus, ir net vaizdus. Kai kitas, didesnis Ekscelencija pasako "šalis", ir jis, ir visi supranta, kad tai ne ta šalis, kuri apdainavo Pranas Vaišaitis ir Maironis.

Konfliktas tarp tradicijas išlaikančios tautos ir atskilusių norima parodyti kaip tautos suskaldymą, ir ieškomi to suskaldymo kaltininkai. Susiskaldė nuėmė kas sau. O jie grumiamasi tame žemės lopinyje, kuris vadinasi Lietuva, vieniems siekiant apginti tautos egzistavimą, kitiems siekiant atgaivinti subankrutavus tartarizmą. Pastarieji, siekdami tvirtinti savo laimėjimus, griauja kas buvo sukurta per porą metų. Pradėta nuo barikadų prie parlamento. Toliau pasirodė, kad jo Apsaugos skyrius nereikalingas. Valstybės saugumo tarnybai vadovauti paskiriamas asmuo iš Mokslų Akademijos, Filosofijos, sociologijos ir teisės instituto. Kai kas iš jo buvusių bendradarbių ir viršininkų buvo tariami bendradarbiavimu su KGB. Nereikia nieko iš jų tarinti. Pats

institutas buvo KGB filialas, užsiiminėjus ideologiniais tyrimais ir ruošęs ideologines diversijas. Likviduojama Ekonomini ryšių su užsieniu ministerija, apkaltinus, kad per daug orientuota Vakarais. O Rytus užsieniu laikyti tiesiog neprasta. Mažinama diplomatinė tarnyba. Purvinama tai, kas pasiekta užsienio politikoje. SKAT patys išsivaiškios, negaudami finansavimo. Talonas pagal nuvertį jį baigia pasivyti rublį, vadinasi, ir litas bus tas pats rublis, tik lietuviškai vadinamas. Toliau kieno eilė? Kuris dienraštis sives rubrik "Griovimo kronika"?

Tuo tarpu vienas iš filosofų (o jį marksizmo - leninizmo katedrose prisiauginome tiek, kad galėtume eksportuoti kaip kadaise karalius, sočiai apripindami bet kuri Europos šalį) skambina visais varpais, kad Lietuva tokia nepriklausoma, kad nepriklausomesnė ir būt negali. Tiesa, gali taip atsitikti, kad dėl valiutos trūkumo šios nepriklausomos valstybės atstovas JTO Niujorko nuvažiuoti galės tik pono Kozyrevo bagažinėje...

Šioje kovoje nelengva pasakyti, kas štos kurioje barikados pusėje. Nebandykime pirštu rodyti, kad šitas toks, o anas jau kitoks. Riba eina per kiekvieną iš mūsų. Dauguma lietuvių turi kažkiek procentų tartaro, tartarai turi šiek tiek lietuviškumo. Kaip sakiau, tai schema, o gyvenimas yra sudėtingas ir scheminėm gsta.

Tokioje aplinkoje minidami žuvusius už tavinę laisvę, pamastykime, ar verta jo kovoti ir aukotis? Manau, kad taip.

Yra toks mokslas istoriosofija, kuris užsiima aiškinimu to, kas būt vykęs, jei būt pasielgta ne taip, kaip buvo pasielgta. Mes apvarstykykime, ar reik jo priešintis Lietuvai prieš kaimynų agresiją šiose situacijose.

1938 m. nepriimame Lenkijos ultimatumo. Ji mus nugalė ir okupuoja septyniolikai mūsų. Ji, okupavusios valstybės Lietuvai, kaip Lenkijos agresyvumo auką, gali atstatyti ne tik su Vilniumi, bet ir su Suvalkais. Variantas nelabai tikinantis. 1938 m. nepriimame Hitlerio ultimatumo. Vokietijos okupacija būt dvejais metais ilgesnė, bet šiandien mūsų vaikams ir galvoneatėit, kad Karaliaiūs kada nors nepriklaus Lietuvai. Variantas beveik šimtaprocentinis. Jei Stalinas 1940 m. būt matęs, kad Lietuva kausis, okupaciją būt atidėjus, iki jo diversantų pakirst pasipriešinim.

Šiandien pasipriešinimas, jo dvasia jau baigiama likviduoti iš vidaus. Ar dar sp sime apginti tai, kas buvo iškovota? Lengva buvo stov ti Baltijos kelyje, nes m s buvo milijonai, sunku buvo sausio naktimis, nes m s buvo tik dešimtys t kstan i , sunkiau buvo rugpj io naktimis, nes m s buvo tik keli t kstan iai. O sunkiausia kiekvienam kasdien suvokti ir vykdyti savo pareig T vynei. Jei to nesugeb sime, tai dabartin Lietuvos tragedija bus juodoji tragedija. Žlugsimė, bet ne kaip jotvingiai. Jie buvo išnaikinti fiziškai, bet mir nepalaužti dvasiškai. Mes liksime gyvi, bet tap tartarais arba mankurtais. Jotvingi tragedija dviguba. Jie pragyveno pagal taisykl : "Gyvenk ir mirk taip, kad apie tave dainas dainuot ", bet, kai žuvo paskutiniai, jie sp jo suvokti, kad nebelieka nieko, kas apie juos dainas dainuot ... Mes nesitikime, kad apie tokius, kokie mes šiandien, kas nors dainas dainuos.

Nuod m b t dabar, baigiant kalb , sušukti tradicin , entuziasting š k : "T vyn nežus, kol toki jos vaik bus". Pagerbdami didvyrius, susim stykime. Jei nesugr šime prot , jei elgsim s, kaip Krylovo pasak ios "heroj ", kuri knisdama žuolo šaknis filosofavo: "Kas man iš to žuolo, man svarbu, kad tik gili b t ", tai perniek aukos, nes žlugs Lietuva, o jos ištikim j s n ir dukter kraujas, pralietas sausio 13, Medininkuose, Krak nuose, visuose Lietuvos miškuose ir Nepriklausomyb s kov frontuose, kris ant m s ir m s vaik .

Tre i j sukakt minint

Nepra jo n treji metai ir namas buvo beveik baigtas. Liko iškuopti statybines šiukšles ir išsiplauti. Tada at jo tie, kurie statybos metu tik pirštais bad ir šaip si iš darbinink , maišiusi skiedin bei nešiojusi plytas, ir pasak , kad namas kreivas, b tinai reikalingas perstatyti, tod l jie jame ir gyvens. Kadangi j buvo daugiau, jie ir išvar pavargusius darbininkus.

Primityvus alegorinis vaizdelis. Toliau galima ir neskaityti.

Prezidento rinkimai formaliai užbaig valstyb s atstatym . Galima pabraukti br kšn , suskai iuoti pajamas ir išlaidas. Bet kod l baigus tok svarb darb , tiek daug nesmagi veid ? Gal ne tai, gal ne taip stat me?

Lietuvos istorijos didžioji dalis parašyta fiksuojant kaimyn agresijos aktus. Ateina ji iš šimtme i gelm s sukruvinta, nualinta ir nuniokota. Kai kiti galvoja, kad ji jau miršta, ji atsistoja ir v l eina. Ir šiandien matome j suvargusi ir žaizdot , klumpan i po našta ir dvejojan i ant kryžkel s.

Mes daug kalb jome apie nuostolius, kuriuos patyr Lietuva per pra jus pusšimt met , bet j mast realiai suvok me tik dabar. Ir pasirod , kad sunkiausia kompensuoti intelektualinius nuostolius. Lietuvos intelekto vystymasis buvo pakirstas 1940 metais, po to atidžiai sekamas, kad nepraugt rajkomo ar abkomo lygio. Jei kas ir augo, tai kaip žol po lentgaliu, išblyškus ir išt sus.

Dažnai prisimenama S j džio pradžios vienyb . Tikrai vieningai sprukome iš prad jusio brašk ti socializmo r mo, kad neb tume palaidoti po nuolaužomis. O kai išb gome, tai pasirod , kad lauke ir šviesos, ir oro per daug, kad lyja ir šalta. Nesupratome, kad mes jau atpratinti nuo gyvenimo normaliomis s lygomis. Daug kam kilo noras v l l sti atgal gri vant r m : o gal visai dar nesugrius?

Dabar S j d keikia iš kair s ir dešin s. Vieni keikia, kad jis sugriov socializm , kiti keikia, kad nebaig griauti. Griauti di-

delio mokslo nereikia. Jei galima S j džiui priekaištauti, tai tik d l to, kad jis nepakankamai efektyviai k r nauj sistem . Ar jis gal jo, ar paj g tai nuveikti? Pav lav patar jai nurodin ja, k ir kada reik jo padaryti. O ar buvo strukt ros paj gios k nors atlikti? Nebuvo. Ir dabar n ra. Ir ne tik S j džio sparne, bet ir kitoje pus je. Pasiži r kime valstyb s visuomenini -politini organizacij vadovaujan ias instancijas. Kiek ten neišprusimo, dvasinio skurdo, padabinto nesubrend li avanti rizmu. Tas pats ir visuomen je.

Tod l negali stebinti Prezidento rinkim rezultatai. Stasys Lozoraitis yra paskutinis mohikanas tos tarpukaryje gimusios ir augusios kartos, kuri Lietuvoje beveik visa žuvo pokario kovose. Su jai b dingu idealizmu, suvokdamas savo vert ir paj gum bei Lietuvos situacij , jis ryžosi aukotis. Juk jo ne valdžios, ne algos, ne dvaro gauti. Ryžosi aukotis Lietuvai. Gul ant kryžiaus ir praš si prikalamas. Žinoma, jei b tume kal , tai vietoj kryžiaus jam b tume mikliai pakiš šun kartuves. Lozorai io laimei, jo pasi lym atmet me.

Pasirinkome Algird Brazausk , pasiryžus aukotis d l grup s draug interes . Sodinome j ant roži vainiko. Gal ir gražu, bet nelabai patogu. Sprangi Lietuvos Prezidento duona šiandien, kas jis beb t .

Nesuvok me, kad ne žmog reikia rinkti, o keli . Naujasis Prezidentas žada eiti geru keliu. Jis žada, o mes nebetikime, laukiame darb , nes žodži daug buvo. Lakmuso popier lis, pagal kur vertinsime Prezident , yra Rusijos kariuomen s išvedimas. Deja, šiandien mes nežinome, ar jos daugiau išvedama, ar vedama. Visa kita yra antraeiliai dalykai. Mes juos absoliutiname visai be pagrindo. Greta prad j s kunkuliuoti Rusijos katilas gali bet kada išsilieti ir mus mirtinai nuplikyti. j turi b ti nukreiptas d mesys, nes iš trij pusi pajud j rus tankai po trij valand susitikt prie K daini . Ir niekas m s neateit ginti. Tod l n mažiausio preteksto, nei karinio, nei ekonominio, kuris duot prog kištis Lietuvos reikalus. Jei jie sugr š Lietuv , tai jau ne kaip 1940 m. pas nenuovokius kvailelius, ne kaip 1944 m. iš okupacijos išvaduotus, o kaip pas nepataisomus nusikalt lius, ir sulauktume Pr sijos arba Bosnijos likimo. Ir grup draug , išk lusi A. Brazausk ,

tur t suprasti, kad Maskvoje pilna bukagalvi , kurie savo lai-ku nesuvok žaidimo taisykli , dabar visai rimtai atsiskaityt už KPSS suskaldym .

Tod l baisiai nyku ži r ti, kai atsigavusi valdžia naikinte nai-kina visk , kas buvo kuriama per trejus metus. Gerai, kad Seimo nepavadino steigiamuoju. Istorikai, ko gero, pavadins ardomuo-ju, nes jo veikl inspiruojan ios j gos savo prigimtimi yra ardo-mosios. Joms svetimas laisvos, savo valstyb kurian ios tautos suvokimas. J protas, j intelektas niekada nepraaugs rajkomo lygio. Ir nieko neapgaus "Lietuvos" ansamblio butaforija, grifas ir vienaragis.

B tent šis dabartin s valdžios atžagareiviškumas, ribotumas bei neperspektyvumas ir palieka dar vil i . Jeigu jiems bus pa-skelbtas prot karas, jie pasitrauks. Pripainios, prišiukšlins ir nu-eis, jei nepasikvies tik draug iš "artimojo užsienio".

Tod l ir r škanim s veidai šio nedidelio, bet brandaus jubi-liejaus dienomis. Tauta k l savo našt , iš pirmo karto nepak l ir sumišo. Charakteringa mums, lietuviams. Jei mes visk iš karto iki galo padarytume, tai seniai b tume tap viena iš svarbiausi Europos taut . Gerai bent tiek, kad suvokiame, jog prad t darb vis tiek reikia kada nors baigti.

1993 m. kovas

Pasirinkimo diena

Liko kelios dienos iki referendumo, kuris nuspręs, kokia bus valstybės santvarka Lietuvoje. Agituoti rinkėjai, manau, nereikia. Visi jau vienaip ar kitaip apsisprendė. Yra ir pageidaujantys, kad už juos kiti nuspręstų, nes patys bijo kelti nors supykdyti savo nuomoną pareiškimu.

Daug ginčai ir barniai dėl dviejų referendumų išskyrimo. Priešpykiai mes turime pasakyti, kad tai nėra labai svarbu. Jei mes esame Lietuvos piliečiai, tai ir ateisime tiek kartą, kiek bus reikalinga, kaip jome sausio ir rugpjūčio naktimis prie Aukštųjų Tarybos. Jei žmogus negali savo valstybės reikalams skirti pusdienio ar pusvalandžio, tai kalbėti apie jį.

Laikraščiai rašo, kad derybos su Rusija dėl kariuomenės išvedimo nevyksta. Rytuose dar daug maršalų ir generolų, kurie ir nenori tartis su dabartine Lietuvos Vyriausybe. Jie vis laukia, gal Lietuvoje šį dispagaliau pralaimės, gal ateis kita, sukalbamesnė vyriausybė, kuri ne tik kad nereikalautų kariuomenės išvedimo, bet pati pasiųstų Lietuvos vaikus į kariuomenę.

Tokia padėtis iki referendumo. O kas po jo? Jei referendumas teisins Lietuvą veiksmingą prezidentą, nemanykime, kad viskas tapo į dieną atsistos savo vietas. Tapo į dieną prasidės prezidento rinkimų kampanija. Visos partijos ir frakcijos, kurioms šiandien daro viską, kad sužlugdytų referendumą, tada staigiai užsideds noru turėti prezidentą su plačiais galiojimais iš savo narių. Rinkimų kova bus neregulio aštrumo. Rusijoje taip pat bus laukiama mūsų prezidento rinkimų rezultatų. Jei bus išrinktas jiems nepageidautinas asmuo, vėl galima laukti ir blokadų, ir karinių provokacijų, ir "savos", "pasipiktinusios liaudies" bruzdėjimų. Visa tai bus daroma kvalifikuojamai, nes Lietuvos padėtis pasaulyje žymiai tvirtesnė negu 1990-1991 metais. Po prezidento rinkimų bus seimo rinkimai. Naujasis seimas parengs Lietuvos Konstituciją ir svarbiausias valstybės atkūrimo etapus.

bus baigtas. Lygiagrečiai vyks spartus integravimasis Europos ekonomines ir politines sistemas.

Jeigu referendum piliečiai neatėit arba balsuot prieš, tai galima prognozuoti, kad po 3 dien Aukščiauioji Taryba pareikš nepasitik jim p. Vagnoriaus vyriausybe. V. Landsbergis tur s pasi lyti kit premjer . Jo Aukščiauioji Taryba nepatvirtins. Po keli toki bandym bus pareikšta, kad Aukščiauiosios Tarybos pirmininkas nesugeba parinkti premjero ir tod l privalo atsistatydinti. Tada scen išeis lietuviškasis Ševarnadz , gerai Maskvoje pakaustytas, pagal socialines "apklausas" populiariausias Lietuvoje politikas. Jis paskirs premjer , kuris bus iš karto patvirtintas ir suformuos vyriausyb . Jos pirmas darbas bus kelion Maskv parsivežti jei ne saul s, tai naftos, pašar ir keli vagon popieriuk , vadinam rubliais. Lietuvoje bus pasakyta: "Gana, mes sugr žome". Aukščiauioji Taryba priims jau dabar sukurpt konstitucij , kuri užtikrina deputatams, šiai naujajai nomenklatrai, neribot valdži . Ji bus amžina ir nepajudinama. Jokie referendumai nebus leidžiami, o kaip organizuoti rinkimus, moko pus s amžiaus patirtis. Kliugerio planas bus visiškai gyvendintas. Giedodami "Tautin giesm ", su Vy iu prie kr tin s ir trispalve rankose sirikiuosime darnias Nepriklausom Valstybi Sandraugos gretas, "tvir iausiai didžiosios Rusios sujungtas". Norintieji gal s išsilaisvinimo kovas prad ti iš naujo...

Toks bus pasirinkimas geguž s 23 dien . Nesinor t , kad j nulemt šiokiadienis ir savanaudiškas išskai iavimas. Negalime raustis savo kurmiarausy, nematydami pasaulio aplinkos. Ar mes orientuosim s Vakar pasaul su jo kiniais privalumais ir elitine santvarka, ar atsisuksime v l Rytus su j nesibaigianiais eksperimentais, reformomis, revoliucijomis ir ambicijomis pertvarkyti vis pasaul ir po to jau standžiai prikimšti amžinai tuš i skrand . Toks yra pasirinkimas.

1992 m. geguž

Art ja rinkimai

Vasario 15 d. Seimas nusprendė, kad rinkimai savivaldos tarybas vyks pagal proporcinę sistemą ir bus laikomi vykusiais, jei juos ateis 40% rinkėjų. Reiškia, muzika užsakyta ir mada parduota.

Nesvarstydami, kaip mada atrodys kituose miestuose ir rajonuose, pažiūrime, kaip ji atrodys Vilniuje. Rinkimai pagal proporcinę sistemą arba balsuojant už partijas rašus turi turėti privalumą, kad pakankamai gausi vienodą situaciją piliečių grupė užsitikrina savo atstovavimą miesto taryboje. Renkant pagal mažoritarinę sistemą arba atskirus asmenis, galimas atvejis, kad 49% rinkėjų nebus atstovaujami. Tokiu būdu proporcinė sistema lyg ir patrauklesnė, tačiau naudojant gali atsitikti, kad nebus atstovaujami kokio nors teritorinio vieneto interesai. Jau vykstantios grumtynės miesto taryboje rodo, kad mieste dar esama riebi kėlnė. Tai 66 ha ploto "Šiaurės miestelis", dar nepriřratizuotos gamyklos ir senamiesčio objektai. Aišku, jei naujosios tarybos daugumą sudarys deputatai iš kokios nors partijos rašo, tai visų dėmesys bus nukreiptas minėtus objektus, o nauji rajonai, kokie nors Pašilaičiai ar Pavilnys, jiems nerūpi. Pilietis su savo rūpesiais bus priverstas kreiptis ne savo deputatus, o valdančiosios partijos "organus". Gerai, jei jis bus bent "rajkomo" lygio ir piliečio pažiūrės atitiks partijos programą. Nelabai gerai bus, jei pilietis valdančiąją partiją ir žiūrėti negalės. Toks piliečių surikiavimas rinkimuose pagal partijų viļiavą vargu ar suderinamas su Konstitucijos 35 straipsniu. Pilietis, nenorintis priklausyti jokiai partijai, netenka teisės kelti savo kandidatą, kas jau visiškai prieštarauja konstitucijos 33 straipsniui.

Atrodo, kad Seimas 45 balsais iškepa dar vieną prisvilus blyną. Šio blyno prisvilusi ir antroji pusė - nustatytas 40% rinkėjų būtiną dalyvavimą rinkimuose "slenkstis". Kai kalbama apie 50% rinkėjų dalyvavimą, dar galima suprasti, kad esama tam tikrų motyvų, tačiau kuo pagrįstas reikalavimas 40%? Kodėl ne 41% ar

ne 38%? Kas per magiškas skaičius? Jeigu pats Seimas priiminia sprendimus 20% savo balsais, tai kodėl piliečiai turi būti nustatomas apribojimas. Tuo labiau, kad pastarąjį metą patirtis rodo, jog 40% "slenkstis" labai dažnai yra neperžengiama. Tada, po nevykusio rinkimo, skelbiami nauji rinkimai, eikvojamos lėšos ir galbūt gale paaiškėja, kad rezultato vis tiek nėra. Prisiminkime rinkimus Kaišiadorių apygardoje, Vilniaus rajone, Grigiškės, Trakų mieste. Ne viename rajone tebeveikia nepilnos tarybos, vos sudarančios būtiną kvorumą.

Dirbtinai nustatyti rinkimų dalyvavimo rinkimuose "slenkstis" sūmoningai, aktyviai visuomenės dalį padaro priklausomą nuo pastovios, niekuo nesidominčios dalies. Asocialūs, suinteresuoti, kad valstybėje būtų betvarkas, asmenys tampa veiksmingu faktoriumi. Būdami visai neskaitlingi, jie gyja galimybę primesti savo valią visai visuomenei.

Nesuprantama, kodėl renkant Seimą, rinkimai pagal proporcinę sistemą laikomi vykusiais, jeigu dalyvauja 25% rinkėjų, o renkant savivaldą reikia jau 40%? Kur nuoseklumas? Nejuokais kyla tarimas, jog kažkam rūpi, kad rinkimai nevyktų ir būtų galima paskirti miestui valdyti Vyriausybės galiotinę.

Kviečiame vilniečius aktyviai svarstyti šiuos klausimus ir pareikšti savo nuomonę su laikraštyje.

Savo ruožtu partijoms, norintioms dalyvauti miesto valdyme, prasideda darbmetis. Dar neteko girdėti, kad kuri nors iš jų jau turėtų rinkiminę programą, pritaikytą Vilniaus miesto vystymui ir valdymui. Visos programos nutaikytos valstybės valdymui. Žinoma, didelis miestas šiek tiek panašus nedidelėi valstybei. Daug kur sostinėse, jei jis gerai tvarkosi, laikomas tinkamiausiu kandidatu premjero postui. Tačiau miestas visada turi ir savo specifinius problemas, kurių sprendimo raktą gali būti sunku surasti net plačiai ir išsamiai paruoštoje partijos bendrojoje programoje.

Dabar pačioje Vilniaus miesto taryboje girdėti vieni kitus kaltinant, kad nėra strateginiame miesto vystymosi kryptimi, dažnai elgiamasi taip, lyg būtų gesinamas gaisras. Ši taryba vargu ar paliks iš toli matomas veiklos gaires.

Vilniečiai patys turėtų dabar pradėti formuluoti savo reikalavimus būsimajai tarybai, pateikti juos labiausiai patikimoms par-

tijoms, kad jos, traukdamos tuos reikalavimus savo rinkimines programas, tuo sipareigot juos gyvendinti. Tegu kartus gyvenimo patyrimas ir rodo, kad rinkiminiai pažadai greitai pamirštami, ta iau neabejotina, kad neatsiras partijos, kuri rizikuot apvilti savo rink jus du kartus. Seime ir savivaldoje.

Laikas jau žmon ms suprasti, kad savo gyvenim , savo buit reikia patiems tvarkytis. Nurodym ir sprendim laukimas iš kažkur toli, iš aukštai dabar yra labai pavojingas. Vakar visuomen s pasyvumas, nesidom jimas valdymo problemomis yra suprantamas. Ten valstyb s yra stabilios, su nusistov jusia tvarka. M s s lygomis, kai vienu metu vyksta valstyb s atk rimas ir kio reformavimas, pasyvus žmogus sudaro galimyb veiklesniam užs sti ant jo sprando, o šis jau pats nenulips.

Nepriklausomai nuo to, ar rinkimai vyks pagal jau priimt statym , ar jis bus dar pataisytas, miesto ateit lems rink j aktyvumas ir j pasirinkimas. Šiokia tokia pasirinkimo patirtis jau sukaupta. Beliks tik saugotis išverstakaili , kurie, prasid jus rinkim kampanijai, b tinai pasirodys skambiai pasivadin .

1994 m. vasario 24 d.

Žem s reformos pagrindin s kryptys - "Lenino keliu" "komunizmo aušr "

Ne, ne visai taip, grei iau feodal savival , smaugusi Lietuv iki Žygimanto Senojo valak reformos.

Kažkada skai iau vokie i rašytojo K. Brentano atpasakotus vienos šventosios reg jimus. Atmintyje strigo pragaro aprašymas. Tai ne tradicin dervos katil k rykla. Pragaras - šalis, panaši m s žem su laukais ir sodais, keliais, kaimais ir miestais, tik joje viskas deformatuota beviltiškumo ir beprasmyb s. Kas pabuvojo Gulago salyne, lengvai atpažint t iškreipt pasaul . Vietoje bažny i ir pili bokšt - sargybos bokšteliai, vietoje miest - aptvertos lageri zonos, vietoje kepsnio pietums - kulinarijos "stebuklas": miežini kruop "užkepas", originalo kalba "zapekanka", kuri valgiusieji taip niekad ir nesuprato, k tai bendro turi su kepimu. Ne tik lageriai, visa Soviet S junga buvo paženklinta šiuo iškreiptumu tartum pasaulio atspindžiu kreivame veidrodyje.

Su išg s iu ir s myšiu tenka konstatuoti, kad ir m s pa i s mon , protas ir pasaulio suvokimas per okupacijos metus deformuoti arba dar baisiau - degradav , nes tik tokiu b du valdžioje gal jo atsidurti "egzemplioriai", k nij charakteringiausias šios deformacijos požymius.

Pasiklaus m s valstyb s galv užsienyje pasakyt kalb apie kapitalizmo restauravim Lietuvoje arba mok jimo šnek ti nieko nepasakant, pritariamai palinks t ir Molotovas, ir Gromyka. Sena mokykla: užsieniui - viena, namie - kita. Užsieniui - duokit pinig , nes mums gali nieko neišeiti, namie - gautus pinigus kišen , kad kas nors neišeit .

Taigi stat me, stat me socializm , man me pastatysime ir jis stov s. Deja, nestovi... Su šioje statyboje gyta patirtimi ir su-

kaupta kompetencija imam s statyti kapitalizm . Kažkod l prisiminiau linksm žydišk anekdot (brandžios tautos nebijo kurti anekdot apie save). Turtinga žyd šeima tur jo vienturt s n , kuriam suteik visokeriop išsilavinim , negal jo tiktai išmokyti taisyklingai, gražiai kalb ti rusiškai. Susitar t vai su popu iš pa i Rusijos gelmi , kad jis metus laikys berniuk pas save ir mokys švariai rusiškai kalb ti. Taip ir padar . Pra jus pusme iui, t v širdys neišlaik - panoro pasimatyti su s neliu, kniet jo išgirsti, koki pažang padar kalbos moksle, ir nuvažiavo pas pop . Šis, išvyd s atvažiavusius sve ius, išb go kiem j pasitikti:

- Ui, vi užie phijechali?

Atrodo, kad lietuviškojo kapitalizmo architekt s km bus panaši. Koki piramid bestatyt , virš n vis tiek papuoš Kremliaus bokštelis. Ta iau kiek kainuos Lietuvai ši statyba?

Štai Seimo dauguma nubalsavo d l žem s reformos krypt i . T vyn s Santara tai atsak pareiškimu "D l žem s nusavinimo". Tie, kuriems skirti šie dokumentai, buvusieji ir esantieji kol kie iai, ypa kaimo pensininkai, vargu ar suvokia visas parlamentar rašt mantrybes ir nenori apie jas gird ti. Jie nori ramiai nuvargti savo dienas toje aplinkoje, kuri jie suk r esant sunkioms s lygoms, manomai patogiau susitvark . Su jais užsibaigs ir m s tautos istorijoje tragiškiausia kaimo gyvenimo epocha. Jau dabar yra išnykusi kaim , nat raliai išmirus j gyventojams ar pl šikams juos išžudžius, ar, geriausiu atveju, vaikams senukus išvežus miest . Kaimo gyventoj procentu art jame prie išsivys iusi šali , bet, deja, ne gamybos intensyvumu. Valstyb s vyrai privalo pasukti galvas d l kaimo, kaip tautos gyvyb s šaltinio ateities. Vagnoriaus vyriausyb tur jo ger ketinim , bet, stokodama gyvenimiškos patirties, tik damasi, kad visi valdininkai dirbs dorai ir s žiningai, atsid r vyki užnugaryje, dažnai ard , pasitik dama, kad toje vietoje kiti k nors sukurs. Ta iau vienas tos veiklos požymis buvo negin ytinai sveikintinas - prasid jo masiškas žmon i gr žimas kaim , prie žem s, tarp j daug jaun , energing , versli šeim . Gal jo prasid ti kaimo atgimimas, atsiuriant sveikoms, nat ralioms trij kart šeimoms.

Dabar šis "krypt i " procesas bus nutrauktas vis pirma d l to, kad kolchoz velt dijai šie savarankiški žmon s nesirouš pa-

klusti. Buvo aišku, kad iš jų kume ir nepadarysi. Kitas reikalas - 2-3 hektar grytelininkai. Jie jau išdresiruoti klausytis pirmi- ninko, agronomo, veterinariaus - vis , skaitant ryši skyriaus viršinink ir elektrik .

Svarbiausias "kryp i " motyvavimas yra stambi produktyvi ki suk rimas. Nereikia b ti sovietiniu žem s kio profesoriu- mi ar akademiku, kad suprastum, jog stambus kis rinkai duoda santykinai daugiau, negu smulkus, šeimos poreikius tenkinantis kelis, bet reikia b ti b tent tokiu sovietiniu akademiku ar pro- fesoriumi, kad pasaul ži r tum pro savo tarpukoj . Tokiems r pi tik produkcija, o žmon s - tiktai kaip jos gamintojai. Sakyki- te, gerbiamieji dideli dvar propaguotojai, kur d site atliekam kaimo "darbo j g "? Ar išversite ant dirvono ir negiliai užkasite?

Lietuva - ne Kanada, ne Ukraina. Dirvožemis ir klimatas neleidžia ia išauginti stambesn gr d ir j pigiau eksportuoti. Teks orientuotis tik savo poreiki gr dams patenkinim . Tai buvo gerai suprasta prieš kar , vystant mišr gyvulininkyst s ir augalininkyst s k , aptarnaujam vienos šeimos paj gomis, rin- kai teikiant m s ir pien . Formuojant šios srities stamb k , neišvengiamai kyla papildomos, samdomos darbo j gos klausimas. Matyt, "kapitalizmo restauruotojai" kaime ir ateityje tikisi kareivi , student ir moksleivi pagalbos, jei neužteks 2-3 hek- tar kumetyn .

Keistai atrodo kolchozin patirt sukaup dabartiniai žem s kio teoretikai, kai jie gina kolchoznink 2-3 hektarus ir kai gi- nasi nuo žem s savininko palikuoni , t vo sklyp besidalinan iu po 2-3 hektarus. Situacija lyg ir vienoda, ta iau jie skirtum gerai suvokia. Kaimie iui tie hektarai - jo egzistencijos apr pinimas, atgaunan iam žem miestie iui - vienokio ar kitokio biznio priemon .

vertindami pramon s vystymosi galimybes, urbanizacijos didi- nimo tikslingum , gyventoj strukt r , tur tume sudaryti s lygas visokiausiam smulkiam, daug rank darbo reikalaujan iam kiui vystyti. ia ir šiltnami kis, g lininkyst , gryb ir vaistažoli auginimas, sodininkyst -daržininkyst , kailini žv reli , triuš , broileri auginimas, bitininkyst ir pan. Dalis ši darb yra sezo- niniai ir nereikalingi nuolat gyvenan i kaime.

Smulki ki daug ir Danijoje, ir Švedijoje. Juose nedirbantys žmonės turi darbo pieną ir mėsą, todėl praradome mėsą, konservuojant daržoves, buitinio aptarnavimo ir amatų sferose. Lenkijoje vidutinis kiemas dydis yra apie 6 hektarus. Neabejotina, kad vis tai žino ir supranta ir dauguma žemės ūkio teoretikų, bet to, ko reikia, nedaug, nes savos "kompanijos" nerašyti statymai yra svarbesni už valstybės ir tautos reikalus. Reikia užsitikrinti sau ir kolegoms vakarietiško gyvenimo lygį, kartu apsaugant nuo darbo iki apkvaišimo, kaip tai atsitinka Vakaruose. Tam ir reikalinga ne grąžinti žemės savininkams, o patiemis sigyti nuosavybę n "tik" 80 ha, o naudojimui - kiek aprašė. Tai ir bus kapitalizmo tęslos atminimas socializmo miltams. Jos skirtingam ir gimui reikia atbaidyti nuo žemės nepageidautinai, ne "savos" savininkai. Tam tinka priminti ir senelio skolas nežinia kam, nežinia už ką, ir atlyginimo reikalavimus už melioraciją, irigaciją, chemizaciją ir herbicidaciją arba, prastai žmonių kalba, už žemės nuniokojimą.

Taip, aš sutikčiau ir už tai atsilyginti, bet su sąlyga: gerbiama kolegos, atsilyginkite už 45 metus neteisėtai naudotą žemę, už atimtus gyvulius, padargus, mašinas. Nesuprantu, kodėl ne šitaip buvo išdalintas kolkių turmas. Tai visai nuoseklus ir logiškas turto grąžinimo variantas. Kodėl šito bijota? Ar galvota, kad neužteks kolchozinio turto net ne visam atlyginimui? Už tai būtų rodytas visas "kolchozinio strojaus" absurdiškumas. Šiandien kolkių pirmininkai nesėdi Seime ir rajonų tarybose bei valdybose. Tie, kurie skolingi kaimo žmonėms ne tik už ilgametį ir sistemingą apvaiginimą, bet ir už moralinį kaimo nuosmukį, už girtuokliavimą, pasileidimą, panieką šimtmečiais išpuoselėtoms moralinėms vertybėms, jie nekurpti šiandien savo "krypiai", vedantį Lietuvos žmones sunkiai suvokiamu kienu socialistiškai-kapitalistišku hibridu, baimės savo beprasmiškumu ir beviltiškumu, naują socialinio pragaro variantą, nerodytą pasauliui savo kreivame veidrodyje naujo baudžiavinimo kaip laisvos rinkos vystymosi proceso.

1993 m. birželis

Žodis LAI banko ind lininkams, bijantiems politikos

Prasid jus kriminalui su LAI banku ir Litimpeksu, tuojau pat darb buvo paleista "iniciatyvin grup ", kuriai buvo suteiktos apsaugos vožtuvo funkcijos - išleisti garo pertekli . Ji privalo, gindama ind linink interesus, rašyti rezoliucijas, "g sdinti" valdži ir kitaip ginti partijos ir jos statytos Vyriausyb s stabilum . Tai ypa aiškiai pasimat š. m. sausio 25 dienos nuskriaust ind linink susirinkime Savivaldyb s aikšt je. Pora šimt naivuoli kilnojo rankas, palaikydami si lomas rezoliucijas, užmirš , kad nevykdomi ne tik valdžios pažadai, bet ir Seimo statymas, kad šios rezoliucijos - tai kompresai numir liui.

Suprat s, kad mano paruošta kalbel nebus toleruojama nei susirinkimo vadov , nei jam pritarian ios publikos, tikiuosi, kad ji gal t b ti išspausdinta laikraštyje.

Aš, nors prie šios valdžios apvogtas tiktai tris kartus (vedant lit , "Gausoje" ir LAI banke), jei neskaity iau sodo namelio apipl šimo, dr stu pareikšti, kad turime reikal su pl šikavimo sistema. Vienus pl šia "elegantiškai" per bankus ir kompanijas, kitus - brutaliai gatv se ir namuose. Ir pl š iki paskutinio si lo taip, kaip apipl š tuos vargšus, kurie, jau nebetek vilties, pasmerk save l tai savižudybei: jie, gindamiesi nuo bado, pardavin ja savo krauj . Kai jau nebeliks ko pl šti, ši sistema pareikalaus duokl s vaikais. Mergaites eksportuos Brazilijos viešnamius ir arab harumus, o berniukais naudosis homoseksualist bordeliuose.

Mieli žmon s, esame ne tik apvagiame, bet ir mulkinami. Liaudies išmin iai šmaikštaudavo, kad igonas savo vaik pliek ne už tai, jog šis vog , bet už tai, kad leidosi pagaunamas. Lygiai taip ir m s reikale. Ir gimtoji partija, ir visi kiti "aukl ja" premjer ne už tai, kad suorganizavo ši avanti r , bet už tai, kad kvailai ir juokingai kliuvo drauge su pavaldiniu iš VRM. Sunku patik ti, kad išaukl s, nes nusikalt li pasaulio veik jai jau apr pino

atitinkam staig informacija apie nešvarius kažkieno biznesus, ir užtenka tiktai j pajudinti, kai prad s "degti" ne tik atskiros ypatos, bet ir visa piramid . Tod l daugumie iai gins Seime Premjer iki paskutinio kraujo lašo arba iki susividuriavimo. Netvirti balsai ir iš "mažumos" pus s, si lantys palikti Premjer , iki jis gr žins ind lius.

Aš nesitikiu atgauti ind lio nei po vasario 1 d., nei po kovo 1 d. Atgausime tik tada, kai nustosime tik ti gražiomis pasak l mis, kai išmoksime pasverti ir vertinti politikus ne pagal kalbas, bet pagal darbus ir išsirinksime dor valdži . Ir tada aš pasižadu atsi- imti savo varganus skatikus paskutinis, bet su viena s lyga: kad policija vien dien gangsteri ataman , pravarde Stabilizatorius, ne automobiliu Lukiškes vežt , bet varyt p s i Gedimino pro- spekto viduriu.

Vyrai, B ting s dar neparduokime

"Autonomiška (daugiakanal) šalies energetikos sistema lems Lietuvos politin ir ekonomin nepriklausomyb . Tam reikalingas nuo Rusijos kapitalo nepriklausomas naftos ir jos produkt importo ir eksporto terminalas" (T vyn s s jungos, Lietuvos konservatori programa ir veiklos kryptys 1994-1997 metams, 24 p.).

"Politinius santykius palengvint alternatyvaus Rusijos monopoliniams žaliav šaltiniams naftotiekio ir dujotiekio nutiesimas" (T vyn s s jungos, Lietuvos konservatori rinkim programa. T vyn s s jungos žinios. Nr 8. 1996 04 05, 3 p.).

Šios dvi citatos rodo, kokie protingi žmon s ruoš TS(LK) dokumentus. Deja, po Arkadijaus Volskio vizito Vilni ši dokument svarba gerokai nublanko, tod l premjeras Seime garsiai pareišk , kad B ting s terminalas Lietuvai nebeturi strategin s reikšm s ir pinig jam statyti n ra. Terminalas reikalingas tik Rusijos naftai eksportuoti (apie tai ir klyk savo laiku žalieji), tod l ir jo statyb tegu finansuoja tie, kurie ja suinteresuoti.

Atskirai paimtas B ting s terminalas iš ties nereikalingas. Tai iau kai kalbama apie Lietuvos savarankišk energetikos sistem , kurios šerdis yra nenutr kstamai dirbanti Mažeiki "Naftos" mon , be terminalo jos sivaizduoti ne manoma. Kaip dirbt Mažeiki "Nafta", jei B ting s terminalas prad t pilti Rusijos naft tanklaivius. O taip - kiek B ting dirbt , tiek Mažeikiai stov t . Iš Birž Mažeikius ateinantis 720 mm skersmens naftotiekis apskai iuotas taip, kad apr pint mon s visiškam apkrovimui per metus reikalingus 12 mln. ton žalios naftos, skaitant ir tam tikr rezerv . Statomas B ting s - Mažeiki naftotiekis b t to paties paj gumo. Pasvajokime, kad busimieji B ting s šeimininkai bus mums labai draugiški ir Mažeikius pasiekusi Rusijos naft dalinsis per pus . Ir tokiu atveju Mažeikiai pus met stov s be darbo. Nedisponuojant tiksliais duomenimis, b tinais darant ekonominius paskai iavimus, tenka naudotis nuogirdomis. Jei Mažeiki "Nafta" per metus perdirbt 12 mln. ton šalies naftos, ji valstyb s išdui sumok t nemažiau kaip 500 mln. lit

mokes i , neskaitant netiesioginio pelno visam kraštui. Dirbdama puse paj gumo, duot ir pus pajam . Pelnas iš B ting s terminalo b t , skai iuojant po 6 dolerius už perpompuot naftos ton , 36 mln. doleri . Toliau aritmetika labai paprasta: 144 mln. minus 250 mln., minus 106 mln. Kas turi tikslesnius duomenis, tegu persiskai iuoja ir dar akivaizdžiau pamatys, ko vertas šis Vagnoriaus, Andrikien s, Kunevi ien s ir Menkeys biznis.

Turint duomenis, privalu pasiskai iuoti, per kiek laiko atsipirk-t terminalo statyba, tas vienas milijardas lit . Jei tai vykt per dvejus - trejus metus, tai b t nuod m neieškoti kredit , kad ir su didesnis pal kanomis. Juk kalbama, kad gerai dirbanti Mažeiki "Nafta" duot bent penktadal biudžeto pajam .

Kokie dar galimi variantai? Lietuvai labai prastas variantas b t , jei Rusija nusitiest dujotiek B ting -Polockas. Tai b t lygiavertis priedas prie Rusijos karinio transporto Karaliau i . Ir nesukontroliuojamas, ir ne m s saugomas. Kitas variantas b t toks: pasistatome terminal , o Rusija Mažeikius apr pina nafta iki soties. Terminalas ir jo naftotiekis stovi be darbo, o mes, kaip sak žinoma ekonomist "lazdomis barškiname per tuš ius vamzdžius". Su tomis pa iomis lazdomis galima pabarškinti ir per ner kstan ius Elektr n kaminus. Gal ne visi žino, kad Elektr nai nedirba, o tik smilksta, darydami žymius nuostolius. Ta iau jei Visagine AE sustoja, Elektr nai per valand pasiekia reikaling galingum . Kitaip gyventi ir negalima. Taip ir terminalas. Jis daryt tak net ir nedirbdamas.

Yra dar daug šios problemos aspekt : Mažeiki benzino kokyb , jo realizavimo rinkos ir t. t. Viskam reikalingi ekonominiai paskai iavimai, ta iau, kai pradedama svaidytis demagogija atsiduodaniais lozungais, nejuokais ateina mintis, kad ia kažkas ne taip. Lyg vietoj "prichvatizacijos" ateit "raschvatizacija". Labai ne tikinamas argumentas, kad b dos atveju Lietuva degalais gali apsir pinti per Klaip dos terminal . Degalais - taip, bet Mažeiki žaliava - ne.

Kalbos n ra, kad privatizuotos mon s dažnai dirba efektyviau nei valstybin s. Užtenka palyginti Europos ministerijos darb su kit valdiškai nerangi ministerij darbu. Vis d lto žvelgiant tolim perspektyv , reikia tiksliai paskai iuoti, ar verta terminalo statyb privatizuoti.

1996 m.

Naftos terminalas - pasaka be galo

Žodis "Terminai" yra išvestas iš lotyn kalbos žodžio "Terminalis" - riba, siena ir verstinas lietuviškai s voka - "galutinis sustojimas". Konkretiu atveju taip vadinamas prielaukos statinys, skirtas perpilti naftos produktus iš tanklaivio kranto rezervuarus arba atvirkščiai. Apie naftos terminalą pajūryje pradėjome kalbėti nuo Gorbačiovo blokados laikų, kai buvo pamąstoma užsukti naftos sklendes. Ir ne tik kalbėjome, rašėme, bet ir begal kartų posėdžiavome, važinėjome, vaikšiojome, skraidėme, skelbėme nutarimus ir... nieko nedarėme. Galimybė iki valiai pasijuokti ir iš terminalo statytojų ir iš jo priešininkų, jei nebūt labai labai liūdna.

Per sovietinės okupacijos penkiasdešimt metų Lietuvos kiskio (o kartu ir energetika) buvo vystomas kaip sudėtinis SSRS kio dalis neatsižvelgiant respublikos poreikiams ir resursams, o, priešingai, stengiantis kaip galima labiau sumažinti Lietuvos ekonominį savarankiškumą. Monistai buvo statomos ne tam, kad panaudot vietinį darbą, o tam, kad jį atvežt iš kitur, suformuodamos kolonizacijos židinius. Juos aprašinant pastovių darbų, reikėjo ir vietinių žaliavų. Plečiant šį procesą, reikėjo kurti jį aprašinti energetinį bazą, todėl šiandien Lietuvos elektrinė bendras pajūmas gerokai viršija jos poreikius. Nemažai elektros energijos ir dabar eksportuojama. Kartu buvo intensyviai vystomos centralizuotos šilumos tiekimo sistemos, dujotieki ir naftotieki tinklai. Jie suformuoti rytų kryptimi, o vakarus ir kitomis kryptimis nieko nėra. Vietiniai energijos šaltiniai, esant dabartiniams krašto industrializacijos lygiui, patenkina 3% bendro 20 mln. tonų lyginio kuro poreikio.

Nepriklausomybės atkariai Lietuvai iškilę apsirėpinimo kuru problema. Ji kilo dėl kelių priežasčių: politinio spaudimo priemonių, politinio ir ekonominio nestabilumo Rusijoje, ryškaus

naftos gavybos maž jimo (1988 m. naftos buvo išsiurbta 624 mln. ton , 1991 m. - 515 mln. ton , prognoz 1993 m. - 351 mln. ton). Rusija gali virsti iš naftos eksportuotojos jos importuotoja.

Lietuva 1991m. importavo 11 mln. ton naftos. Ji iš Rusijos naftotiekiu buvo transportuojama naftos perdirbimo gamykl Mažeikiuose. Duj importas sudar 6 mlrd. m³, anglies - apie 1 mln. ton . Mažeikiai gali pagaminti 12 mln. ton naftos produkt , tarp j :

Aviacinio žibalo -	1010 t kst. ton ;
Automobilinio benzino -	2520 t kst. ton ;
Dizelinio kuro -	2880 t kst. ton ;
Buitinio kuro -	300 t kst. ton ;
Mazuto -	4020 t kst. ton ;
Suskystint duj -	360 t kst. ton .

Tuo tarpu 1991 m. Lietuvoje kuro poreiki strukt ra buvo tokia:

Aviacinis žibalas -	585 t kst. ton ;
Automobilinis benzinas -	1140 t kst. ton ;
Dizelinis kuras -	1080 t kst. ton ;
Buitinis kuras -	400 t kst. ton ;
Mazutas -	3900 t kst. ton ;
Suskystintos dujos -	125 t kst. ton ;
Kiti naftos produktai -	940 t kst. ton .

Palyginus skai ius matome, kad Mažeiki "Nafta", dirbdama visu paj gumu, gali ne tik apr pinti Lietuv naftos produktais, bet ir eksportuoti. Pagal technologij Mažeiki NP "Nafta" buvusioje Soviet S jungoje buvo moderniausia, bet palyginus su išsivys iusi šali analogiškomis mon mis yra atsilikusi, o jos gaminama produkcija neatitinka tarptautini kokyb s reikalavim . Siekiant ekonominio augimo, j b tina modernizuoti. Dabar pus gamyklos išnuomota Rusijai, ir vargu ar nuomininkas tuo r pinsis.

Bendrasis m s elektrini galingumas sudaro 5729 MW, iš j 52,5% tenka atomeinei elektrinei, 46% šilumin ms elektrin ms ir tik 1,5% hidroelektrin ms. Šilumin s elektrin s sunaudoja vis Mažeikiuose pagaminam mazut ir nemažai gamtini duj .

Taigi matome, kad Lietuvos apsir pinimas kuru ir elektros energija visiškai priklauso nuo Mažeiki "Naftos". O ji visiškai priklauso nuo žalios naftos tiekimo iš ryt , nes esam lietuviškos naftos gr žini eksploatavimas gali patenkinti ne daugiau kaip 3-4% poreikio, o tai sudaro vis Lietuvoje manom išgauti naft . Toks naftos kiekis Mažeiki NP apr pint darbu maždaug vien savait per metus. Apsir pinti naftos produktais geležinkeliu ir autotransportu galima, vaizdžiai sakant, tik vaistams, nes per minut Lietuvoje buvo sunaudojama daugiau kaip 2 tonos benzino ir daugiau kaip 7 tonos mazuto.

Rimtai galvojant apie valstyb s nepriklausomyb arba bent jos gerov , naftos terminal reik jo statyti gerokai prieš kovo 11-t j . Geriausia buvo statyti ne Ventspilyje, o Lietuvos teritorijoje. Tada piktdžiugavome broliams latviams kiaul pakiš , o dabar jie prašo 15 USD už vienos tonos naftos atvaram iš Ventspilio iki Mažeiki . Kaina ne pagal m s kišen . Anais laikais, deja, valdantieji svajones apie Nepriklausomyb vertino tiktai pagal Baudžiamojo kodekso straipsnius.

ia nenumatoma diskutuoti d l terminalo statybos vietos ir argument už ir prieš. Jeigu m s paj ris b t išstis rojaus kampelis, vis tiek reik t vienoje vietoje j prakirsti vis m s labui, norint išlikti tautai ir valstybei. Iš viso rekreacin m s paj rio vert gerokai perdedama. Kai okupacijos laikais prie j ros gal jome prieiti tik keli kilometr pliažuose, aišku, tai buvo ne kainojama vertyb . Galvoti apie poilsiavie i pl tim paj ryje ne visai realistiška. M s lietingos vasaros ir 16-19 C° Baltijos j ros vandens temperat ra pasaulio d mesio nesulauks. Gal kas gal t papasakoti apie Švedijos paj rio kurortus? Juk Švedija turi ne 90 kilometr paj rio. Galima kalb ti tik apie vietinio turizmo ir poilsio poreiki patenkinim . Dar gal koks nors patriotiškai nusiteik s išeivis, gal koks nors mažiau pinigingas žmogelis iš Vitebsko ar Tiumen s užsuks retkar iais, tod l nirtingos žali j atakos prieš terminalo statyb visuomen je sukelia ne tik pritarim ir užuojaut , bet ir visai kitokias mintis. Jei patys nepasistatysime savo terminalo, j mums pastatys ir nederins su niekuo. Kalbos jau girdimos, girdimi ir nelabai tikinantys komentarai, kad Rusija terminal statys prie Peterburgo.

Terminalo statyba yra valstybinio m stymo indikatorius vi-
siems premjerams ir ministrams. Jeigu nevykdomas konkretus
darbas, tai reiškia, kad simuliuojama pati valstyb . To valstyb s
simuliacijai jau prisiži r jome pirmosios premjer s ir jos vicep-
remjero laikais. B dami sitikin , kad Lietuvos nepriklausomyb s
atgavimas t ra tik laikinas epizodas, ir pasivaikš ioj ant trumpo
pavad lio po Europ v l sugr šime jauk "matuškos" prieglobst ,
jie užsiimin jo kuo nor jo, tik ne Lietuvos reikalais. Panašiai gal-
vojo ir elg si penkis premjerus pergyven s energetikos ministras.
Net laikina naftos pri mimo priepilauka Klaip dos uoste, kuri
pernykš iu vyriausy b s nutarimu tur jo jau b ti pastatyta, iki šiol
dar nebaigta, nenutiestas naftotiekis, nekalbama ir apie aukštos
tampoj linij Visaginas-Kruonis.

Naftos reikalus siekiama sutvarkyti Surgute ir ten buvo pasi stas
ministras su galiojimais. Pasi stas vienas iš žmoni , kuriems gal-
voje jau ne kalk j , bet sicementav s vokos "duos", "gausiu", o
žodžius "parduos", "pirksiu" reikia mokytis kaip svetim kalb .
Kaip jis pasinaudojo savo galiojimais, k pasiraš ir ko nepasiraš ,
sužinos tik istorikai, bevartydami archyv bylas. Visi tikin jimai,
tarp j ir paties Prezidento, kad ministras nieko nepasiraš , skam-
ba kažkaip ne tikinamai. Juo labiau, kad neteko gird ti, jog kokios
nors Europos valstyb s ministras b t važiav s kur nors naftos
pirkti. Pakankamai solidi fig ra šitame biznyje b t "Mažeiki
naftos" gen. direktorius. Gerai bent tiek, kad p. Lubys, prieš apleis-
damas premjero kabinet , stengiasi j palikti švar ir nelemtuosius
galiojimus atšauk , ta iau trispalv v liav l , nuvežta Surgut ,
v l demonstruojama Maskvos pasitarime. Tik kime, kad reikalas
kieno nors impi mentu nekvepia, net jei šis b t manomas...

Premjero A. Šleževi iaus Vyriausy b s programoje numa-
toma realizuoti darb kompleks , apimant naftos terminal ,
produktotiek Klaip da-Mažeikiai ir valstybin s naftos perdir-
bimo mon s rekonstrukcij . Sakytume "Dieve pad k", jei tai
atsispind t valstyb s biudžete, dabar tai panašu an laik
geguž s I-osios š kius. Toliau programoje žadama "artimiausiu
metu" prad ti priimin ti naftos produktus per Klaip dos uost
(ekstremaliomis s lygomis). O kod l negalima neekstremaliomis
s lygomis?..

Kelia nerim naujos žali j akcijos. Nelabai suprantama, kod l technini ekonomini terminalo statybos skai iavim užsakymas pavestas JAV firmai "Fluor Daniel". Ar m s universitetai ir ekonomikos institutai nepaj g s to paskai iuoti? Ar reikalingas tikslumas iki vieno cento? K darysime, jei jie rodys, kad terminalas paj ryje ekonomiškai neefektyvus? Visai manoma, kad klausim "Kiek bus 2x2?" bus atsakyta: "O kiek ponui reikia?"

Jau raš me, kad pirmasis naujosios valdžios uždavinys yra Rusijos kariuomen s išvedimas. Tikime, kad tai bus laiku padaryta, tuo labai pakeliant p. Brazausko, p. Šleževičiaus ir p. Butkevičiaus autoritet tautos akyse. Juolab, kad koki nors strategini nuostoli tikrai n ra. N ra ir šimto kilometr nuo Sapackin s iki Vištyio. Ir dar jei tie kilometrai tiesiasi per draugiškos šalies teritorij .

Antrasis, bet svarbiausias uždavinys yra padaryti, kad Rusijos naftotiekio kilpa ant Lietuvos kaklo niekad neužsiveržt . Tada prad tume kalbas apie kitus uždavinius.

Kaip praturt ti iš nuostolingos gamybos, arba apm stymai statym leid jams, saugotojams ir mokes i rink jams

Pragriaud , pradund jo Lietuvoje finansini piramidži gri tys, apvogt ar tiesiog išsidalint bank bankrotai. Žmon s tapo atsargesni ir mažiau pasitikintys vairi suk i pažadams. Šie nauj finansini piramidži statyti nusidangino net Albanij . Lietuvoje, norint dar kart apipl šti pilie ius ar valstyb , jau rei kia tobulesn s technologijos, antros ar tre ios kartos suk iavimo mechanizm . Besidomintiems, kaip tai daroma, pateikiame supa- prastint schemel .

Yra AB "Trinta", gaminanti trintukus, atsiradusi privatizavus ar prichvatizavus valstybin gamykl . Jos vieno lito vert s akci- jos išsidalintos taip: Jonui - vienas milijonas, Petruui - kitas mili- jonas, t kstan iui On , gaminan i trintukus, - tre ias milijonas. Pa ios akcijos yra menamos, nes vengiant j padirbin jimo, jos pakei iamos akcininko ir "Trintos" sutartimi, bet svarbiausia šiame reikale yra tai, kad "Trinta" be biržos paslaug gali savo akcijas ir pirkti, ir parduoti. Pirmaisiais metais, bankams dar mokant 40% metini pal kan , "Trinta" išmoka 10% dividend , kitais metais dirba nepelningai ir nieko nebeišmoka. Jos akcijos vert nukrinta iki 10 cent . Gamybai vykstant, "Trintos" kasoje atsiranda pinig , vertybini popieri biržoje pastebimas staigus pagyv jimas - už "Trintos" akcijas mokama po 60 cent . T pa i dien Jonas par- duoda "Trintai" milijon savo akcij . Kiekvienas gali pagalvoti, kad žmogus prarado 400 000 lit ir belieka j pagail ti. Kit dien akcij vert v l nukrinta iki 10 cent , Petras vis j milijon nusi- perka už 100 000 lit . Kiekvienas pagalvoja: ir kam jam j reikia...

Pra jus pusme iui "Trintoje" v l atsiranda pinig , akcijos v l pabrangsta iki 60 cent . Š kart jau Petras parduoda j milijon

"Trintai", o kit dien Jonas nusiperka t milijon akcij iš "Trintos" už 100 000 lit . Dabar v l abu turi po milijon akcij ir dar po pus milijono lit grynais. Ir joki pajam mokes i . Štai jums menkavert s akcijos ir nuostolingi sand riai. Ir pa iai "Trintai" šeiminink pasibizniavimai ne visai nuostolingi. Ji, kaip negavusi pelno, nemoka valstybei mokes i , nemoka ir dividend nei Jonui, nei Petru, nei t kstan iui On . Šias operacijas atliekantis "Trintos" direktorius, kur samdo Jonas su Petru, neatsiklausdami On , už savo tri s gauna atlyginim , tik 5 kartus didesn už Respublikos Prezidento, neskaitant I-ojo laipsnio valstybin s pensijos, paskirtos prisimenant, kad direktorius gavo medal SSSR Liaudies kio pasiekim parodoje už ilgai trinan io trintuko diegim septintoje "piatiletkoje".

Štai tokia schema. Gyvenime ja kaip štampu nesinaudokite. Paieškokite subtilesni , situacijai pritaikyt variant .

Jonas ir Petras ia veik kaip algebroje X ir Y. stat reikšmes ir išsprend lygt , pamatytum te, kad tai investitoriai iš Ramiojo vandenyno salose esan ios Santo Pilypo de Kanapija valstyb s pilie iai rusakalbiai Volfovi ir Šiugermen. Su direktoriaus pagalba išsiurb gamyklos peln , apyvartines l šas ir banko paskolas, jie organizuoja naujas pasipelnijimo galimybes. d j gurkl atitinkamoms instancijoms, jie išleidžia nauj akcij emisij su fiksuotais ir kaupiamais 25% metiniais dividendais. "Kaupiamieji" reiškia, kad bus išmokami kaip dainoje apie Marcelik , "... jei ne šiomet - kit met". Kiekviena Ona, turinti 1000 akcij , turi ir teis sigyti j dar už 3000 lit . Na, jeigu ji dar neband laim s Kauno holdinge, "Sekund je" ar "Gausoje", kod l jai ia nepabandyti. Vienais metais - 25%, kitais, tre iais - jau ir 100%. Nesvarbu, kad negaus, bet jie nepražus kaip anekdotiniame kin banke.

O jei kas nors susidom t ekonominiais investitori stebuklais, tai esant reikalui, gali b ti paskelbta, kad Santo Pilypo de Kanapija sala per paskutin žem s dreb jim nuskendo be p dsak kaip Atlantida, su visais popieriais. Vietiniams veik jams sk sti nereik s, jie ir toliau pl duriuos kaip tas "daiktas" aket je, nes moka nardyti po m s statymus.

1997 m. kovo 11 d.

Valstybės kėlimas - ne vienos dienos darbas

Ne kartą ir ne man vienam tenka išgirsti klausimą: "Ar tokios Lietuvos valstybės norjome, ar už tokį kovojome?" Šis klausimas išreiškia nusivylimą, kad milžiniškos, pasauliui stebinusios pastangos atgauti laisvą, atkurti valstybę davė tik gana apgailėtiną rezultatą. Valstybė yra, bet ji panašesnė paramstyti daržinai, negu gyvenamam namui. Taip, mūsų valstybės dar ne visai užbaigta. Dar daug jėgų teks dėti statant jos rėmą, o dar daugiau proto. Nusimesti svetimą jungimą užteko, tačiau viduje apsikuopti proto neužteko.

Po 1918 m. vasario 16 d. valstybės kėlimo tušioje vietoje. Viskas buvo daroma nuo pačios pradžios. Gal todėl kuriamasis darbas vyko daug skėmingiau. 1990 m. atkurtą valstybę, nepriklausomybę kaip stogą užvožėm ant perpuvusių sovietinės sistemos struktūrų, kurios visada buvo tik normalaus pasaulio iškreivintas atspindys. Neišardėme ir senojo LTSR valdžios aparato, griozdiško, nepaslankaus, pilno defektų. Per šešerius metus jis buvo ne kartą perdažomas ir lopomas, tačiau iš esmės pasiliko nepakitęs, inertišškai šliaužiantis ta kryptimi, kuri buvo užprogramuota jo kėlimo pradžioje. Kiek nori gali trypti kojomis ir kumšiais mojuoti prezidentai, premjerai ir Seimo nariai, o šis biurokratinis aparatas daro savo ar, tiksliau sakant, nedaro ko reikia.

Norėdami sukurti valstybę tokia, kokios trokštame, turime kurti naują, vakarietiško tipo valdymo struktūrą su padidinta valdininkų ir tarnautojų atsakomybe, besilygiškai vykdania statymus. To nepadarysime nepriėmus desovietizavimo statymo, neparuošę desovietizavimo programos. Pirmiausia turi būti desovietizuota teisėsauga ir teisėtvarka, pagrindiniai valstybės ramsčiai. Jei to nenumato storos partijos programos, apie tai nekalbą kandidatai, tai jie veikla verta tiek, kiek akliukai miuks jimas.

Aš kviečiu Trakų apygardos rinkėjus balsuoti už mane, Nepriklausomybės partijos iškeltą kandidatą, tik ši partija atvirai pasisako už desovietizavimą. Balsuojančius už mane prašau balsuoti ir už Lietuvos krikščionių demokratų partijos sąrašą Nr. 21.

Mažoji Lietuva iki Tilž s akto ir po jo

Šiomet sukako 80 met nuo daugelio svarbi vyki Lietuvos valstyb s istorijoje. Nepamiršamas ir Tilž s akto paskelbimo aštuoniasdešimtmetis. Nepakankamai žinomas, gal kiek ir ignoruotas vykis turi toki reikšm Lietuvai, kad yra vertas daug didesnio d mesio. Šia proga reik t prisiminti jo ištakas ir pasekmes šiai dienai ir rytojui.

XX amžius žmonijos istorijoje bus minimas ne tik kaip nesvajot civilizacijos ir technologij pasiekim epocha, bet ir kaip nereg t savo mastu nusikaltim žmonijai laikmetis. Juos padar du broliai dvyniai - komunizmas ir nacionalsocializmas. J siekimai gyvendinti beprotiškas id jas suk l karus, pareikalačiusius daugiau kaip šimto milijon žmoni mir i , užbaigusi t nelaiming j kan ias, paniekinim ir nužmoginim .

Jaunesnysis monstras nacionalsocializmas, Europoje siaut j s 10 met , žlugo po pralaim to karo ir nugal toj kietai vykdytos denacifikacijos. Niurnbergo procesas visam pasauliui atskleid naci nusikaltimus, negailestingai nubaud kaltus ir pasmerk pa i nacionalsocializmo ideologij . Pagal nuopelnus buvo atseik ta ir mažesnio rango NSDAP ir SS leiteriams ir fiureriams. (NSDAP - nacionalsocialistin vokie i darbo partija. Nat ralu, kad po to visos "darbu" besikrikštijan ios partijos kelia tam tikras reminiscencijas). Tik pašalinus mažiausias galimybes atželti nacizmo šaknims, vokie i tauta prad jo efekting žyg demokrati jos keliu. Lygiai taip negailestingai buvo susidorota kitose Europos šalyse su naci kolaborantais.

Rafinuo iausia komunizmo forma bolševizmas, sik nij s Rusijoje Soviet S jungos pavidalu, egzistavo beveik 70 met ir paskleid daugyb metastazi kitose šalyse. Nuo Vakar Europos

intelektual ideologini svai iojim iki Šiaur s Kor jos nekrok-ratijos. Jis laik si teroru, misdamas verg darbu ir milžiniškais gamtos turtais. Ši bolševik valstyb klupdama po proletariato diktat ros stiprinimo ir pasaulin s revoliucijos kurstymo našta, negal jo išlaikyti karini ir ekonomini lenktyni su laisvai besivystan iomis Vakar demokratijos šalimis ir žlugo. Marksizmo klasik ekonomini teorij gyvandinimas milijonus žmoni išmarino badu, o išlikusius laik ant vegetavimo ribos. Dar bai-sesnius nusikaltimus dar komunist ideologijos gyvandinimas, tap s daugelio taut genocidu.

Komunist klasi kovos ideologija pasirod tokia pati žmog driška, kaip ir naci ras s teorija. Naciai gal jo žmog nužudyti d l jo nosies formos, o komunistai tai gal jo padaryti revoliucinio karš io laikais, jei tartinas žmogus naudojosi nusi-kalstamu buržuaziniu atributu - švaria, balta nosine.

Europos tautos, sud jusios nesuskai iuojamas aukas, išsivadavo iš komunizmo, sugriaudamos jo valstybines sistemas. Prad ta kalb ti apie galutin komunizmo žlugim , užmiršus, kad du svar-biausiai sugriuvusios sistemos elementai išliko. Tai komunist partija ir, nors ir sur dijusi, bet d l to dar gr smingesn , soviet karo mašina.

Komunist partija soviet valstyb je buvo praradusi prastin politin s partijos form . Ji buvo tapusi parazituojan iu "komu-nizmo statytoj moral s kodeksu", tai yra krikš ioniškosios moral s antipodu, besivadovaujan iu antsluoksniu. Jei jos ei-liniai nariai visuomen je naudojosi tik gana s lygiškomis pri- vilegijomis, tai aukštesn s hierarchijos bonzos už komunistini ceremonial atlikin jim gaudavo visk , ko tik širdis geid . Šie žmon s, atsigav po juos ištikusio šoko d l sistemos gri ties, vi-sais manomais b dais siekia revanšo - komunizmo sistemos res-tauravimo.

J tikslams labai palanki terp yra išsivadavusi šali perd tas demokratizavimasis. Vakarykš iai "mokslinio komunizmo" kep jai šiandien patys pirmieji pradeda klykti apie demokrati-jos pažeidimus, jei tik daroma tai, kas jiems nepatinka. Didži j pasikeitim dezorientuotoje visuomen je jiems v l pavyksta užimti pozicijas ir politikoje, ir ekonomikoje. M ginimai diegti

demokratij Rusijoje neišvengiamai krypta specifin rusišk situacij - "smut", nes demokratijos negalima užsid ti kaip kepur s. Vakar demokratija labai skausmingai buvo kuriama ne mažiau kaip du šimtus met . Iš "smutos" Rusijoje iki šiol atsiradavo tiktai totalitarizmo formos. M s laikais tai gr st kiek pakitusio komunizmo restauravimu.

Kaip atrodyt komunizmo restauravimas? Netenka abejoti, kad b t einama jau pramintu keliu. B t panaikintos žmogaus teis s, pašalintos demokratijos laisv s. B t sunaikinti ar izoliuoti visi, tikintys religiniais, nacionaliniais, laisvos rinkos ir laisvo meno "prietarais". B t atstatyta autoritarin piramid . Teroro ir represij strukt ros apvaldyt visas gyvenimo sritis. Tod l v l atsirast gili ekonomin ir kult rin stagnacija, s lygojanti žmoni degradacij ir mankurtizm . Šis kelias yra beviltiškas ir neperspektyvus, nes neišvengiamai griaua sistem . T a iau šios sistemos griau iai, vadinamosios "j gos" strukt ros (kariuomen , viešoji ir slaptoji policija) klesti ir sugeba išlikti. Jei sava valstyb jau nebepaj gia j išmaitinti, jos pradeda dairytis silpnesnius kaimynus. Susiklos ius aplinkyb ms, tai gali sukelti pasaulin katastrof .

Tad pasaulio tautos turi žinoti, k pridar totalitariniai režimai. Jos privalo suprasti, kokius pavojus kelt j egzistavimui komunizmo atgaivinimas Ryt Europoje, nekalbant apie savaip besivystan ias komunistines Azijos valstybes. Niurnbergas-2, jei gu jis vykt kad ir Vilniuje, turi atskleisti komunist nusikaltim mast , daug kart pralenkiant naci nusikaltimus.

Jeigu naciai sušaud ar duj kameroose užtroškino 6 milijonus žyd , tai Stalino komunistai, 1930 m. vykdydami kolektyvizacij , tiek išmarino badu ukrainie i . Jeigu karo metu vokie iai keršydami už nukautus savo karius Lietuvoje, ekijoje ar Italijoje sušaud po šimt ar daugiau žmoni , tai Leninas siunt telegramas Rusijos miestus su pasmerkimu: "Šaudykite šimtais!". Ir visur tai buvo vykdyta "nesukant galvos", ar tai pateisinama. Jeigu d l Stalino išprovokuoto "visaliaudinio karo" Baltarusijoje žuvo kas tre ias pilietis, tai Rytpr siuose buvo išskersti beveik visi gyventojai. Ir tai atlikta tokiais b dais, kad net rafinuo iausi Holivudo siaubo ir sekso filmai nedr st parodyti k nors panašaus.

Komunizmo nusikaltimai žmonijai ir žmoniškumui niekada nebus visi atskleisti, nes jį per daug. Tačiau privalu jį parodyti tiek, kad Vakarų šalyse pagaliau pradėtų sklaidytis mirazas, plevenantis nuo "Susitikimo prie Elbės".

Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio, Politinių kalinių ir tremtinių sąjungos, Politinių kalinių ir tremtinių bendrijos ir Politinių kalinių sąjungos sutarimu pradėtas tarptautinio kongreso komunizmo nusikaltimams pasmerkti rengimas yra drąsus žingsnis. Reiks daug jėgų ir lėšų, kad renginys būtų reikalingas. Reiks didelės materialinės ir moralinės paramos. O svarbiausia - išreklamavimas. Kol kas juntamas nemalonus simptomas - žiniasklaida tyli. Reiškia JIE netiki, kad kongresas vyks. Jei bus trenktas iš visų pabėgėlių, taps aišku, kad darbas jau gerai eina.

Kongreso rengėjai turi suprasti, kad teks turėti reikalą ne tik su praeities šmėkla, bet ir su dabartiniais, labai gudriais jos gynėjais, pakeitusiais ne vien kailį. Sėkmingai suruoštas kongresas komunizmo nusikaltimams pasmerkti bus labai svarbus žingsnis link Niurnbergo-2.

Dabar mums nesuprantama, kodėl, kuriantis ir plečiantis Lietuvos valstybei, beveik neskiriama dėmesio vakariniams sritims ir Baltijos jūrai. Iki pat Žalgirio mūšio jos buvo dovanojamos ar keičiamos, ginčijamos. Jau Karalius Mindaugas padarė pirmą neapdairų žingsnį. Spaudžiamas prieš, Livonijos ordinui už pagalbą turėjo užrašyti dalį jam pavaldžioms žemioms. Tarp dovanotų žemių atsidarė Nadruva ir Skalva. Mindaugo dovanojimo aktai teikė kryžiuojuoms tik formalų teisę valdyti užrašytas žemes - jas dar reikėjo užvaldyti. Šios žemės gyventojai atkakliai priešinosi vokiečiams atjimui. 1260 m. liepos 13 d. mūšyje prie Durbės lietuviai kariuomenės sutriuškino Livonijos ordino ir jėgų talkininko Prūsijos ordino kariuomenę. Prieš kryžiuojuis sukilo pavergtieji prūsai, latviai ir estai. Tuomet Mindaugas 1261 m. pradžioje viešai nutraukė santykius su Livonijos ordinu, ir jo dovanojimo aktai neteko galios. Beje, daugelis istorikų šiuos aktus laiko Livonijos ordino falsifikatais, kuriais ordinas norėjo pagrįsti savo teisę lietuviai žemes. Tačiau bet kuriuo atveju šie aktai yra rodymas, kad minimais metais tos žemės buvo valdomos Mindaugo.

Mindaugin s Lietuvos žinovas istorikas Edvardas Gudavius yra pareišk s: "Sunku pasakyti, koks buvo Mindaugo valdžios pobdis, bet aišku viena: t valdži jis tur jo, ir Livonijos ordinas buvo priverstas j pripažinti, nor damas gauti ši donacij ".

Deja, kart atsisakius valdžios, jos atgauti nepavyko iki šiol. Nepad jo nei ginklai, nei diplomatija. Jos pavyzdys yra Algirdo ir Kstuio derybos d l apsikrikštijimo, kurias apraš Livonijos ordino magistro palydovas, Livonijos kronikos autorius Hermanas iš Vartbergo.

"Tuomet taip pat vienas imperatoriaus giminaitis, kaip apie j buvo kalbama, vardu Plave, kuris ta iau buvo išstoj s iš Ordino, paskelb pas imperatori Ordino nenaudai, kad lietuviai nori krikštytis katalik tik jime. Imperatorius tuo lengvai patik jo ir reikalo iširti pasiunt Prahos arkivyskup , Opavos kunigaikšt ir Vokietijos magistr . Didysis magistras, pasirink s saugumu ir išlaidomis, atved juos pas lietuvius. Ten jie pristat savo pasiuntinyst . Ta iau lietuviai pareikalavo žemiau nurodyt sien : pradedant Mazovija iki Alnos up s ištak ; toliau leidžiantis Alna iki tek jimo Priegliaus up ir toliau iki pat j ros (Aistmari); toliau iki s riosios j ros, o iš ten s ri ja j ra iki tos vietos, kur Dauguva teka s ri j j r , po to kylant Dauguva iki tos vietos, kur Dauguv teka upelis, ištekantis iš Lubano ežero... Be to, jie reikalavo, kad Ordinas išsikelt dykr tarp totori ir rus ir saugot juos nuo totori puolim . Jie sak : "Jeigu gal sime pasiekti savo reikalavimus, tai vykdysime Imperatoriaus vali ". Tuomet pasiuntiniai, laikydami, kad reikalavimai ne manomi, gr žo nieko nenusprend ".

Istorikams verta patyrinti, kod l Lietuvos kunigaikšiai k l b tent tokius teritorinius reikalavimus, kurie nebuvo patenkin ti ir po Žalgirio m šio. Tai yra paliudijimas apie ypatingus ši teritorij tarpusavio ryšius. Tod l, kai po Melno taikos 1422 m. buvo nubr žta siena, išsilaikiusi iki 1919 m., ji buvo nubr žta per gyv tautos kn . Tokiu b du dalis Lietuvos virto Maž ja Lietuva. Tiesa, paskutinieji jogailai iai, Žygimantas Senasis ir Žygimantas Augustas visas baltišk sias žemes kuriam laikui buvo sujung vien valstyb , bet tai nebuvo Lietuvos Didžioji Kunigaikštyst , o Že pospolita. Greitai Pr sija išsivadavo iš

vasalin s priklausomyb s ir 1618 m. susijung su Brandenbur-
gu. Šioje valstyb je Mažoji Lietuva prad jo savit vystym si.
Gyventoj daugum sudar lietuviai asimiliavo pr sus, kuršius,
žemai ius ir nemažai vokie i . Pr s kunigaikš io perkrikštyti
protestantus, jie pajuto, kad skiriasi nuo Didžiosios Lietuvos
gyventoj ir prad jo vadintis lietuvininkais. Šis taut ir gen i ly-
dinys, giminingas kitam lydiniui, kuris formavosi Ryt Lietuvoje,
tur jo ir tok pat galing kult ros užtais . Maža to. Jeigu Ryt
Lietuvoje visuomen s elitas, tarp j dvasininkija, nepakankamai
kovojo už gimtosios kalbos išsaugojim , tai Mažojoje Lietuvoje
lietuvi kalba taip suklest jo, kad net Pr sijos karaliai lietuvi
kalba skelbiamus dokumentus ir pasirašydavo lietuviškai.

ia 1548 m. pasirod pirmoji lietuviška knyga. Tai buvo 79 pus-
lapi Martyno Mažvydo knygel "Katechismusa prasty žadei"
("Paprasti katekizmo žodžiai"). Be pagrindinio teksto, joje buvo
trumpas elementorius ir giesmyn lis. Šis leidinys labai reikšmingas
lietuvi kalbos istorijai. D l žini apie sen j lietuvi religij vertin-
gas tautosakininkams, o d l d t giesmi nat - muzikologams.
Jis - ir lietuviškos ortografijos bei literat rin s kalbos pradžia.

Pirmoji lietuviška knyga Karaliau iaus krašte nebuvo vienintel
ten parašyta lietuviška knyga. Labguvos klebonas J. Bretnas
pirmasis lietuvi kalb išvert vis Biblij (1590 m.). Tilž s kle-
bonas D. Kleinas pirmas išspausdino lietuvi kalbos gramatik
"Grammatica Litvanica" (1653 m.). Nybudži klebonas M. Pre-
torijus paraš mokslo darb iš lietuvi etnografijos "Pr sijos
grožyb s, arba Pr sijos teatras" (1685 m.), kitas Nybudži kuni-
gas J. Šulcas tapo pirmuoju grožin s literat ros vert ju, išvertusiu
lietuvi kalb "Ezopo pasak ias" (1706 m.). Valtarkiemio kle-
bonas P. Ruigys paraš pirm j lietuvi kalbos studij "Lietuvi
kalbos tyrin jimas". Tolminkiemio klebonas K. Donelaitis suk r
pirm j lietuvišk poem "Metai" (apie 1765 m.). Karaliau iaus
universiteto prorektorius L. R za surinko ir išleido pirm j
lietuvi liaudies dain rinkin "Dainos oder Litauische Volkslied-
er" (1825 m.). Šio universiteto lietuvi kalbos seminaro direkto-
rius F. Kuršaitis išleido pirm j kir iuot lietuvi kalbos žodyn
(1876 m.). Dvasinio tobul jimo klausimais daug raš Tilž s filoso-
fas Vyd nas (nuo 1912 m.).

Galima tik pasvajoti, kaip b t vyst sis šis kraštas, vokie i vadinamas Litauen arba Klein Litauen, jei nebaisus 1709-1711 met maras. Iki jo lietuvininkai sudar du tre dalius gyventoj .

Ištušt jusios sodybos buvo vokie i kolonizuotos. D l tuo metu prad tos ir toliau nuosekliai vykdytos vokie i valstybi (Pr sijos karalyst s, Vokietijos imperijos, Vokietijos Reicho) etnocidin s kolonijin s politikos vis daugiau vietos lietuvi prarado savo tautyb , radosi vis daugiau vokie i kolonist . 1938 m. beveik iš pus s krašto gyventoj , sudaran i lietuvi kilm s žmones, tik kas šeštas (apie 70 t kst.) buvo laikomas lietuviu, ta iau Karaliau iaus krašte dominavo baltiški (lietuviški ir pr siški) vietovardžiai, kurie, nors ir su vokiškom gal n m, bylojo, kad ia - ne vokišk šakn kraštas. Tai ypa erzino nacius, ir jie 1938 m. saku pakeit apie 60% sen j krašto pavadinim (per 2000 vietovardži) vokiškus, pavyzdžiui, Aukštagiriai (lietuviškai - aukštas miškas, nuo 1312 m. vokiškai - Augstagirren) virto Gross Baum, Pilkalnis - Schlossbergu.

Spartesnis Vokietijos vystymasis užtikrino Mažosios Lietuvos gyventojams geresnes ekonomines s lygas lyginant su rus pavergta Didži ja Lietuva. Tod l dauguma lietuvinink buvo patenkinti savo gyvenimu ir demonstravo ištikimyb Vokietijos kaizeriui, ta iau prasid jus tautiniam atgimimui Didžiojoje Lietuvoje, lietuvininkai j smarkiai par m . Spaudos draudimo laikais Tilž ir Ragain r m bei spausdino ne tik maldaknyges ir kalendorius, bet ir "Aušr ", ir "Varp ", ir kitus laikraš ius. Tuo laiku ir atsirado mintis d l abiej Lietuvos dali susijungimo.

1918 m., Vokietijai pralaim jus kar ir vasario 16 d. paskelbus Lietuvos nepriklausomyb , sujudo ir lietuvininkai. Tilž s spaudoje pasirod informacija, kad Wilsonas Amerikos lietuviams pažad j s Maž j Lietuv iki pat Karaliau iaus prijungti prie Lietuvos valstyb s. Prezidentu pasipiktino Ragain s ir Tilž s valdžios šulai, per spaud pareišk , kad tokie pažadai yra skaudus antausis ne tik vokie iams, bet ir Vokietijos lietuviams. Birutininkai L. Deivikas, M. Jankus, E. Simonaitis, J. Stronglys ir J. Vanagaitis jiems atkirto, kad vokie iai neturi teis s kalb ti lietuvi vardu. Nieko nelauk , šie birutininkai susiorganizavo Pr s Lietuvos tautin komisij ir po keli dien dideliu tam metui 100 000 egzempliori tiražu išleido

Pašaukim lietuvininkams "Pabuskit!". Jame informavo, kad Vokietijos kancleris jau priėmė Amerikos prezidento reikalavimus ir sutiko atiduoti Lietuvai lietuviškas Vokietijos dalis ir klausė: "Ar tad mes dar tylsim, snausim ir lėsim toliaus po vokišką dangalą? Ten, kur Labguva, Vėluva, srutis, Darkiemis, Geldap - tai vis yra lietuviški kraštai. Dabar valanda par jo pasauliui apsaityti, kad mes su Didžiąja Lietuva esame vienos motinėlės".

1918 m. lapkričio 16-ąją, Pašaukimo pasirodymo dieną, išvairi Mažosios Lietuvos krašto savosios Tiltė suvažiuotai steigė Prūsijos lietuvių tautinį tarybą ir išsirinko darbo prezidiumą: E. Simonaitis (generalinis sekretorius), V. Gailis ir J. Vanagaitis (visi iš Tiltės). Pirmininku buvo išrinktas susirinkime nedalyvavęs Prūsijos landtago deputatas kunigas V. Gaigalaitis (jo vardas buvo parašytas kvietimais susirinkimui). Deja, V. Gaigalaitis, paveiktas irzlės vokietininkų reakcijos "Pašaukim lietuvininkams", per Karaliaučiaus laikraštį "Koenigsberger Allgemeine Zeitung" atsisakė tarybos pirmininku. 1918 m. lapkričio 30 d. vėl Tiltėje susirinkusi Tautinė taryba nutarė naują pirmininką nerinkti, vadovavimą pavesti darbo prezidiumui ir priėmė tokį santarpių pobūdžio deklaratyvią, žinomą Tiltės akto vardu:

Mažosios Lietuvos Tautinės Tarybos

AKTAS

Atsižvelgdami į tai, kad viskas, kas yra, turi teisę gyvuoti, ir tai, kad mes, Lietuviai, žmonės, Prūsijos Lietuvoje gyvenantieji, sudarome šito krašto daugumą, reikalaujame mes, remdamiesi ant Vilsono Tautų paties apsisprendimo teisės, priglaudim Mažosios Lietuvos prie Didžiosios Lietuvos. Visi savo parašu šitą pareiškimą priimančieji pasižada visas savo jėgas už vykdimą minėto siekio pašvęsti.

J. Vanagaitis, D. Diveikas, M. Banaitis, K. Kiupelis,
J. L. Bartas, J. Gronavas, M. Mačiulis, J. Juška,
V. Gailius, A. Smalakys, M. Lymantas, D. Kalniškis,
E. Jagomastas, L. Deivikas, E. Bendikas, M. Klekus,
K. Paura, F. Škaitis, J. Arnašius, J. Užpurvis,
M. Reidys, V. Didžys, J. Margis.

Tiltėje, lapkričio 30 d. 1918 m.

1919 m. balandžio 8 d. Tautin taryba per Lietuvos delegaciją perdavė raštišką reikalavimą Versalio taikos konferencijai pirmininkui G. Clemenceau, kad lietuviškiausia Rytpr si dalis iki Labguvos, sruties, Darkiemio ir Geldap s - b t prijungta prie naujosios Lietuvos. Tai buvo lietuvinink tautinio jud jimo kulminacija. Šimtmeiais susikaupusi energija išsiveržė tokia entuziazmo banga, kuri, ko gero, b t galima palyginti su m s pa i patirta S j džio laikais.

Deja, abi Lietuvos dalys buvo per silpnos vykdyti realų susijungimą. Lietuvos užsienio reikal ministras prof. A. Volde- maras kreipėsi 1919 m. vasario 24 d. memorandumu Versalio taikos konferencijai, keldamas šį klausimą. Jo balsas nebuvo išgirstas, nes lenkai ir pranc zai tuo metu rezgė savo planus, kaip pertvarkyti Pabaltiją. Stipri Lietuvos valstyb b t jiems kliudžiusi. Todėl Versalio sutartis nuo Vokietijos atskyrė tik nedidelį Mažosios Lietuvos dalį šiaurėje nuo Nemuno ir ją pavadino Klaipėdos kraštu. Šis terminas pirmą kartą buvo pavartotas lenkų pateiktame memorandume.

Klaipėdos kraštas tapo lietuviams Mažosios Lietuvos pakaitalu, o vėliau net buvo pradėtas vadinti Mažąja Lietuva. Mažosios Lietuvos padalijimas paspartino tolesnį lietuvių silpimą. Užnemumėte. Liovėsi gyvavusi Birutė draugija, o 1923 m. ir vokiečių kurta lietuviška literatūra draugija. Ilgai, iki 1935 m., išsilaikė Vydūno vadovaujama Tilžės giedotojų draugija. Visaip vokiečių persekiojama lietuvių Mažojoje Lietuvoje silpo, bet neišblėso iki 1944 m., kai sovietinė invazija nusiaubė viską, kas buvo gyva.

Nežiūrint Mažosios Lietuvos padalijimo, Prūsijos Lietuvos tautin taryba nenustojo veikti. Ji persikėlė pranc zų okupuotą Klaipėdą, 1919 m. gruodžio pabaigoje ji kreipėsi Lietuvos valstybės tarybą, prašydama kooptuoti Prūsijos Lietuvos atstovus dr. Vilią Gaigalaitį, Jurgą Streiką iš Šilokariamos (Šilutės) apskrities, Kristupą Lekšą iš Tilžės apskrities ir Martyną Janką iš Ragainės apskrities. Valstybės taryba vienbalsiai nutarė juos kooptuoti. 1920 m. vasario 20 d. Klaipėdoje vyko Prūsijos Lietuvos tautin tarybos posėdis, kuriame buvo priimtos rezoliucijos dėl abiejų Lietuvos dalių susijungimo sąlygų. Vasario 21 d. buvo

viešai ir iškilmingai paskelbta visam pasauliui, kad Mažoji Lietuva nutraukia su Vokietija visus ryšius ir Tautos valia susijungia su Didžiąja Lietuva.

1920 m. kovo 21 d. šis aktas Mažosios Lietuvos atstovų, kooptuotų Valstybės Tarybų, buvo paskelbtas jos iškilmingame posidyje, Kauno rotušės salėje. Tai buvo simboliškas susijungimas. Realus susijungimas vyko tik 1923 m. sausio 15 d. po sukilimo. Lietuvos kariuomenės 7 pėstininkų Ž. K. Butegeidžio pulkas

Klaipėdą žengė 1923 m. kovo 1 d. ir pasitraukė 1939 m. kovo 22 d., kai Hitleris vienu "sujungė" visą Mažąją Lietuvą. Tada nei vienas klaipėdiškas nenujautė, kam jam ruošė šis susijungimas su Vokietija. Antrajame pasauliniame kare visa Lietuva buvo malama germaniškai slavų gėryne. Tačiau tai, kas ištiko Mažąją Lietuvą, neturi analogo. Pasaulio istorijoje nerasime kito tokio atvejo, kad visi krašto gyventojai būtų išžudyti ir ištremti, pakeisti visi miestai ir kaimų pavadinimai, sunaikinta visa materialinė kultūra. Žydintis kraštas per porą metų virto sulaukusia dykra, baisesnė už dykrą, atsiradusi karuose su kryžiuočiais.

Mažosios Lietuvos kraštą bolševikai laikė karu židiniu, o visus jos gyventojus - vokiečiais ir manė, kad jiems reikia keršyti už Vokietijos skriaudas Rusijai. 1944 m. spalio 9 d. rusų pulkininko K. Petrovskio 159-oji Polocko Tankų brigada perkirto pabėgimo šlaitą ties Šilute. Rusų tankai traukė vežimus ir arklius, išgrikareiviai plėšė vežamą turtą, prievartavo moteris ir jaunas mergaites. Pulkininkas Petrovskis už ryžtingą Šilutės užėmimą gavo generolo laipsnį ir Sovietų Sąjungos didvyrio vardą. Bet vis savo nužmogė jį Raudonoji Armija išlaisvintoja atskleidė Karaliaučiaus krašte - pagrindinė Mažosios Lietuvos dalyje.

1944 m. spalio 11 d. prasiveržė dukart Sovietų Sąjungos didvyrio generolo Ivano Černiachovskio 3-iojo Baltarusių fronto raudonarmiečiai užėmė 11 km pietvakarius nuo Gumbinės miesto esančią Nemirskiemių gyvenvietę (beje, joje XVII a. ir XVIII a. sandoroje tarnavo lietuvių raštijos veikėjas kunigas J. Kaimeilis). Kai po dviejų dienų rusai iš Nemirskiemių buvo išstumti, atsiskleidė joms siaubingai darbai.

Per Nemirskiemių einančiame plente tysojo tankų suvažinti civiliai gyventojai. Prie vienos daržinės durų kabojo nukryžiuotos

nuogos mergait s. Kitame gyvenviet s name gul jo 72 sadistiškai nužudytos moterys, 84 met moteriškai su kareivišku kastuv liu nuskelta pus galvos. Kitoje vietoje buvo suversta 50 sušaudyt pranc z karo belaisvi - žv riškumo liudytoj . Skubiai sukviesta tarptautin gydytoj komisija nustat , kad visos nužudytosios (net 8-12 met mergait s ir ta 84 met senut) buvo išprievartautos. Šios komisijos akto per 1946 m. Niurnbergo teism anglai ir amerikie iai nesutiko skelbti, nes man neetiška kelti savo s jungininko kari-nius nusikaltimus. Taigi bolševizmas nebuvo teisiamas.

Masin s žudyn s Karaliau iaus krašte buvo iš anksto subran-dinta niekšyb . Vienas j ideolog buvo generolo erniachovskio štabo propagandistas, 53 met žydas rašytojas Ilja Erenburgas. Atsišaukime karius jis raš : "N ra nieko, kas vokie iuose b t be kalt s - nei tarp gyv j , nei tarp mirusi j . Raudonarmie iai, šventai vykdykite draugo Stalino nurodym ir sumindžiokite fašistin žv r jo urve. Sulaužykite germanišk j moter rasin pasididžiavim . Pasiimkite jas sau kaip savo teis t grob . Žudykite, narsieji raudonarmie iai!" Šiuos atsišaukimus ant pilkšvai m lyn atvirut s dydžio lapeli šimtat kstantiniu tiražu išspausdino Kauno ir Vilniaus spaustuv s.

Panašiai elgtasi paj ryje - raudonžvaigždžiai l ktuvai bom-bardavo pab g li vilkstin . Karaliau iuje raudonarmie iai vert vaikus kasti didžiul duob ligotiemis ir išsekusiems žmon ms gyviems užkasti. Netoli Ragain s miesto 20 rus kareivi išprievartavo lietuv , maž vaik motin , j akivaizdoje, po to, apipyl benzinu, j sudegino. Karininkai, tiesa, taip nesielg . Jie, pasirink sau gražesnes, ir užvalgyti duodavo, ir pagirdydavo, o pergul j ir paleisdavo. Užsi musi pl šikavimu, moter priear-tavimu ir civili , ypa vyr , žudymu raudonarmie i drausm visai pakriko ir net ištisi daliniai d l to v luodavo nurodytas fronto pozicijas. Tod l dalini vadovyb buvo priversta žudynes apriboti.

Po viso siaubo, 1951 m. geguž s m nes , iš srut s geležinkelio stoties buvo deportuoti paskutinieji 3600 krašto gyventoj . Pa ioje Karaliau iaus srityje j buvo surasta tik 189. Kiti atvežti iš Lie-tuvos ir Latvijos. Tai viskas, kas buvo lik iš 950 t kstan i ia gyvenusi 1939 m. Iš j apie 410 t kstan i buvo lietuvi kilm s.

Tuo metu okupantai, remdamiesi 1945 m. rugpjūčio 2 d. Potsdamo susitarimu, pagal kuri Karaliaus miestas ir sritis iki teritorini klausim sprendimo taikos derybose buvo pavestas valdyti Soviet Sąjungai, jau buvo užvežę šimtus tūkstančių kolonist iš Rusijos. Tai jau tarptautin padėtis susikomplicavo ir susidarė situacija, kad Vakarai galėjo pareikalauti grąžinti Rytprūsius Vokietijai. Soviet Sąjungos vadovai pavedė Moksl Akademijai paruošti mokslinį teiginį, kad lietuviai nuo amžių gyveno Karaliaus krašte. Tai be jokio vargo padarė P. Kušneris, parašęs knygą rusų kalba "Pietryčių Pabaltijo etninis praeitis". Tarptautinei padėčiai pagerėjus, ši knyga buvo išimta iš apyvartos ir sunaikinta. Pradėta skleisti kita teorija, kad Karaliaus krašte nuo amžių pradžios gyveno slavų gentys, tarp jų rusai, kažkodėl prieš savo pavadinimą pridėję raidę p - prūsai.

Po rusų kolonistų antplūdžio 1950-1960 m. Karaliaus krašte apsigyveno apie 40-50 tūkst. lietuvių (pabėgę nuo kolkos, buvę strigai, negavę leidimo grąžinti savo turimus politikinius tremtinius, chruščiovinsko reformos metu perkelti specialistai). Dėl vykusių (ir tebesitęsiančio) rusinimo proceso lietuvių skaičius viliu mažėjo. Paskutinio 1989 m. surašymo duomenimis užrašyti 18 678 lietuviai (2,2% krašto gyventojų). Manoma, jog tie duomenys netikslūs - lietuvių turėtų būti 20-25 tūkst. žmonių. Daugiausiai lietuvių užrašyta Karaliaučiuje - 3537 ir Tilžėje 2326. Tankiausiai gyvenama Gast, Ragains, Lazdynų rajonuose (kai kuriuose iki 30-40% gyventojų).

Ilgą laiką rusų administracija niekada neleido sikurti lietuvių draugijoms. Pirmoji Tilžės miesto draugija, sikurusi 1989 m., buvo registruota tik 1991 m. Dabar veikia jau 8 regioninės lietuvių draugijos: Karaliaus ir Tilžės miestų, Gast, Ragains, Lazdynų, Stalupnų, Gumbinų ir sruties rajonų.

Po ilgų prašymų ir tik sikišus pačiam Lietuvos AT pirmininkui V. Landsbergiui 1992 m. vasarą buvo registruota vis lietuvių draugijų bendrija. Tai jau, jei Lietuvos Respublikoje veikia 3 rusų kultūros centrai bei 20 rusų visuomeninių organizacijų ir daugumai jų Lietuvos valstybė yra suteikusi patalpas, Karaliaus krašte srietyje tik Tilžės ir Ragains lietuvių turi susirinkimams po savo kambarus.

Didel tak lietuvi dvasiai ir moralei gal t daryti atgaivinta katalik bažny ia, nes dauguma ia gyvenan i lietuvi yra katalikai. Bandymai registruoti Karaliau iaus katalik bendruomen buvo 1956, 1960, 1989 metais. Ta iau tik 1990 m. rugs jo m nes po demonstracini miši prie buvusios miesto Katedros griuv si valdžia registravo katalik bendruomen . 1991 m. vasar Romos popiežius perdav Karaliau iaus krašto Bažny i Maskvos arkivyskupo lenko T. Kondrusevi iaus žinion. Dabar krašte veikia 16 parapij - kelios lenkiškos, likusios lietuviškos.

Ilg laik katalikus aptarnavo tik vienas kunigas Gavronskis. Kažkada lietuviai kunigai ir vienuoliai skelbti Evangelijos vykdavo net Afrikos ar Amazon s džiungles. Dabar misijoms dirva ia pat - už Nemuno. Gal tod l ne domu...

Per vis Mažosios Lietuvos okupacijos laikotarp d l jos atgavimo dedama daug pastang : nuo kukli pamin jim Vilniuje iki rezolucij JAV kongrese, nuo 1946 m. lapkri io 6 d. Fuldos akto, iš esm s pakartojusio Tilž s akt , iki jo paskelbimo dienos, lapkri io 30 d., rašymo tarp min tin dien LR Seime.

Pragmatiškieji politikai tiek užsienyje, tiek Lietuvoje daugelio žmoni pastangas iškelti Mažosios Lietuvos problem tarptautin lyg ži ri kritiškai, kartais su ironija. Ši didži j valstybi sukurta problema neturi b ti apeinama Lietuvos politik . Turi b ti paruoštas veiks m planas vairioms situacijoms, formuojama nedviprasmiška visuomen s nuomon Mažosios Lietuvos klausimu.

Kad iki šiol d tos pastangos neduoda vaisi , kalta nuostata - pirmiausia kelti teritorines pretenzijas bet kam. Šitokia m stysena šiuolaikiniam pasaulyje gali sukelti tik priešiš k reakcij . Pasaulis baisesi, matydamas, kaip vyksta sien "perbraižymas" buvusioje Jugoslavijoje. Europoje valstybi sienos grei iau išnyks, negu bus pakeistos. Sien pakeitimas manomas tiktai po kažkokio katalizmo.

Tada kaip mums elgtis su savo pretenzijom Maž j Lietuv ? ia tekt mokytis iš japon . J politikai, suprasdami, koki reakcij Rusijoje sukelt Kuril sal sugr žinimas, neskuba. Jie ieško kito kelio. Ar jau taip svarbu nominaliai administruoti koki teritorij , ar ne svarbiau j valdyti realiai, tai yra ekonomiškai.

Kuril salose, pradį nuo protų vi kap lankymų, japonai jau stato pramonės monetas. Atsiklaidinti rusai ima suprasti, kad gyventi Japonijoje tikrai domiau, negu Rusijos užmirštoje, skurstančioje nuošalioje. Kai japonai ekonomiškai sitvirtins Kuriluose, o Rusijos karinis potencialas bus ten sumažintas, taps ne taip svarbu, kur žemėlapyje nubrėžta valstybių siena. Ir vieną dieną Kurilų obuolys prinoks...

Dabar sklindo gandai, kad vokiečiai ruošiasi paprasčiausiai nupirkti Karaliaučiaus kraštą. Ginkluoti jie yra pinigais.

Lietuva negali nelygintis prie Vokietijos ar Japonijos ekonominiams galioms. Tai jau yra kitos galimybės. Viena iš jų - tai silpniausiojo galimybės, kuri kartą jau padėjo atgauti Klaipėdą. Atiduodama silpniausiam, kad būtų lengva atimti. Antroji galimybės - natūrali krašto trauka, kuri turi būti visaip skatinama. Trečioji galimybės - Karaliaučiaus krašto gyventojų ryšiai su Rusija silpnėjimas ir baltiškasis bei europietišškasis asimiliavimasis.

Šioms tendencijoms plėtojantis Lietuvai susidarytų palankiausias sąlygas stiprinti savo tautą. Verslo srityje manomos net "kioskinės" investicijos. Žemės kio perspektyvos vertos didžiausio dėmesio pirmiausia remiant ten kininkaujančius lietuvius. Statybininkai patys yra klinkojai. Visose srityse būtinas valstybinis planavimas, siekiant tvirtinti kuo didesnį ekonominį priklausomumą nuo Lietuvos. Apie Lietuvos valstybines investicijas kol kas kalbėti netenka, tai jau strateginiai taškai turi būti aiškūs ir dėl jų valdymo reikėtų daug ką paaukoti. Ne dėl to, kurie ateidavo į kraštą, kad jame numirtų, o dėl to, kuriuos krauju persunkta Mažosios Lietuvos žemė pripažins savais.

(Ruošiant šį straipsnį naudotasi Mažosios Lietuvos reikalavimų tarybos dokumentais)

1998 m. lapkritis

Ar karalius Gediminas varin jo ž siukus?

Taip, karalius! Jis pats šitaip save titulavo, šitaip j titulavo kaimynai. Rex, korolj. Tik m s pernelyg dori ir skrupulingi istorikai j nusodino. Padar didžiuoju kunigaikš iu. J , galingiausios Lietuvoje gimin s s n , už mus Mindaugo sost . Jo mažiau žym s broliai vald Polock , Minsk , Kijev . Jo vaikai ir an kai - ne tik kunigaikš iai Lietuvoje ir Rusioje, bet ir karaliai Vidurio Europoje. Tai vienas jo charakterio bruožas. Mes j vadiname Vilniaus k r ju ir nesvarbu, ar tai istoriškai teisinga. Tod l ir mažiau žinome apie jo karo žygius, o daugiau apie jo diplomatij ir statybas. B tent milžiniški statyb užmojai buvo kitas jo charakterio bruožas. Vilniaus pilies, beveik tuo pa iu laiku Lydos pilies statyba, gal dar Kriavas ir Medininkai. Paži r kime, kokie žem s darbai atlikti buvo. Sakoma, kad Vilnia Ner teka perkasu, kuris atskyr Gedimino kaln nuo Trij Kryži kalno. Paži r kime, kokie apsauginiai grioviai buvo iškasti Senuosiuose Trakuose apie pil . Kiek t kstan i kubini metr žem s perpilta kitur?! Arba perkasas iš Skais io ežero, per kur buvo nuleistas Trak ežer vanduo Lentvario ežer ir Ner ! Tokie buvo užmojai žmogaus, stausio ne tik pilis, bet ir Lietuvos valstyb . Jam neb dingi nei žirgas, nei kalavijas. Žinoma, jis juos tur jo.

Miestas, kur jis paskelb sostine, iki šiol n ra atsid koj s už tai, n ra pastat s paminklo. O kai m si statyti, tai, dievaži, nežinia, kas išeis. Visi nor tume t paminkl matyti ne kaip konkretaus žmogaus skulpt rin portret , o kaip tos epochos didingumo k - nijim . Mes ne sivaizduojame Gedimino nei seno, nei jauno, nežinome, ar jis buvo žemas ar aukštas, liesas ar storas. Mums to ir nereikia. Reikia, kad jis b t didis.

Atrinktasis iš daugelio kit projekt , žinoma, yra originalus ir meniškias. Bet ar jis patenkina m s l kes ius? Šio paminklo prasmingumas pasireikšt tada, jeigu jis stov t ant Tauro kalno, ant

Kreivosios pilies kalv ir matomas tik iš tolo. Gediminas ži r t savo miest , plytint dideliuose plotuose, per erdv ir laik .

Dabar, ranka palie iamas, apži rimas iš arti ir gr stas senamies io sp st , maketas kyriai perša mint , kad tai senas gaspadorius varo pulkel ž siuk , tik vietoje rykšt s jo rankoje nenat raliai laikomas kalavijas. O nor t si matyti karali t sprendimo akimirk , kai jis valdingu rankos mostu parod : " ia! Mes, Lietuvos ir daugelio rus karalius, Žiemgalos kunigaikštis, kuriame miest šitoje vietoje. ia!" Tai gal jo padaryti ir s d damas balne, ir, kaip m s atveju, nus d s nuo žirgo. Tikt dar ir raštininkas, amžinantis valdovo sakym , ir darbu pasiruoš s m rininkas, ir juos saugantis karys. Jie b dingi Gedinmino epochai. Deja, viso šito n ra.

Šita vieta paminklui aiškiai netinkama. Vilnius turi savo Centr , savo šird - pilies kaln . j tur t b ti orientuotas paminklas. Ryšys ia yra b tinas ir neišvengiamas. Dabartin je vietoje j atsukus pil , praeiviai matyt tik arklio uodeg . Gal geriau b t statyti toje vietoje, kur dabar stovi paminklinis akmuo: Gediminas ži r t pili r mus, o praeiviai j . Kam nors kitam paminkl b t galima pastatyti bet kur. Gediminui - tik labai labai parinktoje vietoje. Ir tos vietos reikia kantriai ieškoti. Vilnius ir Gediminas - per daug susieti m s s mon je. Ži rovai iš karto pajus bet koki neties . Reikia š darb atlikti taip, kad jis, neduok Dieve, nesukelt atlaidžios šypsenos užsienie iui dabar, o m s an kams - ateityje.

1994 m. kovo 24 d.

Litvinai ir Litvinija

Šio straipsnio tema nėra nauja. Tiksliau kalbant, tai viena iš pamirštų temų. Vokiečių okupacijos laikais, prie Lietuvos generalinės srities prijungus Ašmenos, Svyri ir Smurgaini apskritys, kuriose lietuviams užsirašė tada dar iki 15% gyventojų, iškilo problema, kuo laikyti likusius jėgyventojus, kurie iš esmės būdami lietuviai kilmės, nesiryždavo tai prisipažinti greičiausiai dėl to, kad jau nebemokėjo lietuviškai. 1944 m. pradžioje pasirodė pagrindinis biuletenis, kuriame ši problema buvo domiai sprendžiama. Buvo siūloma rytinio Lietuvos pakraščio lietuviškos kilmės gyventojus, bet kalbančius slavų kalbomis, vadinti ne lietuviams, o litvinams. Jėgyvenamoji teritorija būtų vadinama ne Lietuva, ne Litva, o Litvinija. Ši teritorija, biuletenio autorių nuomone, turėjo apimti visą vadinamąjį etnografinį Lietuvą. Buvo siūloma šie idėjus Lietuvoje propaguoti taip intensyviai, kaip buvo propoguojama savo laiku Vilniaus vadovavimo idėja. Pati Litvinija turėjo būti lygiateisė Lietuvos dalis, o litvinai - pilnateisiai Lietuvos piliečiai. Kas to biuletenio autoriai, šiandien sunku nustatyti, nebent patys atsišauktų.

Sugrąžė sovietiniai okupantai nepripažino Lietuvai ne tik mintį trijų apskričių, bet neužsiminė ir apie tai, kas buvo žadėta 1940 metais. Litvinijos klausimas tapo nebeaktualus ir pamirštas, net nesulaukė jokio dėmesio.

Šiandien jau iant tam tikrą tautinį santykį suaktualėjim Lietuvos rytiniame pakraštyje, o taip pat lietuvių, vartojančių kasdieniniame gyvenime slavų kalbą atšakas (vadinamąsias "vėiči" ir "džėk" kalbas), ieškojimus savo vietos Lietuvos visuomenėje bei tradicinį "tuteiš" neapsisprendimą, galima litvinų problemą iš naujo panagrinėti iš dabartinių pozicijų ir bent keliais aspektais. Šio straipsnio teiginiai yra hipotetiniai, bet jei sulauks dėmesio ir kils diskusija, tai ji bus vaisinga.

Paprastai tautos kuria savo valstybes, bet yra ir atvirkščias procesas - valstybės kuria tautas. Šis laikas ryškiausias pavyzdys

- Jungtinis Amerikos Valstijų. Iš vairių tautų, net iš vairių rasų susikūrus valstybei, formuojasi amerikiečių tauta ir niekam galv neatėina mintis juos laikyti angliais vien dėl to, kad jie kalba angliškai. Kažkas panašaus vyksta Afrikoje. Buvusiose kolonijose, kurių sienos buvo nubrėžtos Europos kabinetuose su linijute, tapusiose nepriklausomomis valstybėmis, piliečiai priklauso vairiausioms gentims. Juos jungia, pavyzdžiui, prancūzų kalba. Ko gero, prancūzai kalbantys Kinašos gyventojai pradėjo jausti skirtumą tarp savų ir vakarietiškų artimųjų, dabar Angoloje kalbami portugalškai.

Panašus procesas vyko Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje po Vytauto Didžiojo valdymo. Pralaimėjus ir laimėjus mūšiuose žuvusių kėstaniams lietuviai tapo ne manomas kitatauti asimiliavimas. Lietuviai jau netapo dominuojančia tauta. Iš jų

- jotvingiai, baltai ir juodieji gudai, totoriai ir rusai - mišinio, nuolat atskiedžiamos lenkiškais nuotakais, formavosi nauja tauta. Manant, kad gudai atsirado rytiniams baltiejiems priemiesiams provoslavijai, o su jais ir slavų kalba (tai patvirtina jotvingių pavyzdys), naujoji tauta iš esmės buvo baltiška. Intensyviausias jos formavimasis buvo Vilniaus, Naugarduko, Polocko, Minsko ir iš dalies Trakų vaivadijose. Valstybės pakraujuose (Žemaičių seniūnijoje, Bresto, Vitebsko vaivadijoje) tai vyko ne taip intensyviai. Spartesnė integracija buvo tarp paslankiausios visuomenės dalies - karių, bajorų ir ponų. Šie ir konservatyvūs valstiečiai išlaikydavo savo identitetą, asimiliuodami savo luomo atvyklius, jei tik šie nebėdavę gauseni.

Lietuviai ir jotvingiai kalbos buvo pakankamai skirtingos, tad nesusidarė baltiškų kalbų persvara, o dėl jau susiformavusios slavų raštinės poveikio naujoji tauta vartojo rytų slavų dialektus su dideliu lietuviškų žodžių kiekiu. Mūsų kalbininkai turėtų nustatyti, ar lietuviški žodžiai, aptinkami LDK raštuose kalboje, yra substratiniai ar patekę XIV-XVI amžiuose. Tačiau ši kalba galutinai neprigijo ir tik sudarė lygias poras kelioms unijoms su Lenkija - sigalitiški kalbai, kurią gavo daugiau teisiu negu Lenkijoje. Pavyzdžiui, teismo dokumentai Lietuvoje nuo 1697 metų buvo rašomi tik lenkiškai, o pačioje Lenkijoje iki pat paskutinio padalinimo - lotyniškai. Nepriklausomai nuo to, kad tie žmonės bent

jau viešajame gyvenime vartojo ne lietuvi kalb , jie bes lygiškai laik save lietuviais ir patys save vadino, ypa sigal jus lenk kalbai, litvinais. Tai buvo nepaprastos vidin s potencijos tauta, pagimdžiusi daug žymi politik , karvedži , mokslinink ir meninink .

Vieni pirm j litvin buvo Jogailai i dinastija. Netur dami n lašo lenkiško kraujo, jie kalb jo lenkiškai, vald Lenkij , bet niekuomet nenutrauk ryši su Lietuva, didžiavosi savo kilme. J laikais Lietuvoje istorijos scen išeina daug asmenybi ir ištis šeim jau su nebelietuviškomis pavard mis. Yra dar Alš niškiai, Giedrai iai, K sgailos, Goštautai, ypa Radzvilai, kuriuos dabar atkakliai pravardžiuojame Radvilomis (nors Gedimino nevadinome Gedminu), ta iau Kiškai, Tiškevi iai, Sapiegos, Pacai, Chodkevi iai-Katkai, Oginskiai ir daugyb kit pon ir bajor su nelietuviškomis pavard mis gyja Lietuvoje vis didesn tak ir atsidavusiai dirba jos labui. Charakteringos j pavard s yra sudarytos pagal slavišk t vavardžio form , ta iau iš mažybin s vardo lyties, pavyzdžiui, Tiškevi ius, Petkevi ius, Mickevi ius ir t. t. Taisyklingai jas sudarant, tur jo atsirasti Tichonovi ius, Petrovi ius, Dmitrijevi ius. Matyt, Tiška, Petka, Micka pakliuvo gyventi tarp lietuvi ir taip liko vadinami iki pat žilos senatv s ir mirties arba tikri lietuviai taip pakrikštyti nerado reikalo užsiimti gramatikos klausimais. Ir vienas, ir kitas atvejis rodo, kad šios pavard s formavosi daugiau lietuviškoje nei slaviškoje aplinkoje. Ir m s dabartiniams "vi iams" nereik t kurti nepagr st teorij šiuo klausimu, o vadinti save litvinais, kaip tai dar j garbingi prot viai, kaip tai dar karvedys Tadas Kosciuška, inžinierius ir mokslininkas Kazimieras Simonavi ius, poetas Adomas Mickevi ius, istorikas Teodoras Narbutas, politikas ir kompozitorius Mykolas Kleopas Oginskis, kompozitorius Stanislovas Moniuška, ministras ir pramonininkas Antanas Tyzenhauzas bei daugelis kit žymi žmoni .

Sav s kaip atskiros, savarankiškos tautos suvokimas litvin buvo jau iamas iki XIX a. pabaigos. Tai liudija ir Vilniaus konfederacija 1792 m., ir bajorijos pastangos atstatyti Lietuvos valstyb su Napoleono pagalba 1812 m. Tai liudija ir Rusijos šiaur s vakar gubernij gyventoj surašymas apie 1860 m., kai lietuviais Gardino apskrityje buvo užrašyti 39%, Pružan apskrityje - 40%, Vol-

kovisko apskrityje - 48%, Slonimo apskrityje - 51% gyventoj . Vilniaus gubernijos Vilniaus apskrityje lietuvi buvo 61%, Trak apskrityje - 89%, Lydos apskrityje - 59%, Ašmenos apskrityje - 50%, Švenioni - 79% gyventoj . Netenka abejoti, kad "litovcais" buvo užrašomi ir lietuviai, ir litvinai.

Litvin kultūra, skaitant ir Vilniaus universiteto veiklą, padėjo atsigauti pačiam lietuvi tautai, pažadino jos sąmonę. Kita vertus, dėl lenk kalbos vartojimo ji buvo be ceremonijų pasisavinta lenk . Nuodugniai ištyrę klausimą, pamatysime, kokios juokingos yra lenkiškos pasakos apie lietuvi laukiniškumą, apie lietuvi nedkingumą už atneštą lenk kultūrą. Iš tiesų yra atvirkesnė. Atmus neteisėtai lenk pasisavintą litvin kultūrą iš lenkijos kultūros, jos pranašumai likt labai problematiški. Deja, kai kurie lietuvi kultūros tyrinėtojai, tarp jų ir V. Mykolaitis-Putinas, šiuo atveju nuėjo paskui lenk pavidalą, atsisakydami teisėtai mums priklausančio Lietuvos kultūros paveldo. Reikėjo 30 metų nugyventi Vilniuje, kol suvokėme ir bene T. Venclovo lėpomis pasakėme, kad visas Vilniaus meno lobynas yra neatskiriama lietuvi kultūros dalis. Tarpukario laikais susiformavęs požiūris, kad lietuvi kultūra geriausiai reprezentuoja tik liaudies dainos, audiniai ir kopylstulpiai statulėms, buvo neteisingas ir žalingas. Jam susiformuoti padėjo Vilniaus okupacija, jo atskyrimas nuo pagrindinės tautos dalies. Dabar mes jau suvokiame, kad Lietuvos kultūros paminklai yra vienodai ir Trakų pilis, ir Kauno rotušė, ir Vilniaus Šv. Onos bažnyčia, ir Nidos žvejų namelis, ir dvarai su parkais ir kad tokie paminklai esama ne tik Lietuvos teritorijoje. Lietuvos kultūrai priklauso ir XIX a. pirmojoje pusėje operos spektakliai, statyti Vilniuje, ir XIX a. pradžios Marijonos Karvelytės-Muravskos teatras. Ši kultūra buvo tokia galinga, kad integruodavo ir nelietuviškos kilmės asmenis, tokius kaip poetas Husovian, Sarbievij, Juzef Kraševsk, tapytojas Pranciškus Smuglevičius .

Vertindami litvin kultūrą, turime sąsmoningai, kad tai yra Lietuvos ir tik Lietuvos nuosavybė, kad ir kokią taktiką ji yra padariusi kaimyninėms tautoms.

Lietuvos-Lenkijos valstybei praradus nepriklausomybę, po nelaimingų 1831 m. ir 1863 m. sukilimų, bendri vargai ir praradi-

mai didel dal litvin patrauk lenk pus . Tik dabar prasid jo tikrasis sulenk jimas. Lenk kalbos sigal jimas XVI-XVII a. dar nebuvo sulenk jimas. Dabar jie prarado savarankišk politin s mon , prad jo bes lygiškai orientuotis Varšuv . Tai Lietuvai tur jo tragišk pasekmi . Vienas iš žymiausi jau XX a. litvin , nu jusi šiuo keliu, Juozas Pilsudskis (beje, lietuviškai nepamirš s) savo politin je veikloje grei iausiai d l asmenini ambicij pirm viet stat Lenkijos interesus. Lenkijoje jam buvo daugiau erdv s pasireikšti. Jis Lietuv telaik savo kuriamos imperijos "nuo j ros iki j ros" dalimi, nors suvok , kad ji yra tikroji jo t vyn . Nesugeb j s ap iuopti organinio ryšio tarp lietuvi ir litvin , savo planuose suskald Lietuv tris dalis: vakarin su Kaunu, vidurin su Vilniumi ir rytin su Minsku. Iš to sekusi gen. I. Želigovskio avanti ra 1920 m. lietuvi ir lenk santykiams priskald malk ilgiems laikams. Patys litvinai tapo Pario obuoliu. Didel j dalis po tarpukario ir sovietin s okupacijos prad jo suvokti save kaip lenkus, kažkiek j orientavosi Lietuv , atsi-rado ir gudiškoji atmaina. Tod l šiandienin s situacijos Ryt Lie-tuvoje negalima vertinti kaip prastinio tautini mažum klausimo. Tai netolygu nei austr pad iai Piet Tirolyje, nei vengr pad iai Rumunijoje. Lenkiškai ir gudiškai kalbantys Ryt Lietu-vos gyventojai etniškai n ra tikri slavai. Jie yra LDK palikimas, jos produktas, tod l bet kokios pretenzijos iš šalies primesti savo sprendimus b t neteis tos. ia užsimezganti konfliktin situaci-ja gal t išsispr sti vieninteliu teis tu ir teisingu b du, jei vien dien išgirstume litvin pareiškim , kad jie tebeegzistuoja ir yra pilnateis ir neatskiriama Lietuvos tautos dalis. Ir b t labai svar-bu, kad tok pareiškim suprast , atsisakydami prietar , lietuviai ir žemai iai.

1992 m. liepos 29 m.

Apie Dainius ir Dainav

Išnykusios ir nepalikusios rašto paminkl vakarin s ais i gentys dabar vadinamos kalbinink rekonstruotais vardais, kar-tais labai s lygiškais. Tokie yra sembai-sambiai-samiai-zemiai, to-kie yra pagud nai-pagezonys, pamed nai-pamezonys. Panašus ir jotvingi likimas.

Gentys, gyvenusios rytus nuo pr s ir pietus nuo lietuvi , senuosiuose šaltiniuose yra vadinamos vairiai. Rus ir lenk metraš iuose minimi *jotvingi*, *jatviezi* ir pan. Lenk kronikose gre-ta ši ly i aptinkamas sulotynintas pavadinimas *pollexsiani*, kur lyg atitikt slaviškas *poleš iuk* - gal pali gyventojas. Kryžiuo i metraštininkai šalia *Jetuen*, *Jetiven*, *Jetivesen* ir pan. vartojo ir suvo-kietintas formas žodžio s duvis, pasiskolinto iš pr s tarmi .

Dokumentuose, rašytuose Lietuvoje karaliaus Mindaugo lai-kais, minima ir Deynove.

Didysis m s kalbininkas prof. K. B ga, pasirink s dažniau rus metraš iuose vartot pavadinim *jatviagi*, sukonstravo jo lie-tuvišk form - *jotvingiai*. Sis skambus žodis, dabar rašomas šiek tiek pakeistas - *jotvingis (-iai)* - tvirtai prigijo literat roje, ta iau jis kelia ir tam tikr abejoni . Jau pats prof. K. B ga aiškino, kad lietuviai gal j savo kaimynus vadinti ir jotviais (K. B ga. Rinkti-niai raštai. III t., V., 1961, 154-156 p.). Ta iau nei jotvingio, nei jot-vio nepatvirtina nei lietuviškoji toponimika, nei liaudies kalbos faktai. Lietuvoje daug pavadinim ir pavardži su šaknimis *gud-*, *latv-*, *žem-*, kurie liudija apie ryšius su kaimynin mis gentimis, ta iau neaptikta nei vieno su šaknimi *jotv-*. rodin jimas esant ryš tarp *jotvingio* ir Šaki rajono upelio Jotijos, jos intako Jotupio bei kaimynin s Jotul s yra nelabai tikinamas, kaip ir kiti panaš s bandymai gen i pavadinimus sieti su hidronimais tik siauroje apylink je. Taip yra su Lietauka, kuri prievarta "sulietuvinama" Lietav . Priesaga *-auka* neb tinai slaviškos kilm s. Yra Plentauka, su kir iu gal n je, užpelk j s upelis Kruonio apylink je, Nemu-nod, por ger varsn rytus nuo Apsuonos, yra žodis Žaliaukos.

Vargu ar s saja tarp Lietaukos ir lietuvio, tarp Jotijos ir jotvingio yra pakankamai tvirta.

Tiesa, apie Nemuno aukštupį, daugiausia pietus nuo jo, aptinkama apie 15 slaviškos darybos toponimų, kildintin iš "jatviezi", bet jie gana toli bent jau nuo dabartinė lietuvi kalbos ribos.

Esant tokiai situacijai, galima daryti išvadas: arba lietuviai netur jo bendros sienos su jotvingiais, arba juos vadino kitu vardu, arba *jotvingis* yra netiksli rekonstrukcija. Pirmą reikia iš karto atmesti. Svarstant antrą, tekt pagalvoti, kad žodis *jotvingis* gal jo reikšti ne žmogaus tautybę, o jo socialinį padėtį, jo priklausymą laisvą kariuomenei, dalyvaujančią raitelių kariuomenėje - jotyje. Lietuvi kalboje žodis *jotis* aptinkamas ir S. Daukanto raštuose, ir liaudies dainose: "Ar pasivysi joties pulkel?". Ar žodis *jotis* buvo jotvingių kalboje, kol kas niekur nepaliudyta, tačiau tai nereiškia, kad jo negalėjo būti. Prasiški, latviški ir lietuviški antroponimai ir toponimai liudija buvus baltiškas - jotvingių - giminingas sanskrito yata - "eina" (V. Toporovas. Prasiški kalbos žodynas I-K. M., 1980, p. 19, rus kalba). Atkreiptinas dėmesys ir sanskrito *yodha* - "karys". Turdami reikalą su slavais, išdidūs kariai gal jo prisistatyti esant "jotvingiais", maždaug riteriais ar bajorais. Bet paralelūs su prasivingiais, jei šie būtų vyti, prieš vijimo dalyviai. Slavai šį žodį ilgainiui gal jo pradėti vartoti genties pavadinimui taip, kaip iš skandinaviško *varigr* - "draugininko" - pasidarė *variag*. Kitais atvejais jotvingis, paklaustas "Kas tu esi", irgi išdidžiai atsakydavo - "Mardas", kas reiškė žmogus (žr. Baltistica XXI(I), 1963, Z. Zinkevičius. Lenkų - jotvingių žodynas). Iš tokio atsakymo slav kalbose gal jo atsirasti Mordas, Mardos, lietuviškai Mardosas.

Atsakymo, kaip šiuos žmones vadino lietuviai, ieškoti reikia seniausiuose lietuviškos kilmės dokumentuose, toponimikoje, hidronimikoje ir antroponimikoje.

Mindaugas 1253 m. su kitomis žemėmis kryžiuoiams padovanojo pusę teritorijos.

Deynowe'o 1259 m. dokumente (tegu jis būtų na ir falsifikatas) buvo parašyta: "Denowe totw, quam etiam Jetwesen vocant". Restauruojant šį pavadinimą, be jokio abejoni gaunama Dainava. Dainavos ir jotvingių ryšys nurodomas ir Lietuvos Metraštyje

(Lietuvos metraštis, V., 1971, 62 p.). Kur buvo ši Dainava ir kokie jos ryšiai su jotvingiais?

Dalis tyrin toj man j buvus pietin je dabartin s Suvalkijos dalyje, kiti, iš j pažym tini lenk mokslininkai H. Lovmianeskis ir A. Kaminskis, taip pat žiugždin "Lietuvos TSR istorija", jai skyr vis Užnemun . Tyrin toj , matyt, besir musi tik kai kuriais rašytiniais šaltiniais, nuomon s šiuo klausimu sutapo. Jotvingiai, palik p dsakus dešiniajame krante, buvo laikomi pab g liais nuo kryžiuo i . M s laikais Dainava dažniausiai vadinamas pietinis Lietuvos pakraštys, ta iau toks šio pavadinimo vartojimas turi viso labo tik nesen politin s kilm s tradicij , at jusi iš V. Kr v s rašt , tod l moksliniu poži riu yra nepriimtinas.

Tikslinant senosios Dainavos ribas, reikia pasiremti žinomu d sniu, apie kur A. Tautavi ius, remdamasis M. J. Grinblatu, raš : "Yra nustatyta, kad etniniai gyvenvie i pavadinimai atsiranda tik kit "gen i " ar taut apgyventoje teritorijoje ir parodo nauj j gyventoj etnin skirtum nuo juos supan i sen j vietini gyventoj . Toponimai, kil iš vienos ar kitos genties ar tautyb s vardo, negali atsirasti tos pa ios genties ar tautyb s gyvenamoje teritorijoje" (A. Tautavi ius. Lietuvi ir jotvingi gen i gyvent plot rib klausimu. LTSR MA Darbai, ser. A, 2/21/, 1966, p. 166).

Šio d snio esm nenukent s, jei jis bus prapl stas mintimi, jog etnin s kilm s pavadinimai gali atsirasti ir dviej gen i ar tautybi pasienyje. ia pavyzdžiu gali b ti vadinamoji "Krivi i linija", nubr žianti tam tikro laikotarpio sien tarp lietuvi ir gud .

Norint pasinaudoti min tu d sniu, žinant šalies pavadinim , reikia pasitikslinti ir pa ios genties pavadinim . Dainava be jokios abejon s yra daini kraštas. Abu žodžiai turi t pa i šakn , o *dainys* yra pamatinis, nes yra be priesagos. Priesaga -*ava* šiuo atveju turi kuopin reikšm , panašiai kaip žodyje velniava ar berniava, o ne labiau paplitusi "up s" reikšm kaip žodyje Daugava. Tai patvirtina ir tas faktas, kad daug grup mis

Lietuv persik lusi daini savo gyvenvietes pavadino Dainavomis. Etonimas *dainys* yra užfiksuotas ne tik toponimikoje, bet ir antroponimikoje, tapdamas pavarde Dainys, iš kurios

atsirado kitos bendrašakn s pavard s: Dainelys, Dainauskas, Dainavi ius, Daini nas. Slaviška forma *Dainovec* liudija buvus ir dainuv , bet retesni (palyg., *-litovec* - lietuvis), nors kirtis paskutiniam skiemenyje leidžia galvoti, kad *dainovec* gal jo atsirasti iš dainavie io.

K gal jo reikšti žodis *dainys* ir k bendro tur jo su daina ir dainavimu? Su dainavimu tikrai nieko, nes dainavimas yra gana jaunas žodis. Lietuviai iki nesen laik ne dainavo, bet giedojo, taip kaip ir latviai "dzied". Jie ir dabar dažny ioje gieda, himnus gieda. Ir dainavimas, ir dainius yra tik vaikai iai grup s lietuvišk žodži , turin i bendr šakni *dai-*. Greta dainio jai priklauso daina, dail ir दौरа. Nesigilinant kalbotyros gelmes, suprantamas tik specialistams, reikia žinoti, kad lietuvišk šakn dai- slav kalbose atitinka *de-*, aptinkama žodžiuose, skirtuose išreikšti veiksmui: *dejanije, deistvije, delatj, delo*.

Žodis *daina* reišk tai, k dabar vadiname k riniu, veikalu, "sud jimu", skirtu amžinti kok nors vyk , darb . Šis žodis kil s iš jau išnykusio veiksmažodžio "daiti", kur paskutin kart paliudijo A. Baranauskas eil raštyje "Dain dainel ". *Dain* ia nereikia dainuojų, o reiškia kurių, dedų dainel . Pirmiausia atsirado daina, o tik po to ji buvo prad ta dainuoti.

Žodis *dail* reišk , ypa Suvalkijoje, darb , gamyb . Charakteringiausias suvalkie i žodis "dailu" reiškia dalykiška, kaip reikiant, tikra ir tik po to gražu. Ryt slav kalbose dailei giminiausias žodis yra *delo* - reikalas, dalykas.

Žodis *daira* reiškia konkre i darbo r š - kio gyvuli prieži r .

Šie pavyzdžiai rodo, kad žodis *dainys* reišk žmog , veikl , darbšt , kišk . Istorijos dokumentai ir archeologija patvirtina, kad *dainiai* materialin s kult ros išvystime toli pralenk savo kaimynus pl šik lius, stebindami juos savo darbu, sukauptais turtais. Toks save truput paginantis pasivadanimas visiškai suprantamas. Senieji arijai - *arya* - lietuviškai visai tiksliai išver iami kaip orieji, senoviškai ištariant *ariejie*.

Pavard s Dainys atsiradimas visiškai analogiškas pavardži Latvys, Kuršis, Gudas, Pr sas ir vis j manom variant atsiradimui. Kitos genties žmogus apsigyvendavo tarp lietuvi ir jo "tautyb " pradžioje tapdavo pravarde, o po to ir pavarde.

Kryžiuo i puolimai XIII amžiaus pabaigoje pasiek ir Dainav . Jos gyventojai prad jo masiška b gti dešin j Nemuno krant ne tik pas savuosius, bet ir toliau lietuvi gyvenamas teritorijas, atsinešdami jas savo pavadinim . Šiuo metu Administracinio teritorinio pasiskirstymo žinyno II tome rašytos 8 Dainavos, 4 Dainav l s, 2 Dainaviškiai, 9 Dainiai, 1 Daineliai ir dar keletas vairi Dainiški . Prisimenant anks iau min t d sn , šiuos toponimus reikia laikyti esant arba už senosios Dainavos rib , arba jos pasienyje. Žem lapyje matome, kad ši toponim išsid stymas yra visai d sningas. Prad jus eiti iš vakar nuo Šilal s rajono Laukuvos Dainiški , patenkama Dainius, kurie yra šiaur nuo Jurbarko, Dainelius ir Dainius prie Raseini , Dainaviškius Jurbarko rajone Arm niški apylink je ir Dainius su Padainiais prie Kri k . Toliau pietvakarius nuo Kauno per Dainupio link Kauno dalimi tapusios Dainavos, link Ukmerg s rajono, kuriame Dainava Deltuvos apylink je, Dainiai Vidiški apylink je ir Dainiškis prie Želvos. Nuo ia pavadinim grandin pasuka pietus: Dainiai Širvint rajone tarp Musinink ir Vieš . Po to persimeta Kaišiadori rajon : Dainava prie Papar i , ten pat Dainav l . Dainiai Žiežmari apylink je. Dainava ir Dainavišk s prie Kietaviški . Dainav l Trak apylink je ir Dainiai prie Paluknio. Toliau visas spie ius Dainav pietry i Lietuvoje: Medinink apylink je, Jaši n , Dau i n apylink se, ten ir Dainiš s, Dainav l Poškoni apylink je, Dainava šiaur nuo Eišiški ir Var nos rajono Vydeni apylink s Dainava. Reikia dar pamin ti Dainav l prie B dvy io Lazdij rajone ir Dainaviškes prie Veisiej . Ignalinos rajono Dainiai ir Dainiš k yra labai atitol ir iškrenta iš grandin s.

Už dabartini Lietuvos rib Dainavos yra prie Rod n s, prie Ramaškoni ir prie Zietelos. Pastaroji Dainava gud vadinama *Jacvezj, Jatviazj*, o lenk - *Jacunež*, iš to matome, kad jotvingiai ir dainiai buvo ta pati gentis. Ši toponim išsid stymas ryškiai apibr žia teritorij , kurioje jie nesutinkami, iš šiaur s ir iš ryt . B tent šioje teritorijoje, dalies archeolog ir kalbinink nuomone, gyveno jotvingiai pla i ja prasme. Tai ypa teigia rus mokslininko V. Sedovo, m s archeolog s R. Volkait s ir kit darbai.

V. Sedovas teig , kad I—XIII amžiais jotvingiai gyveno ne tik visoje Užnemunėje, bet ir toliau šiaur nuo Nemuno žemupio - Dubysos, Nevžio ir Neries žemupi baseinuose, o taip pat rytus nuo Nemuno vidupio, apytikriai iki linijos Kernav -Trakai-Eišiški s. piet pus jotvingiams jis skyr plotus nuo Nemuno aukštupio baseino iki Pripet s ir Narevo. Šis teiginys tada Lietuvoje buvo sutiktas gana skeptiškai. A. Tautavičius tikinamai nurod , kad šioje teritorijoje esantys baltiškų kilmės hidronimai gali būti senesni nei I—XIII amžiai . Be to, jei jie baltiški, tai dar nereiškia, kad jie būtų tainai jotvingiški. Tame pačiame straipsnyje A. Tautavičius gal per griežtai kritikavo V. Sedovo d l hidronimus su gal ne *-da* laikymo jotvingiškais (A. Tautavičius. Lietuvių ir jotvingių genties gyvent plot rib klausimu. LTSR MA Darbai, ser. A, 2/21/ 1966. 161 p.). Jotvingiškais laik tik tuos hidronimus su gal ne *-da*, kuri galima kildinti iš žodžio *-uda* (K. Baga. R. R., III., V., 1961. 602 p.). Šiame ginete visi hidronimai su gal ne *-da* negal jo patarnauti argumentu nei vienai, nei kitai pusei.

R. Volkait -Kulikauskienė knygoje "Lietuviai IX-XIII amžiais" pateikia teiginius, artimus V. Sedovo nuomonei, nurodydama, kad dabartinėje Lietuvos teritorijoje plytjo tik šiaurinė jotvingių žemė dalis. Mokslinink tvirtina, kad archeolog turimais duomenimis jotvingiai siekė Lydos rajon , o pavieniai jotvingių kapinynai aptinkami net Ašmenos rajone (R. Volkait -Kulikauskienė . Lietuviai IX-XIII amžiais. V., 1970. 40-41 p.). Knygoje d tame žem lapyje jotvingiams skiriama Suvalkija (be šiaurinio ruožo pagal Nemun) ir teritorija dešiniajame Nemuno krante apie Merkio žemup .

Lietuvos Archeologijos atlaso III dalyje jotvingiams priskiriama daug pilkapi pietuose, kuriuos šiaurėje riboja Strėvos upė , o rytuose linija, einanti maždaug tiesiai nuo Trakų rajono Laiškų kaimo link Merkinės, Atlaso genties rėmė žem lapyje ši teritorija parodoma mišriai apgyvendinta lietuvių ir jotvingių . Patys šiauriniai jotvingių pilkapiai Kaišiadorių r. Kruonio apyl. (vietos tarp juo tebesakoma Kruoniaus), Maisiejnuose, to paties rajono Klėriški apyl. Nemaitonyse ir Trakų rajone Musteniuose datuojami V-VI a.

Archeologijos duomenis apie Dainavos šal patvirtina lingvistiniai tyrimai. A. Vanagas teigia, kad su jotvingių teritorija sieti-

ni hidronimai, turi kiriuot gal n *-us* (A. Vanagas. Lietuvos TSR hidronim daryba. V., 1970. 70 p.). Jie "koncentruojasi palyginti nedideliame plote apibus Nemuno, apytikriai keturkampyje Kaunas-Vievis-Rudnia-Kap iamiestis" (K. B ga. Rinkiniai raštai.

II t., V., 1959. 383 p.). š plot nepakli va upeliai: Gystus prie Veliunos, Remtus prie Kri k . Prisimenant, kad prie Kri k yra Dainiai su Padainiais, o kitoje pus je Nemuno Dainaviškiai prie Arm niški , galima manyti, kad šiose apylink se daini gyventa nuo labai sen laik .

Min to keturkampio šiaur je aptinkama ir kit hidronim , kuriuos reik t laikyti kilusiais iš vakarini ais i kalb . Tai Kaišiadori rajono upeliai, Nemuno dešinieji intakai: Lapainia (t. p., 251 p.), Apsuona (t. p., I t. V., 1958. 420 p.), Praviena (t. p., III t., 1961. 147 p.) ir Nemuno intako Uol s kairysis intakas Netera, taip pat Želvos ežeras prie Vievio ir gretimai Vangos vienkiemis. Vievio Zelma artimesn gimin Zelvai, miestui Gudijoje tarp Volkovysko ir Slonimo, ir pro j tekan iai upei Zelvai, tekan iai Nemun prie Mast , negu visoms s liškoms ir latgališkoms Želvoms. Dainavišku žodžiu laikytinas ir Str vos pavadinimas.

Greta jau pateikt teigini , svarstyti dar vienas - Trak ir Vilniaus kunigaikštys i riba pietus nuo Neries. Beveik visi Gedimino s n s, valdydami žemes Gudijos plotuose, gaudavo "baz " tikrojoje Lietuvoje, pavyzdžiui, Algirdas, valdydamas Vitebsk , tur jo Kriav , Mantvydas - Slanim ir Kernav . K stutis, gyvendamas Trakuose, buvo gav s "nelietuviškas" žemes: Dainav ir Žiemgal , o v liau (gediminai iams prastu vedyb b du) Žemaitij . Visa Trak kunigaikštyst s dalis pietus nuo Neries, atmetus lietuvišk Trak vals i , tur jo b ti Dainava, nes, nesant ryški gamtini rib , siena buvo nustatyta pagal tradicines gen i ribas.

Visk susumavus, galima daryti išvadas: iki XIV a. pradžios pagal Nemuno vidup gyveno ais i gentis, kuri save vadino dainiais, o savo krašt Dainava. Taip juos vadino ir artimiausieji kaimynai - lietuviai, žemai iai ir s duviai. Nemuno up tada nebuvo skirianti riba, o buvo pagrindin krašto arterija, vienijanti apie save gyvenan ius žmones vien visuomenin organizm .

Tokia arterija lietuvi gen iai tur jo b ti Neris, ypa jos vidups su Kernave, Trakais, Vilniumi ir toliau pietry ius per

Ašmen , Alš nus, Kriav link Nemuno aukštupio. Labai galimas dalykas, kad lietuviai prie Nemuno niekur negyveno ir jo "krikštynose" nedalyvavo. Riba tarp lietuvių ir dainių raiščių. Daug kur gyventa mišriai. Apytikriai j galima būtų nubrėžti nuo Žaslių per Žiežmarius link Nemaitonių, Var nos, Rudnios iki Nemuno vakarus nuo Šiuo.

Dainių riba su s duviais eina nuo Žuvinto palei link Kapiamiesio. Paieš duvi teritorija istorijos šaltiniuose pakankamai aiškiai apibrėžiama: nuo min tos linijos pietvakarius su Lazdijais, Veisiejais, Seinais, Suvalkais iki Luko, dabartinio Elko Lenkijoje. Jau min ta Lazdij rajono Bokevickio Dainav l ir Veisiej Dainavišk s dainius ia buvus svetimus. Kad s duviai būtų gyven Marijampol s ir Vilkaviškio rajonuose, teigti yra nelengva. Užnemun s vietovardžiai daugiausia yra labai neseni, sukurti iš naujo apgyvendinant dykr , atsiradusi per karus su kryžiuoiais. Išlikusius senuosius gali pretenduoti ir s duviai, ir nadruviai su skalviais, ir dainiai, todėl vakarin dainių teritorijos rib nustatyti dar sunku. Pavyzdžiui, rus *dub* ir lenk *deb* veria manyti buvus baltišk žod *dambas* iš *daubas*. Jis liudija Dambav prie Jank Šaki rajone. Kad tai ne slaviškas žodis, patvirtina Dambavaragis prie Žuvinto ež. Tada vakarin riba nusikelt iki Jotijos apyl. Šaki rajone. Pelkynuose prie Niauros (Narevo) ir Bebro upi gyveno treioji šios grup s gentis, sulotynintai vadinta *pollaxiani*. Sis pavadinimas gali būti susij s su žodžiu *palius* arba *palius* - "pelkynai", "balos" - ir reikšt pališkius. Nepakitusiu žodžiu pal s gūdai iki šiol vadina Pinsko bal srit Pal s, kur rusai palaik esant netaisyklingai sudarytu ir "patais " Polesje. Lietuviai XIX a. j išsivert Pagir . Deja, nei pagirio, nei pamišk s ten n ra. Pol s t ra Pal s. Apie gūd kalbos tarm , kuria kalbama tose vietose, turin i gausyb baltišk žodži , buvo rašyta "Moksle ir gyvenime", bet straipsnis nesulauk d mesio.

Ilg laik istorikai laik si nuomon s, kad dainiai ir jiems artimos gentys (jotvingiai) buv išnaikinti XIII amžiuje. Iš ties jie tur jo dideli nuostoli , tur jo apleisti gimtias vietas ir siliejo stipriai Lietuvos valstyb . Nuo to laiko jie buvo tiesiog lietuviai ir tik neseniai buvo atrasti Rusijos gyventoj surašymo duomenys, iš kuri matyti, kad XIX a. viduryje apie Kobrin te-

begyveno apie 30 t kstan i žmoni , save laikan i "jatviagais". Kokia kalba kalb jo - nenurodyta, tikyba - pravoslav . Galima sp lioti, kad jau min ta gud tarm , vadinamoji "remza", ir buvo j vartojama. Vienas caro armijoje tarnav s lietuvis karininkas savo atsiminimuose apie pirm j pasaulin kar raš , kad patek s

Birlovriežo girios kaimus, kuriuose kalb ta kalba, panašia lietuvi . Dar apie 1960 m. ekskursantai iš Vilniaus sutiko žmoni , kalban i lietuviškai ir save laikan i lietuviais. Tas kraštas vis dar nesulaukia m s tyrin toj iš Vilniaus.

Daini tarm , matyt, buvo gana artima lietuvi tarm ms ir nesunkiai sulietuv jo. Ryšk s daini tarm s p dsakai buvo užfiksuoti Zietelos lietuvi tarm je. Ir domiausia tai, kad Zietelos tarnei b dinga mažybin priesaga -utas sutinkama ir pa ioje šiaurin je Dainavoje, Kruonio apylink je. ia dar galima išgirsti sakant - kiškutas, vilkutas ir net žmogutas. ia teko gird ti, kai, kalbant apie egl , pasakoma ne laukiama *agl* su kietu *l*, o suminkštinant priebalsius ir pasakant *adl* , o tai jau pr siškai arba dainiška.

Iš sta problema

Kai man kas nors pradeda kalbėti apie tautini mažum problemas, aš pajuntu kylantį tarimą: kbloga šitas žmogus nori padaryti Lietuvai? Nuo to laiko, kai mes pradėjome vertintis lauk iš "palaimingos" tautbrolijos, ši problema nuolat puikiam tiki iš išorės, tiek iš vidaus, lyg kasdien matytume, kad, rusiškai paprašius, negavo nusipirkti duonos, kad rusiškai kalbančius išmetė iš troleibuso, kad uždraudė vaikams eiti lenkiškas mokyklas ir uždraudė lenkiškus laikraščius. Nieko panašaus Lietuvoje nėra, o iš "artimojo" užsienio nuolat girdime klyksmą apie kitatautiengimius. Tuo tarpu iš kailio neriamasi rodinį jantį, kiek teisi ir galimybę turi kitatauti, o ypač karaimai. Negi šie tušti šnekalai kažkieno tyčia kurstomi?

Tautinis mažumos engimo faktas pripažintinas tada, kai jos žmonės yra veriami atsisakyti savo kalbos, kultūros, religijos ir veriami būti valstybės pagrindinis tautos nariais. Šitoks elgesys lietuviams iš prigimties yra svetimas ir nepriimtinas. Tai liudija visa Lietuvos valstybės istorija. Niekas negalėtų nurodyti net menkiausio faktelio, kad Lietuvos DK kur nors kas nors buvo per prievart lietuvinamas. Priešingai, nutautų jo milijonai lietuvių.

Savo tapatybės išsaugojimo rpinimusi lietuviai panašūs žydus. Izraelyje ne tik nebandoma "suižraelinti" kalbiškai ir rasiškai artimus palestiniečius, bet griežtai nuo jų atsiribojama. Mišrios šeimos, kurioje žmona yra žydė, vaikams lengviau tapti pripažintais tikrais žydais, o jei žmona - ne žydė, tai, ko gero, tik an kai to gali tikėtis. Toks požiūris padėjo pasauli išblaškyti tautai duotą kstantį išlikti savimi.

Lietuvių liaudyje tautiniu ar religiniu atžvilgiu mišrios šeimos buvo žinoma neigiamai, kaip nepageidautinai reiškinys. Tautosakoje daug pavyzdžių, kur pabrėžiamas savo išskirtinumas: "jo keliu žmogus, žydas ir igonas". Tas pats apie gudus ir prūsų. "Žmogus" - tai "savas", o kiti yra tie, su kuriais santykiuose būtinas atstumas. Bendrauti galima, bet neperžengiant ribos, tuo labiau ne sileidžiant savo bendruomenę. Toks buvo mūsų liaudies mįstymas. Dabar jis smarkiai pakitęs. Egzotikams gstančios

panel s prigimd jau ir pusrabi ir pusnegri . Lieka tik laukti, kada iš j išaugs lietuviški puškinai.

Šis lietuviškas uždarumas pagelb jo tautai išsaugoti savitum , bet padar ir tai, kad per 100 kilometr rytus ir j pietus nuo dabartini m s sien liko lietuviškos kilm s miest , kaim ir upi pavadinim . Sutinkame žmoni su lietuviškos kilm s pavard mis. Nat ralus maišymasis pakraš iuose vyko spar iau, o jo rezultatas b davo atmetamas. Kas negryna, tas jau svetima... Kaimynai nebuvo tokie skrupulingi. Rusai, susiformav iš slav , ugro-fin ir mongol mišinio, visada be joki problem priima savo tarp bet k . Ir ne tik priima, bet tiesiog glemžia visk , kas pakliuvo. Vien šiame amžiuje buvo praryta keliolika tauteli . Panaš s yra vokie iai: ankstyvaisiais viduramžiais germanai sudorojo Paelbio slavus, po to drauge verž si Pr sij , nukariauti pr sai "suvokietino" pa i Vokietij ir prad ta ieškoti, k dar galima b t patiems praryti. Tai ekspansyvios tautos.

Lietuviams šio ekspansyvumo tr ksta. Lietuvos DK užkariavimai tebuvo tiktai karali , kunigaikš i ir bajor eksportas, padar s tautai nepataisom žal .

Visada Lietuvoje pilie i teis s buvo lygios. Ir dabar vaik darželiai, mokyklos, laikraš iai, televizija pagal pasirinkim , darbas pagal sugeb jim . Tiesa, sovietiniais laikais labai aukštai kotiruota specialyb - "rusas" partorgas, na ialnikas - dabar paklausos neturi, ta iau šio dalyko negalima laikyti tautini mažum engimu.

Iš esm s n ra tautin s problemos ir Vilniaus krašte. Yra teritorin problema, nes kai kas link s laikyti save kitos valstyb s pavaldiniais, gyvenan iais svetim užgroboje teritorijoje. Ir tik ia problema. Jei visi šie maceikeniai, survilos, suba iai vien dien pasijaus es Lietuvos pilie iai, tai tegul ir toliau šneka ir meldžiasi kokia nori kalba: Dieve, jiems pad k. Toks jau mums tek s istorijos palikimas. Bet jei mums tekt ginti b tinomis priemon mis valstyb s vientisum , tai su besik sinan iais j reik t kalb ti kaip ir kitur pasaulyje - griežta statym kalba. Ir tai neb t tautini mažum teisi pažeidimas.

Tod l, kai kalbama apie tautini mažum problemas Lietuvoje, man ir kyla tarimas d l neaiški k sl .

1992 m. rugs jo 30 d.

Dar kart apie Lentvar ir kitus pavadinimus

"Lentvario laikrašio" 10 nr. ("Galv s" 113 nr.) publikuotas labai domus rašinys "Kod l taip vadiname Lentvar ?" Jo autorius J. Rakauskas skelbia daug domi , net ir apsisakai iusiam žmogui nežinom dalyk . Ta iau vietomis atrodo, kad nueinama per toli, nekreipiant d mesio ar iau esan ius dalykus.

Straipsnyje teigiama, kad Lentvario ir Litovariški kildinimas iš senovinio vardo Litovaras yra "matyt, nepagr sta hipotez ". Abejojama be reikalo. "Lietuvos metraštyje" minimas Liutauras Chreptavi ius A. Vij ko-Kojalavi iaus "Lietuvos istorijoje" vadinamas Litovaru Chreptavi ium. Dar daugiau, menamas Gedimino t vo vardas buvo rašomas ir Pukuveras ir Liutaveras. Vadinasi, toks vardas buvo, jis ir gal jo "užsikonservuoti" vietovardyje, esan iame progediminai i vald areale tarp Kernav s, Trak ir Vilniaus.

Visiškai sutikdamas su autoriumi, kad nerimta Lentvario pavadinim sieti su lent tvora aptverta tvirtove, pa ios tvirtov s si ly iau paieškoti kalvoje tarp Kilim fabriko ir Didžiulio (Didelio) ežero.

Yra galimi ir kitokie, neb tinai suomi kalb p dsak ieškant, Lentvario reikšm s iššifravimai.

Suomiškos kilm s vietovardži , kad ir negausiai, Lietuvoje esama, ta iau pirmiausia reik t patikrinti balt ar net indoeuropie i kalb palikim , o po to jau ieškoti giliau, suomi substrate. Žodžiu "lenta" kažkada buvo vadinama *liepa* (medis). *Liepa* yra gimininga slav *lipa* taip, kaip *lenta* german *Lind* . Analogiški atvejai: *jis* - got *is*, *anas* - slav *on*, *ižas* - vokiškai *Eis*, *ledas* - slaviškas *liod*.

Šitaip galima išsiaiškinti Lentupio (dabar Baltarusijoje Lynup) reikšm . Tikrai neaišku, kok ryš galima atrasti tarp lentos ir up s? O "liep up " - jau visiems suprantama. Be to, medžio gaminys lenta ne toks jau senas.

Dėl priesagos *-išk* suomiškos kilmės b t galima pamstyti, jei neb t prasiškos-jotvingiškos *-išk* (Meruniski...) ir slaviškos *-sk* (Minsk, Pinsk). Vargu ar suomi invazija galėjo siekti šias apylinkes. Suomiai ir estai yra ateiviai nuo Uralo, o ne autochtonai kaip baltai protaviai. Taip pat ir ugrofin žodis *ava* gal ir reiškia laukymą, bet priesaga *-ava* vartota visame balt areale ir gimininga slav *-ovo*.

Šaknis *var-* turi b t vedama ne iš suomi *vuori*, bet iš indoeuropiečių kalbų sanskrito *var thna* - gynyba (m s *Voruta*), vokiečių *Wehr* - gynyba, latvi *vara* - valdžia, galia, jėga, prievarta, lietuvi *varu* varomas, jėga atvarytas. Vadinasi, Lentvaris galėjo b t ar liep tvirtove, ar liep galybe - liepynu. Nepamirštinas ir senoviškas žodis *voras* - dabar senas.

Pro suomišką prizm nereikia žinoti nei Vok, nei Volus.

Vok kilmė yra indoeuropietiška. Jai giminingi sanskrito *vac-* ir *vacas* - žodis, kalba, (sanskrito transkripcijoje raide C žymimas garsas, artimas lietuviškam k.) ir lotyn *vox* - balsas. Pasiklausykite Vok, kur ji nesužalota tvenkiniu, ir suprasite, kad tai tikrai šneket ar balsingoji.

Volus pasidarė iš *Woly*, o šie atsirado iš tarmiškos lyties *Vuol*, kurioje turime pridėtą *v* ir kietą *l*. Jis turi b t vartojama bendrinės kalbos forma *Uol*. Apie tai jau esu rašęs "Trak žemėje".

Šios pastabos leistų manyti, kad m s vietovardžiai tyrinėjamas toli gražu dar nebaigtas.

1991 m. gruodžio 20 d.

Kaip vadinosi Vytauto Didžiojo patranka?

Vartydamas J. I. Kraševskio knygą "Vytauto Lietuva", iš lenk kalbos išverst K. Uscilos ir "Mokslo" leidyklos išleista 1994 m., užkliuvau prie 1428 m. Vytauto Didžiojo žygio Naugarduk .

Gal nujausdamas, kad tai jau paskutinis jo karo žygis, Vytautas pademonstravo ir savo organizacinius sugebėjimus, ir Lietuvos karo jėgą iki tol neregėtą mastu. Vien tik tiesiai nubrėžti keli per miškus ir neišbrendamas pelkes tais dešimt tūkstančių vyrų. Iš paskos žygiuojanti kariuomenė gabenosi daug patrankų, iš kurių išsiskyrė pati didžiausia, vežama 40 arklių. Šis pabūklas knygoje vadinamas "Rutuliu". Prisiminiau, kad rusiškuose tekstuose jis vadinamas "Galka". "Rutulius" ir yra tikslus šio lenkiško ir gudiško žodžio vertimas.

Kodėl tuolaikinis technikos stebuklas buvo vadinamas tokiu keistu, jokios logikos nesąjėtinu vardu. Matyt, buvo ne taip, ir visus šiuos suklaidino metraštininkai, užrašė ne tikrą patrankos pavadinimą, o tai, ką išgirdo iš kareivių.

Anais laikais, kai dar ginklai nebuvo gaminami serijomis, o po vieną, kiekvienas iš jų gaudavo savo vardą: ar tai būtų kalavijas, ar patranka. Toks vardas turėjo būti labai reprezentatyvus, raudonus, keliantis baimę ir pagarbą. Daugelis manė, jei ne muziejuje, tai paveiksle kryžiuočių kalavijus su užrašu "Trink Blut" - gerk kraują.

Kai vokiečiai Mikalojus nuliėjo šią pačią galingiausią jo gyvenime patranką, jis tikriausiai ir nutarė ją pavadinti "die Macht". Krikščynos, aišku, neapsiėjo be Vytauto, kuris išvertė šį žodį lietuviškai ir patranką pavadino "Galia". Kareiviai, žygyje išvydę iki tol neregėtą pabūką, jos vardą sutapatino su populiariu moterišku vardu. O tada tiko ir mažybinė forma Galka.

"Galios" ir jos kareivų likimas tragiškas. Pirmas jos iššautas sviedinys apsupo Porchovo miestą sugriovė bokštą ir kiaurai

pramuš abi cerkv s sienas. S km s paskatintas meistras dar stip-
riau užtais patrank , ta iau ji nebeiššov , o sprogo pati. Iš meis-
tro liko tiktai striuk . Žuvo ir daug smalsuoli .

Istorijos tyrin tojams dar teks padirbti, kol mokykl
vadov lius gal sime rašyti, kad didžiausioji Vytauto patranka
vadinosi "Galia".

Li dna pasaka apie žalį

Paluknys - tai ne V. Kr v s aprašytasis Pagiri kaimas. N ra ia nei Grainio liepos, nei skerdžiaus Lapino. Užtai yra grafikas, pagal kur niekur ne registruoto, egzistuojan io tik garb s žodžiu karvi ganymo kooperatyvo nariai kiekvien dien gano karves. Ar tu agronomas, ar mokytoja, ar melž ja - at jo tavo diena - ganyk savo ir miestelio karves.

T spalio 10 dien tur jo ganyti Stankevi iai. Kaip jie gan , nežinia, ta iau vakare mokytoja A. Gaidien savo žaliosios nesulauk . Ieškojo su vaikais kr muose ir pamišk se, ta iau dabar greitai temsta, ir gr žo tuš iomis. Apie 22 valand susisielojusi mokytoja paskambino telefonu "Merkio" eksperimentinio kio brigadininkei Aldonai Viniarskienei. Šioji atsak beveik liaudies dainos žodžiais: "Ma iau, ma iau b r žirg savo t vo stainel j". Žinoma, šiuo atveju vietoj b ro žirgo - žala karv , o vietoje t vo stainel s stov jo kio ferma. Pasirodo, žaloji su keliomis draug mis pažeid vieš j tvark : ar tai po žalius rugi želmenis braidydama, ar neteis tai besivaišindama kio runkeliais. Už tai žalajai - nakvyn valdiškuose namuose, o šeimininkei - 50 rb. bauda. Baudos pagr stumas nelabai aiškus: einantiems piemenyst s mokslus skerdžius Lapinas aiškino, kad mintas rugio diegas geriau peržiemoja, tai viena, o kita - sunku sivaizduoti tok galvij , kuris vienu ypu sudorot kr v runkeli , vert 50 rb. Grei iausiai tai ne bauda, o "politin -aukl jamoji" priemon .

Ryt šeiminink , nu jusi išpirkti nusikalt l s, nust ro: žaloji gul jo fermoje svilinos kiaul s pozoje! Joks fantastas nesugalvos, kad karv , gul dama ant pilvo, gal t užpakalines kojas ištiesti tiesiai atgal ir dar išsk sti. Gyvulininkyst s darbuotojai pasak : "J s karv susirgo, pasiimkite j iš ia". Deja, karv sirgo sunkiai, ne tik paeiti, bet ir atsistoti nepaj g . Skerdžius Lapinas ligos diagnoz b t nustat s be klaidos: "R ž iena karvei per nugar , per pat kryži , ir viskas - koj nevaldys". Matyt, žaloji išreišk nepasitenkinim valdiška nakvyne, tai jai kaip blaivyklo-

je... O kai jau parkrito, tai supratingesni fermos gyventojai gal j ir apeidavo, o kurie nevalyvi, tai lipo tiesiai, ant nugaros palikdami kanop p dsakus.

Šeimink nei gal jo, nei nor jo pasiimti sužalot žal j . Apie 16 val. prie fermos pasirod "Merkio" eksperimentinio kio direktorius Ivanas Golubovskis ir apylink s viršaitis Vitoldas Tromba ikas, ta iau ligon s neaplank , kalbas nesileido, liep šeiminkinkei pa iai tvarkytis. Šeimink kaip manydama gyd karv , ta iau ši jau ir sti atsisak . Penkt par I. Golubovskis nusprend leisgyv karv nuvežti m sos kombinat .

Po to ir išryšk jo visos problemos. Mokytojai viena problema: kur gauti gausiai šeimynai pieno? Direktoriui daugiau problem : ar pinigūs, gautūs už pagrobt karv , užpajamuoti kio kas , ar, išskai ius 50 rubli baud , paštu išsi sti p. A. Gaidienei. Ši kalba griežtai: "Arba man lygiavert karv , arba 4000 rubli !" Ir sprendžia naktimis direktorius Ivanas Golubovskis: kas lengviau padaryti? Ir atrodo, kad spr s ilgai ilgai...

O kaimynas praneš mokytojai, kad mat , kaip ne vardinta piliet ištrauk lauke pririštos tely ait s kuol , kad ir ši ištiikt žalosios likimas, nes ir ši gali b ti prisig rusi s j dinink dvasios, kaip ir jos šeimink .

1991 m. spalio

Vievio apylink je ramu..

Vincas Grigonis, aštuoniasdešimtmetis pensininkas, reabilituotas politinis kalinys, gyvenantis Vievio apylink je, Balceriški kaime, savo sodyboje, jau por met nes kmingai klebena vairi staig duris, nor damas atsiimti jam priklausiusius 3 ha žem s, kurie yra t sa 2,7 ha priesodybinio sklypo. Š pavasar per sklyp jo kažkokia komisija. V. Grigonis paklaus , kada jis gal si s prad ti arti savo žem . Kažkas iš komisijos atsak : "Dabar negalima, žmon s jau aps j savo arus. Kai nuims derli , ruden gal si arti." Niekas neprieštaravo.

Kai rugs jo m nes Banevi iai nuo savo ar , esan i V. Grigonio žem je ir už gero puskilometro nuo j sodybos, nusikas bulves, jis sklyp apm ž , suar ir pas jo 50 kilogram kvie i . Banevi iai paraš skund , kad užgrobt j arai. Apylink s viršaitis T. Rusakovas buvo kategoriškas: liep Banevi iui s sti traktori , o pats priži r jo, kaip sudyg kvie iai buvo giliai aparti. Teis tumas laim jo! O moral ? V. Grigonis pasakoja, kad Banevi ius paskutin minut si l s išeit - palikti aps t laukel o Grigoniams gr žinti s kla, bet valdžios atstovas surik s: "Ark grei iau!" Ir buvo apartas reikalingas ir šventas želmuo, ir buvo paniekintas ir dar kart nuskriaustas senas žmogus.

Balceriški kaime iki šiol aidi 1989 m. pavasario rinkimini batalij aidai, kai vietin partokratija s kmingai užblokavo V. Landsbergio išrinkim Aukš iausi j Taryb . Matyt, tod l dabar labai dažnai besiskundžiantys kuo nors pilie iai išgirsta atsakym : "Eik pas Landsberg ". Ko gero, V. Grigoniui taip ir reiks eiti, nes savo žem s jis ir ateinant pavasar neatgaus. Vietin valdžia žino, k daro, žino statymus apie neprivatizuojam zon . Jo žem je gaus "priesodybinius" sklypus tie, kurie gyvena už kilometro, o jam pasi lys atsiimti žem už dviej kilometr .

Knieti vienas klausimas: ar neb t buvusi surasta kitokia išeitis, jeigu vietoje s j dininko ir politinio kalinio b t kvie ius pasis j s koks nors senas "partaigenos "?

Vievio apylink je dabar ramu. Visi, kurie k sinosi savo žem , tyli ausis suglaud .

1992 m.

Tiems, kurie domisi...

Dabartiniai Barevičiai anksčiau vadinosi Antanava, taip kaip Ruokakėmis - Nikodemava. Tai buvo dvarelis arba palivarkas. Tokio tipo pavadinimų buvo ir daugiau: Jakava, Leonava už Nemuno, priešais Stravos žiotis, Teodarava, tariama Todarava.

Pirmąją Barevičių dvarėlį XX a. pirmame dešimtmetyje gabalais nupirko Mykolas Lisauskas, jo žmonos Marijonos brolis Pranas Jonas, Radzevičius, broliai Balionai ir Vincas Tamošinas. Antrojoje Barevičiuose sėkmingai gydytojas Spurgis, atrodo vedęs Borevičių. Kažkada baudžiavos laikais, tuos dvarus ir palivarkus valdęs ponas buvo sugalvojęs ant Strangiaus upelio pasistatyti malūną, tačiau vandens buvo mažai, todėl užtvėnkus Apsuonos upelį ir iškas kanalą per laukus Strangiu. Apsuonos užtvėnkos ir kanalo žymės yra tarp kapinų miškelio ir buvusios Tumos sodybos. Neaišku, kaip kanalas kirto Plentauką, bet Barevičių laukuose jis buvo žymus iki jo vietoje buvo iškastas melioracijos griovys. Iki Kauno marių užtvėnkimo gerai matyti Strangiaus užtvėnkos pylimo liekanos. Pasakojo žmonės, kad iš sumanymo niekas neišdegė. Ponas vykdžiusiam darbus meistrui nesumokėjo sutartos sumos. Šis supykęs ir kalbėjosi šatriu pylimui. Po kiek laiko vanduo ir sugriovė užtvėnką ...

Nuo vieškelio lauko pusės esantis laukas vadinosi Juodmargis. Gal dėl to, kad čia buvo juodžemis. Raistas pamiškėje vadinosi Dumbliu raistu. Miškas apie 1900 m. buvo plynai iškiristas ir nuo to vadintas Skynimu. Už jo buvo kalva, kurios šiaurinėje dalyje yra dauba vadinama Duobe. Kalne už Duobės yra akmuo, kurio paviršiuje iškalta lyg ir girnapus, bet neatskirta nuo pagrindo. Gal tai aukuras?

Kalvos tęsiasi Vaiguvo kaimo pusėje vadinama Vyčiai kalniu. Nuo jo gerai matosi Nemunas nuo Dabintos kaimo iki Dovainonių. Galimas dalykas, kad pastebėjus per Nemuną besikeliant prieš arba gavus atitinkamą signalą iš Vizginų ar Piliuonos (čia būtina reikia ieškoti Piliūnų) piliakalnių, tais laikais uždegdavo vėjų, signalinius laužus, kuriuos pamatydavo Lašiniai, Maisiejinai ir Bijautonių pilia-

kalniuose. Už Vy iakalnio yra R karaištinis, kurio pavadinimas siejasi su R kikiemiu. Tod l galima manyti ia gyvenus kažkokius Ru kas (vietin je tarm je taip vadinamos r gštyn s), o gal ir R kai ius.

Greta Barevi i , Tumos lauke dabar priklausan iam Vygantui Lisauskui, ant Nemuno kranto buv m rinis pastatas, kalbama, kad koply ia. Tik tinas dalykas, kad r sius dar galima surasti. Mano pristatytas kokli ir plyt šukes, S. Pinkaus teigimu, archeologai laiko esan ias iš XVI amžiaus. Tas pastatas buv s prie labai stataus šlaito, grei iausiai prie dirbtinio. Tarp šlaito ir Nemuno buvo lygum l , kurioje, kaip aš atsimenu, buvo taisyklinga keturkampio pavidalo k dra. Jos matmen neatsimenu, gal gal jo b ti 10 x 30 metr . Gird jau pasakojim , kad toje k droje nusiskandino dvaro panel - sib g jusi nuo to stataus šlaito ir n rusi. Matyt, k dra buvo ir gili. Prie Nemuno V. Lisausko ir J. P rio laukuose buvo kažkokios duob s. Žmon s aiškin , kad jos likusios nuo kalkakmenio kasimo. Ta iau jos, ypa m s lauke, buvo gana savotiškos, pakankamai taisyklingos. Deja, dabar viskas tas mari dugne...

Algimantas Lisauskas Lietuvos Respublikos prezidento dekretu po mirties buvo apdovanotas Vy io kryžiaus ordinu

Vietin s rinktin s karys, Nemuno laisv s fronto organizacijos štabo informacijos skyriaus viršininkas ir Didžiosios kovos apygardos partizanais vyr. lt. Algimantas Lisauskas gim 1926 metais Trak apskrityje. Kruonio valsčiuje, kininko šeimoje. Mokydamasis Kaišiadorių gimnazijoje, sutrauk pasipriešinimo okupantams veikl, tapo Lietuvos laisv s kovotoj s jungos nariu ir dalyvavo leidžiant pagrindin laikrašt "Laisvei bundant". 1944 metais baig gimnazij ir stojo Vietin s rinktin s karo mokykl Marijampol je. Vokieiams likvidavus ši mokykl, gržo t višk ir ten buvo priimtas Lietuvos laisv s armij (LLA), dirbo pagrindžio informacijos skyriaus žvalgybos vadu. 1944 metais stojo Kauno Vytauto Didžiojo universiteto Istorijos ir filologijos fakultet. Kol dar buvo technini galimyb, t s laikraštio "Partizanas" leidybiško slaptuvedu. 1946 m. ruden su grupe bendražygi Kaune k r Nemuno laisv s front. Jis tapo šios organizacijos štabo informacijos skyriaus viršininku. KGB šantažuojamas 1947 metais tur jo palikti studijas ir diktoriaus darb Lietuvos radijuje bei pasitraukti pas Didžiosios kovos apygardos partizanus. Žalio Velnio paprašytas ir toliau leido laikrašt "Laisvei bundant". 1948 metais A. Lisauskas buvo suimtas ir Karinio tribunolo nuteistas mirties bausme, kuri v liau buvo pakeista 25 metais lagerio ir 5 metais tremties. 1955 metais po amnestijos tremtyje sukr šeim. Žmona Laima buvo politin kalin.

Atgimimo laikotarpiu aktyviai dalyvavo Sąjūdžio renginiuose. A. Lisauskas buvo Sąjūdžio Trak rajono grup s pirmininkas, LPKTS prezidento narys. 1998 metais Lietuvos laisv s kovos sąjūdžio suvažiavime buvo išrinktas Didžiosios kovos apygardos vadu. Taip pat buvo Lietuvos vietin s rinktin s kari ir j šeim klubo pirmininkas. A. Lisauskas dirbo variose komisijose, buvo tarptautinio kongreso "Komunizmo nusikaltim pasmerkimas" renginio komiteto komisijos narys.

Algimantas Lisauskas buvo laikraštis "Kovo 11-oji" ir "Sostin s žodis" redaktorius.

Mir staiga 1999 met sausio 31 dien, palaidotas Vilniuje, Saltoniškių kapin se.

Lietuvos Respublikos prezidento dekretu po mirties buvo apdovanotas Vyčio kryžiaus ordinu.

Gyventi, kad apie tave dainas dainuot

Ruošdamasi rašyti apie Vyčio kryžiaus ordinu apdovanotą vietinį rinktinį karį, Didžiosios kovos apygardos partizan Algimantą Kaz Lisauską, susipažinau su jo paties rašiniais. Jo mintys labai gilios, aktualios, išreikštos trumpai ir sklandžiai. Šiandien drįstu pasakoti apie jį tik todėl, kad maža apie tokius žmones rašoma ir kalbama.

Algimantas Lisauskas gimė 1926 m. sausio 7 d. Trakų apskrityje Kruonio valsčiaus Bareviškių kaime. Mažoje anksčiau laiko nuotraukoje dar spindi dvasinga namų aplinka. Dėdė kininkas nusišaukęs iš mažens buvo apdovanotas savybėmis, leidžiančiomis pasireikšti didžiausioms mums tautos galioms. Domėjimasis istorija, literatūra labai anksti subrandino apsisprendimą dirbti savo krašto labui. Didelis takos A. Lisausko asmenybė bei formuotis turėjo ryšiai su senąja Trakų žeme. Jis sakydavo, kad kaišiadoriečiai turi teisę vadinti save trakiškiais. Savo mintis jis pasidavė kalbiniais ir istoriniais duomenimis. Jis galėjo ilgai kalbėti apie savo krašto žmones, jų karingumą, idealizmą. Žinoma, A. Lisauskas apgailestaudavo, kad šiandien tas Lietuvos kampelis labai pasikeitė, nes dauguma ryškiausių to krašto žmonių žuvo pokario metais, negrįžo iš tremties. Reikia nepamiršti, kad šiame rajone nemaža ir kitatauri. Bet vietiniai gyventojai dauguma buvo verta Didžiosios kovos partizanų apygardos vardo. Sovietiniai ideologai labai pasistengė, kad kraštas taptų toks, koks yra šiandien. Žasliuose, toje vietoje, kur prie mokyklos palaidotos pokario laikų aukos, kaip pasityčiojimas dar tebestovi paminklas ruskariams ir sribams.

Anksčiau žmonės labai aiškiai suvokdavo, kas yra Tėvynės gynėjas, o kas jos išdavikas. Tai gerai suvokė ir Algimantas Lisauskas. Dar būdamas Kaišiadorių gimnazijos moksleivis, stėjo Vilniaus universiteto studento Henriko Riboko vadovaujama laisvės kovotojų grupė. Šiai grupei priklausė ir menotyrininkas Stasys Pinkevičius (anuomet - Pinkevičius), Jeronimas Tamašauskas, žuvęs prie Karaliaučiaus 1944-1945 m., ir Vytautas Lapatinskas, dabar gyvenantis JAV. Ši grupė pradėjo leisti pogrindinį laikraštį "Laisvė bundant". Naudotis ginklu juos mokė savisaugos bataliono viršila Jonas Misiūnas, vėliau išgarsėjęs kaip legendinis Žalias Velnias. Algimantui Lisauskui buvo patikėta žvalgybinė veikla.

1944 m. jis stojo Vietin s rinktin s Marijampol s karo mokykl . 1944 m. geguž s m nes A. Lisauskas prisiek kaip Lietuvos laisv s armijos karys, toliau leido laikrašt "Laisvei bundant". 1944 m. ruden stojo dirbti raštininku Vytauto Didžiojo universiteto Technologijos fakultete. ia jis yra sunaikin s ne vien pavoj k lus dokument , perraš s kai kuri student charakteristikas. D l trumparegist s išveng s tarnybos sovietin je kariuomen je, stojo Universite-to Filologijos fakultet . Tuo pat metu palaik ryšius tarp Kauno ir gimt j apylinki partizan b ri . 1945 m. A. Lisauskas m si leisti laikrašt "Partizanas". 1946 m. jam teko slapstytis, gyventi su partizanais Vaiguvos miško bunkeryje ir kitur. 1946 m. ruden su grupe bendražygi Kaune k r Nemuno laisv s front , pavald Lietuvos laisv s frontui, kuriam vadovavo Algirdas Kavaliauskas. Deja, vienas iš nauj j draug pasirod es s KGB agentas. A. Lisauskas su didele grupe kovos draug buvo išduotas ir areštuotas. 1947 m. balandžio 29 d. buvo nuteistas mirties bausme sušaudant, kuri buvo pakeista 25 met kalinim lageryje be teis s dar 5 metus gr žti iš tremties. Beje, tuo metu A. Lisauskui tebuvo dvidešimt vieneri.

Lageryje 400 lietuvi ir ukrainie i politini kalini susigr m su 800 kriminalini kalini , taip juos pamok , kad ilgam buvo ram s. A. Lisauskas yra išgelb j s gyvyb likimo draugui A. Baku iui. ia jis, kaip ir visur kitur, greitai peln didžiausi autoritet : buvo gražus, aukštas, tvirtas, sodraus balso, apsiskait s, iškalbus ir nepriekaištingo elgesio. Jis išsiskyr iš kit žmoni , ir b damas vyresnio amžiaus.

Lageryje A. Lisauskas susipažino su b sim ja žmona Laima, taip pat politine kaline. Prisimindama jaunyst , ponia Laima Lisauskien pasakojo, kaip savo Algimant m gino parodyti taip pat tremtyje buvusiai motinai. Grupel je kalini , lydım sargybini su šunimis, Algimantas tikrai smarkiai išsiskyr , bet jo nepasteb jusi motina tik pasiteisino: "Vaikeli, aš tik šunis ma iau, kiek j daug ir kaip baisiai jie puola". Iš j s iš lagerio, dar tremtyje A. Lisauskas suk r šeim .

Lietuv gr žo 1958 m.

1967 m. A. Lisauskas stojo Vilniaus finans ir kredito technikum , sigijo techniko-planuotojo specialyb , o 1971 m. stojo Vilniaus universitet , studijavo lituanistik . Deja, panaudoti savo talento negal jo. Tik sulauk s Atgimimo, jis visomis j gomis gr žo prie jaunyst s ideal . Algimantas Lisauskas buvo vienas iš Nepriklausomyb s partijos vadov , jos laikraš io "Kovo 11-oji" redaktorius, Lietuvos persitvarkymo s j džio narys, aktyvus tremtini

ir politini kalini jud jimo dalyvis, Trak rajono savivaldyb s narys. Buvo ryškus lyderis. Savo id jas jis mielai atiduodavo gyvendinti ki-
tiems, o autoryst s ir pripažinimo nesiek . Nor iau pacituoti vien
A. Lisausko mint , kuri dar liko nerealizuota: "Nor dami sukurti
valstyb toki , kokios trokštame, turime kurti nauj , vakarietiško
tipo valdymo strukt r su padidinta valdinink ir tarnautoj atsako-
mybe, bes lygiškai vykdan i statymus. To nepadarysime, nepri m
desovietizavimo statymo, nepareng desovietizavimo programos.
Pirmiausia turi b ti desovietizuota teis sauga, teis tvarka - pa-
grindiniai valstyb s rams iai. Jei to nenumato storos partij progra-
mos, apie tai nekalba j kandidatai, tai j veikla verta tiek, kiek akl
ka iuk miauks jimas".

Paskutiniaisiais gyvenimo metais A. Lisauskas daugiausia laiko
skyr Lietuvos vietin s rinktin s kari klubui, buvo Lietuvos laisv s
kov s j džio prezidiumo pirmininko pavaduotojas, Lietuvos laisv s
kov s j džio Didžiosios kovos apygardos vadas. Jis jautriai reagu-
davo žeidin jimus partizan adresu. Daug raš , nor jo patikslinti
daugel fakt , atskleisti kai kurias klastotes.

Prisimenu j , stovint ant Karinink ramov s laipt . Vienas
bi iulis jo paklaus : "Tai kiek lit s matoj užsiprašei?" "Keturis
šimtus", - atsak A. Lisauskas, tuo metu organizav s jubiliejin
Vietin s rinktin s konferencij . "K tu su keturiais šimtais darysi,
maža, prašyk daugiau, tai gal keturis ir gausi". "Aš taip negaliu.
Apskai iavau, kad pakaks", - tvirtai atsak , kildamas laiptais. Toks
jis liko iki paskutin s akimirkos. Mir A. Lisauskas taip pat kaip po-
litikas. Paskutini j gyvenimo nakt jis raš laišk Prezidentui. Mir
ryt , s d damas prie stalo, staiga: tik aiktel jo ir nusišypsojo. Su ta
šypsena gul jo ir karste.

A. Lisauskas buvo palaidotas gražiai ir šiltai, apsuptas draug
ir artim j meil s. Jo ir dabar labai tr ksta. Jo id jos dar ne visos
gyvendintos. Saltoniški sm lio kalnelyje dabar guli vienas iš
Senosios Trak žem s kari , gyvenusi pagal jotvingi posak :
"Gyvenk ir mirk taip, kad apie tave dainas dainuot ".

Laima Purlien

TURINYS

VADAS.....	5
I SKYRIUS	
Lemtingieji birželiai ir dienos po j	7
Sovietin kalinimo sistema.....	48
Pažyma apie Kolymos lagerius.....	51
Partizan s atminimui	52
II SKYRIUS	
GK P atšvaitai Vilniuje	54
Braižas paž stamas	58
D d pist vargai Seime	61
Dereabilitacija ir Berijos nuožmybi restauracija.....	63
Baikime	67
Savitvarda ginkluotas partizanas	71
Skol mok jimo metas, arba žirgo jimas per projektuojamas apskritis ..	74
Kur dešin , kur kair	75
Prie vilkduob s krašto	77
Eskizas.....	79
Tokius kaimynus tur jome.....	80
Ne kiekviena nuomon priimtina.....	81
III SKYRIUS	
Suvokime esm	83
Jie jau nepagydomi	86
Mintys po Vilniaus tremtini konferencijos.....	89
Garbingieji Norilsko vy iai, viešnios ir sve iai.....	91
Lietuvos likimas.....	93
Tre i j sukakt minint.....	98
Pasirinkimo diena	101
Art ja rinkimai.....	103
Žem s reformos pagrindin s kryptys - "Lenino keliu" "komunizmo aušr "	106
Žodis LAI banko ind lininkams, bijantiems politikos	110
Vyrai, B ting s dar neparduokime	112
Naftos terminalas - pasaka be galo	114
Kaip praturt ti iš nuostolingos gamybos, arba apm stymai statym leid jams, saugotojams ir mokes i rink jams	119
Valstyb s k rimas - ne vienos dienos darbas	121
IV SKYRIUS	
Mažoji Lietuva iki Tilž s akto ir po jo	122
Ar karalius Gediminas varin jo ž siukus?	136
Litvinai ir Litvinija.....	138
Apie Dainius ir Dainav	143
Išp sta problema.....	152
Dar kart apie Lentvar ir kitus pavadinimus	154
Kaip vadinosi Vytauto Didžiojo patranka?.....	156
Li dna pasaka apie žal j	158
Vievio apylink je ramu.....	160
Tiems, kurie domisi.....	161
BIOGRAFIJA.....	163
<i>Gyventi, kad apie tave dainas dainuot</i>	164

Lisauskas, Algimantas

Li512 Iš pragaro angos / Algimantas Lisauskas. - Vilnius, 2006. - 168 p.

ISBN 9955-590-42-4

Tai partizano ir politinio kalinio A. Lisausko prisiminimai, straipsniai ir kalbos.

UDK 947.45.08

Algimantas L i s a u s k a s
IŠ PRAGARO ANGOS

Knyg pareng L. *Lisaukien*
Viršelio autorius V. *Lisauskas*
Korektor *R. Celešien*
Maketuotojas D. *Balsys*

Spaud UAB "Firidas",
Mindaugo g. 42a, 03210 Vilnius